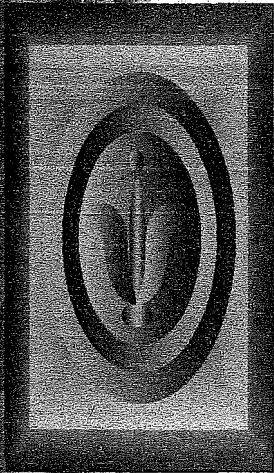

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕ ΘΕΜΑ:

**«Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΩΝ
ΚΑΚΟΠΟΙΗΜΕΝΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ:
«ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ, ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ
ΚΑΙ ΦΥΛΟ»

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Α.ΜΑΓΓΑΝΑΣ
Α.ΚΟΡΩΝΑΙΟΥ
Ι. ΤΣΙΓΚΑΝΟΥ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΜΑΡΙΝΟΥ ΕΙΡΗΝΗ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΑΘΗΝΑ 2003

«Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερος όλα τα μέλη της τριμελούς επιτροπής για την αμέριστη υποστήριξη και την πολύτιμη βοήθεια που μου προσέφεραν καθ' όλη τη διάρκεια της εργασίας. Επίσης θα ήθελα να τονίσω την πραγματικά πολύ σημαντική συνεισφορά της κυρίας Παπαμιχαήλ και της κυρίας Παπαγιαννοπούλου στην εκπόνηση της παρούσας εργασίας. Τέλος οφείλω να επισημάνω ότι η πραγματοποίηση της παρούσας μελέτης θα ήταν αδύνατη χωρίς τη συνεργασία και τη συμβολή όλων των επαγγελματιών που δέχτηκαν με προθυμία να συμμετάσχουν στην εμπειρική μελέτη. Ως εκ τούτου θα ήθελα να τους εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου και να ευχαριστήσω θερμά τόσο τους ίδιους όσο και τους φορείς τους για τη πολύτιμη συνεργασία τους.»

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το βασικό ερώτημα που μελετάται στη παρούσα εργασία είναι κατά πόσο οι στερεοτυπικές αντιλήψεις και οι μύθοι που επικρατούν παγκοσμίως γύρω από το θέμα της ενδοοικογενειακής βίας συμφωνούν με το προφίλ των κακοποιημένων γυναικών έτσι όπως προκύπτει από τις μαρτυρίες των ειδικών στο πλαίσιο της παρέμβασης. Με άλλα λόγια, το κατά πόσο επηρεάζουν την αντιμετώπιση του φαινομένου στο πλαίσιο των υποστηρικτικών δομών που λειτουργούν στην Ελλάδα αλλά και την αντίδραση των ίδιων των κακοποιημένων γυναικών στη θυματοποίηση. Λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες των κακοποιημένων γυναικών, την πολυπλοκότητα του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας και τις δυσκολίες που υπάρχουν για την σφαιρική αντιμετώπισή του, η παρούσα μελέτη επιχειρεί μια πρώτη καταγραφή των κοινωνικών χαρακτηριστικών των κακοποιημένων γυναικών που απευθύνονται για βοήθεια στις υποστηρικτικές δομές.

Η μελέτη του συγκεκριμένου θέματος βασίζεται, κατά ένα μεγάλο μέρος, στην κριτική ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας με στόχο τη διερεύνηση τόσο των θεωρητικών αρχών που επικρατούν γύρω από το θέμα όσο και των μύθων που υιοθετούνται από το γενικό πληθυσμό, τα ίδια τα θύματα της κακοποίησης και ίσως τους ίδιους τους ειδικούς. Με δεδομένο την έλλειψη προηγούμενης ερευνητικής εμπειρίας για το υπό μελέτη θέμα στη χώρα μας και προκειμένου να γίνει μια πρώτη απόπειρα σκιαγράφησης του κοινωνικού προφίλ που φαίνεται να χαρακτηρίζει τις κακοποιημένες γυναίκες που απευθύνονται στις υποστηρικτικές δομές στην Ελλάδα, πραγματοποιήθηκε διερευνητική-περιγραφική έρευνα μικρής κλίμακας.

Συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις με ειδικούς που εργάζονται σε υπηρεσίες που απευθύνονται σε θύματα κακοποίησης. Όπως προκύπτει από την μελέτη, οι μύθοι που έχουν δημιουργηθεί γύρω από το θέμα της ενδοοικογενειακής βίας βασίζονται σε απλουστευτικές εξηγήσεις των σύνθετων διαδικασιών και δυναμικών που εμπλέκονται στην εμφάνιση του φαινομένου καθώς και στη παρερμηνεία των στατιστικών των υπηρεσιών. Με άλλα λόγια, η ελλιπής γνώση των δυναμικών της βίας εντός του οίκου και μεταξύ οικείων καθώς και του ψυχολογικού προφίλ που χαρακτηρίζει τα θύματά της, οδηγούν σε παρερμηνείες και διατυπώσεις αξιολογικού χαρακτήρα σχετικά με τα θύματα και τους θύτες, γεγονός που αποπροσανατολίζει τις προσπάθειες για εντοπισμό και καταπολέμηση των πραγματικών αιτιών του φαινομένου. Έμφαση δίνεται στις μεγάλες δυσκολίες και τις σημαντικές ελλείψεις που χαρακτηρίζουν τον χώρο της παρέμβασης, σε όλα τα επίπεδα, και τονίζεται η ανάγκη για βελτιωτικές παρεμβάσεις και μεταρρυθμίσεις. Τέλος, τονίζεται η ανάγκη διεξαγωγής περαιτέρω έρευνας.

Λέξεις-κλειδιά: ενδοοικογενειακή βία, κακοποιημένες γυναίκες, κοινωνικο-ψυχολογικό προφίλ, υποστηρικτικές δομές, τρόποι παρέμβασης.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

“Η Κοινωνική Ταυτότητα της Κακοποιημένης Γυναίκας”

ΕΙΣΑΓΩΓΗ:

Σελίδες 1-3

Ορισμοί: Βία, Κακοποίηση και διαφορές.
Ενδοοικογενειακή Βία.
Ατομική και Κοινωνική ταυτότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ I:

Σελίδες 3-40

A. ① Μορφές Κακοποίησης
② Ο κύκλος της Βίας

B. ① Μύθοι και Πραγματικότητα
② Τεχνικές Δικαιολόγησης της πράξης

Γ. Θεωρητικές Προσεγγίσεις:
Κοινωνιολογικές-Εγκληματολογικές
2. Ψυχολογικές-Κοινωνικής Ψυχολογίας
3. Φεμινιστικές

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II:

Σελίδες 41-67

A. Χαρακτηριστικά Δράστη-Θύτη

B. Χαρακτηριστικά Θύματος
① Ατομικά και Κοινωνικά (παράγοντες που επηρεάζουν τη στάση της και την απόφαση της να διακόψει).
2. α) Σύνδρομο Επίκτητης Αδυναμίας
β) Σύνδρομο της Στοκχόλμης

Γ. Αντιμετώπιση Θύματος-Δράστη
① Βοήθεια από φίλους, συγγενείς και γείτονες
② Βοήθεια από επίσημους φορείς, ο ρόλος των ειδικών

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III:

Σελίδες 68-85

A. Η Αντιμετώπιση του φαινομένου
1. Τρόποι Παρέμβασης
2. Η Κοινωνική πολιτική
3. Το νομικό πλαίσιο
4. Οι υποστηρικτικές δομές

B. Η Ελληνική Πραγματικότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV:

Σελίδες 86-112

Η Εμπειρική Μελέτη: Στόχος, Μεθοδολογία, Ερευνητικά Ευρήματα, Συμπεράσματα - Προτάσεις

ΕΠΙΛΟΓΟΣ:

Σελίδα 113

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Σελίδα 115

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Αξονες Συνέντευξης

Σελίδα 121

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η βία πάντοτε αποτελούσε κομμάτι της ανθρώπινης εμπειρίας. Οι συνέπειες της μπορούν να ειδωθούν, σε πολλές μορφές, σε όλες τις μεριές του κόσμου. Ωστόσο, το κόστος της σε ανθρώπινο πόνο και θλίψη δεν μπορεί να υπολογιστεί, δεδομένου ότι, κατά κύριο λόγο είναι αόρατο. Γεγονός είναι, ότι η δορυφορική τεχνολογία έκανε ορισμένες μορφές βίας – τρομοκρατία, πολέμους, εξεγέρσεις, εμφύλιες συρράξεις – ορατές στο τηλεοπτικό κοινό σε καθημερινή βάση. Αθέατη βία, όμως, εμφανίζεται στον οίκο, το εργασιακό περιβάλλον ακόμη και σε θεσμούς που δημιουργήθηκαν για το κοινό καλό. Πολλά από τα θύματα της βίας αυτής, είναι πολύ νέα σε ηλικία, αδύναμα ή ανίκανα να προστατέψουν τον εαυτό τους. Άλλα πάλι, εξαναγκάζονται από τις κοινωνικές συμβάσεις και πιέσεις να σιωπούν και να μην αποκαλύπτουν τις εμπειρίες τους. Οι συνέπειες στη διαμόρφωση τόσο της ατομικής όσο και της κοινωνικής ταυτότητας των θυμάτων αυτών είναι πολλές, σοβαρές και συχνά ανεπανόρθωτες και σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να αποτελούν ιδιωτική υπόθεση.

Ο όρος ατομική ταυτότητα χρησιμοποιείται με την έννοια του πρωταρχικού και ενιαίου εαυτού, την εσωτερική και καθαρά υποκειμενική συναίσθηση του εαυτού ως ατόμου. Αποτελεί το πυρήνα της προσωπικότητας και επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τους ρόλους που αναλαμβάνει το άτομο από τα πρώτα κιόλας χρόνια της ζωής του, όπως και από το τρόπο που το άμεσο περιβάλλον αντιμετωπίζει και θεωρεί το άτομο αυτό. Από την άλλη, ο όρος κοινωνική ταυτότητα αφορά στη ταυτότητα που υιοθετεί το άτομο για τον εαυτό του η οποία όμως επηρεάζεται ιδιαίτερα από κοινωνικές επιρροές, υπαγωγές και αξίες («Λεξικό Ψυχολογίας»).

Όπως ακριβώς συμβαίνει με τις συνέπειες έτσι και μερικές αιτίες της βίας αυτής γίνονται αμέσως και εύκολα ορατές. Άλλες όμως, είναι βαθιά ριζωμένες στις κοινωνικές, πολιτισμικές και οικονομικές πλευρές της ανθρώπινης ζωής. Η σύγχρονη έρευνα υποστηρίζει ότι ενώ βιολογικοί και άλλοι ατομικοί παράγοντες μπορεί να εξηγούν ορισμένες εκφάνσεις της επιθετικότητας, συχνότερα αυτοί οι παράγοντες διαπλέκονται με

οικογενειακούς, κοινωνικούς, πολιτισμικούς και άλλους εξωτερικούς παράγοντες για να δημιουργήσουν μια κατάσταση όπου αυξάνουν οι πιθανότητες να εκδηλωθεί βία.

Παρά το γεγονός όμως ότι ανέκαθεν εκδηλώνονταν η βία σε διάφορες μορφές, ο κόσμος δεν πρέπει να τη δέχεται ως ένα αναπότρεπτο ή αναπόσπαστο κομμάτι της ανθρώπινης (συν)ύπαρξης. Από τότε που εμφανίστηκε η βία εμφανίστηκαν και συστήματα – θρησκευτικά, φιλοσοφικά, νομικά, επικοινωνιακά – προκειμένου να την αποτρέψουν ή τουλάχιστον να την περιορίσουν. Προφανώς, κανένα από αυτά δεν ήταν απόλυτα επιτυχημένο, ωστόσο η συνεισφορά όλων υπήρξε σαφώς σημαντική.

Ωστόσο, οποιαδήποτε προσπάθεια μελέτης της βίας θα πρέπει να ξεκινάει από τον ορισμό των διάφορων μορφών της. Υπάρχουν πολλοί πιθανοί τρόποι να ορίσει κανείς τη βία και για το λόγο αυτό στη βιβλιογραφία συναντάμε πληθώρα ορισμών. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας ορίζει τη βία ως εξής: η με πρόθεση χρήση φυσικής δύναμης ή ισχύς, απειλούμενης ή πραγματικής, που στρέφεται στο ίδιο το άτομο, σε κάποιο άλλο άτομο ή σε μια ομάδα ή κοινότητα και που είτε καταλήγει είτε έχει πολλές πιθανότητες να καταλήξει σε τραυματισμό, θάνατο, ψυχολογικό τραυματισμό, αποστέρωση ή προβληματική ανάπτυξη. Ο ορισμός αυτός, συνδυάζει την πρόθεση διάπραξης της πράξης με την διάπραξη αυτή καθαυτή ανεξαρτήτως του αποτελέσματος που αυτή προκαλεί και εξαιρεί τα ατυχήματα που δεν συμβαίνουν από πρόθεση όπως είναι τα περισσότερα αυτοκινητικά.

Η χρήση της λέξης ισχύ, επιπροσθέτως με τη φράση «χρήση φυσικής δύναμης» ανοίγει τον ορισμό της βίαιης πράξης και διευρύνει τους τρόπους κατανόησης του φαινομένου ώστε να συμπεριλάβει εκείνες τις πράξεις που απορρέουν από μια σχέση εξουσίας εξουσιαζόμενου, συμπεριλαμβανομένων των απειλών και των ταπεινώσεων. Επιπλέον, εξυπηρετεί ώστε να συμπεριληφθούν στον ορισμό και πράξεις λιγότερο εμφανώς βίαιες όπως είναι η παραμέληση. Έτσι, «η χρήση φυσικής δύναμης ή ισχύς» θα πρέπει να γίνεται κατανοητή με τρόπο ώστε να συμπεριλαμβάνει την παραμέληση και όλα τα είδη φυσικής-σωματικής, σεξουαλικής και ψυχολογικής κακοποίησης,

καθώς επίσης την αυτοκτονία και άλλες μορφές βίας που στρέφονται προς τον ίδιο το δράστη της πράξης.

Ο παραπάνω ορισμός καλύπτει ένα ευρύ φάσμα πιθανόν συνεπειών συμπεριλαμβανομένων των ψυχολογικών συνεπειών, της αποστέρησης και της μη ομαλής ανάπτυξης του θύματος. Αυτό αντανakλά την κυρίαρχη τάση μεταξύ των ειδικών και των ερευνητών για αναγνώριση της ανάγκης να ορίζονται ως βίαιες ακόμη και πράξεις οι οποίες δεν καταλήγουν σε φυσικό-ορατό τραυματισμό ή θάνατο, αλλά που παρόλα αυτά επιβαρύνουν τα άτομα, τις οικογένειες, τις κοινότητες και τα συστήματα υγείας σε παγκόσμια κλίμακα. Πολλές μορφές βίας κατά των γυναικών, των παιδιών και των ηλικιωμένων, για παράδειγμα, μπορούν να καταλήξουν σε σωματικά, ψυχολογικά και κοινωνικά προβλήματα τα οποία δεν σχετίζονται με φυσικούς τραυματισμούς, αναπηρίες ή θάνατο. Αυτή η οριοθέτηση του φαινομένου βοηθά πολύ στην κατανόηση των συνεπειών και των διαστάσεων που μπορεί να έχει η βία τόσο για το άτομο όσο και για τη κοινότητα και τις κοινωνίες γενικότερα.

Όπως μπορεί κανείς να καταλάβει από τη παραπάνω ανάλυση η κακοποίηση των γυναικών ενέχει πολλές μορφές βίας. Μία από αυτές αφορά στην ενδοοικογενειακή βία. Με τον όρο αυτό αναφερόμαστε στη σωματική, ψυχολογική, σεξουαλική, ή/και οικονομική κακοποίηση της γυναίκας από το σύντροφο ή το πρώην σύντροφό της ή από κάποιο άλλο πρόσωπο εντός του οίκου ή της οικογένειας. Στη παρούσα εργασία αντικείμενο μελέτης αποτελεί μόνο η ενδοοικογενειακή βία κατά των ετεροφυλόφιλων γυναικών που ασκείται από το σύντροφο τους. Η σχέση της γυναίκας αυτής με το σύντροφό της μπορεί να είναι ή όχι σχέση γάμου καθώς επίσης μπορεί να εξακολουθεί να υφίσταται ή όχι. Έτσι, αντικείμενο μελέτης μας αποτελεί η κακοποίηση ετεροφυλόφιλων γυναικών από το σύζυγο ή σύντροφο σε σχέση γάμου, συμβίωσης ή σε διάσταση. Βασικός στόχος της μελέτης αυτής είναι να σκιαγραφηθεί το κοινωνικό προφίλ των γυναικών αυτών έτσι όπως διαγράφεται μέσα από τη σχετική βιβλιογραφία καθώς και τις μαρτυρίες των ειδικών στους οποίους οι ίδιες απευθύνονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Α 1. ΜΟΡΦΕΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

Η βία κατά των γυναικών μέσα στην οικογένεια μπορεί να πάρει διάφορες μορφές α) τη ψυχολογική ή συναισθηματική κακοποίηση, β) τη σωματική κακοποίηση, γ) τη σεξουαλική κακοποίηση, δ) την οικονομική αποστέρηση και ε) την κοινωνική καταπίεση.

Οι περισσότεροι κοινωνικοί ερευνητές που ασχολήθηκαν με το θέμα της κακοποίησης των γυναικών από το σύντροφο ή το σύζυγό τους, αρχικά αναφέρονταν στη φυσική βία η οποία επιφέρει σωματικές κακώσεις. Ωστόσο, από τις έρευνες (Straus & Sweet, 1992, Vissing, Straus, Gelles & Harrop, 1991, Walker, 1989) προέκυψε πως η άσκηση ψυχολογικής βίας συχνά είναι πιο οδυνηρή από τη σωματική. Φαινομενικά ανώδυνες κουβέντες, υπαινιγμοί, υποδείξεις, σεξιστικά και ειρωνικά σχόλια, υποτιμητική συμπεριφορά ή ακόμη και πράγματα που δεν λέγονται με λέξεις μπορούν να επιφέρουν την αποσταθεροποίηση κάποιου αλλά συχνά και την εξόντωσή του (M. Hirigoyen, 2000).

Ο επιτιθέμενος μπορεί κατ'αυτό τον τρόπο να εψυχωθεί υποβιβάζοντας τον άλλο, αποφεύγοντας οποιαδήποτε εσωτερική σύγκρουση ή μετάπτωση και επιρρίπτοντας στον άλλο την ευθύνη για ό,τι δεν πάει καλά "Δεν φταίω εγώ, ο άλλος είναι υπεύθυνος για όλα τα προβλήματα!". Καμία ενοχή και καμία οδύνη για τον επιτιθέμενο (M. Hirigoyen, 2000). Σύμφωνα με τη Walker, και οι δύο μορφές βίας συνυπάρχουν στις διάφορες περιπτώσεις και δεν μπορούν να διαχωριστούν, παρά τις δυσκολίες στην τεκμηρίωση. Διότι η σωματική βία συνήθως έχει ορατά και μετρήσιμα αποτελέσματα για να μετρήσουμε, όμως, για την ψυχολογική βία, η σοβαρότητα θα πρέπει να εκτιμηθεί και από τη συχνότητα εμφάνισης και από την υποκειμενική αίσθηση της γυναίκας.

Οι σωματικές κακοποιήσεις κυμαίνονται από πολύ μικρές μέχρι πολύ μεγάλες. Στη πρώτη κατηγορία ανήκουν: ένα χαστούκι στο πρόσωπο, μια ξυλιά στον πισινό, μια τσιμπιά, ένα δάγκωμα, ένα ελαφρύ σπρώξιμο ή το

τράβηγμα των μαλλιών. Αυτές οι ενέργειες μπορεί να γίνονται υπό τη μορφή παιχνιδιού όταν όμως επαναλαμβάνονται χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η σωματική ή ψυχική κατάσταση στην οποία υποβάλλεται η γυναίκα τότε μπορούν να θεωρηθούν ως σωματικές κακοποιήσεις. Επιπλέον συχνά, αυτές οι μικρότερες επιθέσεις σταδιακά κλιμακώνονται. Διότι χτυπώντας μια φορά τη γυναίκα του ένας άνδρας, φαίνεται πως του γίνεται πιο εύκολο μετά να το ξανακάνει (Walker, 1989). Είναι σαν να πέφτει ένα ταμπού, σαν να σπάει ένα όριο, και η συμπεριφορά από κει και ύστερα γίνεται ανεξέλεγκτη.

Οι σοβαρότερες μορφές σωματικής κακοποίησης περιλαμβάνουν: χαστούκια στο πρόσωπο και το κεφάλι, κλοτσιές και γροθιές σε όλο το σώμα, φράξιμο της αναπνοής μέχρι λιποθυμίας, σπρώξιμο και πέταγμα πάνω σε τοίχους ή σε έπιπλα του δωματίου ή ακόμη και στη σκάλα, στραμπούλιγμα ή σπάσιμο οστών, καψίματα από τσιγάρο, σίδερο ή και καυτά υγρά, βίαιο ξύρισμα του ηβικού τριχώματος, βίαιες σεξουαλικές επιθέσεις, μαχαιρώματα και ακρωτηριασμούς καθώς και τραύματα από τη χρήση όπλων.

Ερευνητές συχνά αναφέρουν ότι γυναίκες που υφίστανται σωματική βία στη σχέση τους είναι, επίσης, και θύματα βιασμού. Η Angela Browne (1987), μετά από έρευνα βρήκε ότι οι σεξουαλικές επιθέσεις στο γάμο εμφανίζονται ως κομμάτι των πιο σοβαρών επιθέσεων σωματικής βίας. Οι ψυχολόγοι έχουν αναλύσει τη σεξουαλική κακοποίηση σε διαδοχικά στάδια, που έχουν όμως, μια συνέχεια. Η Dr. Margie Leidig, ψυχολόγος του Πανεπιστημίου του Colorado, στη μελέτη που έχει κάνει για τις εμπειρίες των γυναικών που σχετίζονται με σεξουαλική κακοποίηση, μεταξύ άλλων, έχει εξετάσει τις ομοιότητες ανάμεσα στη σεξουαλική βία και γενικά τη βία εναντίον των γυναικών. Ανακαλύπτοντας και στα δύο είδη βίας προκαταλήψεις εναντίον των γυναικών, καθώς και καταλογισμό της ευθύνης στο θύμα τόσο για το βιασμό όσο και για την κακοποίηση του.

Παρά τις ομοιότητες, όμως ανάμεσα στο βιασμό και τη κακοποίηση, υπάρχουν και σημαντικές διαφορές όταν η σεξουαλική πράξη γίνεται μεταξύ ενός ζευγαριού σε επαναλαμβανόμενη βάση. Η πιο προφανής είναι ότι η σεξουαλική δραστηριότητα ανάμεσα στο ζευγάρι μπορεί να είναι απολαυστική

και όχι σπάνια αποτέλεσμα κοινής συναίνεσης. Η Marjory Fields, εισαγγελέας στη Νέα Υόρκη, ειδικευμένη στην οικογενειακή βία, υποστηρίζει πως αν όλοι οι βιασμοί που συμβαίνουν σε παντρεμένα ζευγάρια προσθέτονταν στο επίσημο ποσοστό βιασμών, τα αποτελέσματα θα ήταν συντριπτικά.

Οι περισσότερες γυναίκες που βιώνουν το βιασμό εντός του γάμου ή της σχέσης τους επίσης μπορεί να βιώνουν και την απόλαυση. Οι σεξουαλικές τους σχέσεις προκαλούν άλλοτε ευχαρίστηση και άλλοτε πόνο, σε διαφορετικές και απρόβλεπτες στιγμές. Είναι εξαιτίας της απρόβλεπτης συμπεριφοράς του δράστη που εξακολουθούν να ελπίζουν πως η επόμενη φορά θα είναι ευχάριστη. Πειράματα έχουν δείξει πως είναι πολύ δύσκολο να σταματήσει κανείς μια συμπεριφορά που ενισχύεται περιοδικά, ιδιαίτερα αν η περιοδικότητα έχει τυχαίο και απρόβλεπτο χαρακτήρα (Walker, 1989).

Επιπλέον, στις σχέσεις κακοποίησης είναι πάντα παρούσα η σεξουαλική ζήλια. Ο δράστης κατηγορεί συνεχώς τη σύντροφό του ότι έχει σεξουαλικές σχέσεις με άλλους άνδρες ή και γυναίκες. Οποιοσδήποτε φέρεται καλά στη κακοποιημένη γυναίκα γίνεται στόχος της παράλογης και ακραίας σεξουαλικής ζηλοτυπίας του δράστη. Μεταξύ των ατόμων που αποτελούν στόχο μπορεί να είναι ο πατέρας, τα αδέλφια, οι συνάδελφοι, ο προϊστάμενος, οι γείτονες, ακόμη και κάποιος περαστικός ή οποιοσδήποτε κοιτάξει τη γυναίκα αυτή σε δημόσιο χώρο. Συχνά, η παράλογη αυτή ζήλια στρέφεται και στις φίλες της γυναίκας η οποία τότε κατηγορείται για λεσβιακές σχέσεις. Αναμφίβολα, οι κακοποιημένες γυναίκες απομονώνονται, με αυτό το τρόπο από τους άλλους ανθρώπους, ιδιαίτερα από εκείνους για τους οποίους νοιάζονται και οι οποίοι τις νοιάζονται (Walker, 1997).

Η βία και η κτηνωδία στις σεξουαλικές σχέσεις ανάμεσα σε ζευγάρια που συγκρούονται φαίνεται πως κλιμακώνονται με το πέρασμα του χρόνου. Καθώς ο συζυγικός βιασμός γίνεται όλο και πιο συχνός, οι τρυφερές σεξουαλικές σχέσεις γίνονται και πιο σπάνιες. Όταν η κτηνωδία φτάνει σε μεγάλη ένταση, σε άλλους τομείς των συζυγικών σχέσεων, φαίνεται πως απαιτούνται περισσότερο καταναγκαστικές τεχνικές για να υπάρξει σεξ. Η έννοια του συζυγικού βιασμού δεν γίνεται αποδεκτή από τη νομοθεσία

πολλών χωρών, μολονότι οι περισσότερες παντρεμένες γυναίκες μπορούν να περιγράψουν στιγμές όπου έχουν υποστεί τέτοιο βιασμό. Οι περισσότεροι άνδρες αισθάνονται ότι η σεξουαλική διαθεσιμότητα των συντρόφων τους είναι εγγυημένη από τη σύμβαση του γάμου. Επίσης, οι γυναίκες που συζούν με τους συντρόφους τους βρίσκονται κάτω από την ίδια πλάνη, ότι η σεξουαλικότητά τους ανταλλάσσεται με την οικονομική υποστήριξη. Με αποτέλεσμα να εμφανίζονται σεξουαλικές επιθέσεις τόσο εντός όσο και εκτός μιας συζυγικής σχέσης.

Δεν είναι λίγοι αυτοί που πιστεύουν πως ο ακρογωνιαίος λίθος στη μετατροπή των κακοποιημένων γυναικών σε θύματα είναι οικονομικός. Με άλλα λόγια, πως αν αυτές οι γυναίκες ήταν οικονομικά ανεξάρτητες, δεν θα παρέμεναν στις σχέσεις κακοποίησης τους. Το χρήμα όμως δεν προστατεύει τη γυναίκα από τη κακοποίηση. Ο μόνος τρόπος, για να αρχίσουμε να καταλαβαίνουμε την κακοποίηση των γυναικών από του σύντροφό τους κάπως καλύτερα, είναι να κατανοήσουμε την αλληλεπίδραση που υπάρχει μεταξύ των οικονομικών παραγόντων και των ψυχολογικών δεσμών (Walker, 1989).

Είναι αλήθεια πως σπάνια η γυναίκα αισθάνεται την οικονομική σταθερότητα, ακόμη κι όταν είναι οικονομικά ανεξάρτητη. Αυτό συμβαίνει διότι το συναίσθημα που κυριαρχεί είναι ότι οι άνδρες έχουν τον έλεγχο (και) των χρημάτων τους. Αν και οι ίδιες βρίσκονται σε καλύτερη οικονομική κατάσταση όταν είναι παντρεμένες, συνήθως οι άνδρες τους κερδίζουν περισσότερα χρήματα αφού μισθολογικά ένας παντρεμένος άνδρας αμείβεται υψηλότερα από μια παντρεμένη γυναίκα και από έναν ανύπαντρο άνδρα, για την ίδια εργασία. Αυτή η διαφορά δικαιολογείται, συνήθως, από την ανάγκη που έχει ο άνδρας να στηρίζει οικονομικά την οικογένειά του. Ακόμη όμως κι έτσι είναι δύσκολο να καταλάβουμε γιατί μια εύπορη γυναίκα παραμένει σε μια βίαιη οικογενειακή σχέση.

Τα οικονομικά μέσα μπορούν να χρησιμοποιηθούν με δύο τρόπους σε μία σχέση κακοποίησης. Ένας τρόπος είναι να παγιδευτεί η γυναίκα στη σχέση από το φόβο πως θα γίνει φτωχή. Ο δεύτερος τρόπος είναι να

χρησιμοποιηθεί το χρήμα σαν μέσο καταναγκασμού. Αυτός ο τρόπος χρησιμοποιείται σε όλα τα κοινωνικοοικονομικά επίπεδα και είναι το ίδιο ισχυρός τόσο ανάμεσα στους φτωχούς όσο και ανάμεσα σε άτομα με καλύτερο βιοτικό και κοινωνικό επίπεδο. Η οικονομική σταθερότητα των ζευγαριών στα οποία παρουσιάζονται κακοποιήσεις, αποτελεί συνήθως ένα μεγάλο πρόβλημα.

Η οικονομική αποστέρηση αποτελεί μια μορφή ελέγχου, της οποίας η φύση μπορεί να είναι είτε ψυχολογική είτε σωματική. Ο πόνος και το πλήγμα του ανθρώπου που δεν μπορεί να αποκτήσει κάτι γιατί δεν έχει τα απαιτούμενα χρήματα είναι μεγάλος. Το αίσθημα της στέρησης, μάλιστα, είναι το ίδιο έντονο ανεξάρτητα από το εάν αφορά ένα καινούριου ρούχο ή έπιπλο, ή αφορά χρήματα για τη πληρωμή του παιδιάτρου. Αυτή η αποστέρηση είναι ιδιαίτερα οδυνηρή για τις γυναίκες που ασχολούνται μόνο με τα οικιακά αφού σε αυτή τη περίπτωση οι γυναίκες ξέρουν πως τα χρήματα που παίρνουν εξαρτώνται από τα έσοδα του συντρόφου τους. Αλλά ακόμη κι όταν οι γυναίκες έχουν δικά τους έσοδα, τα χρήματα τους δεν ξοδεύονται για τις ίδιες, αλλά για την οικογένειά τους.

Συχνά, η χρήση των οικονομικών μέσων ως εργαλείου καταπίεσης έχει ως αποτέλεσμα την άρνηση των βασικών αναγκών. Οι άνδρες θυμώνουν με την σύντροφο τους και αρνούνται να δώσουν χρήματα για το νοίκι ή για φάρμακα. Ο φόβος των γυναικών να μην έχουν χρήματα για τις στοιχειώδεις ανάγκες της ζωής προκαλεί αυτό το είδος της ψυχολογικής καταπίεσης. Επίσης, η χρήση του χρήματος στις σχέσεις του ζευγαριού μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους, οι οποίοι συχνά είναι καταναγκαστικοί (Walker, 1989).

Για παράδειγμα, ο άνδρας κρατά ένα μεγάλο μέρος των χρημάτων για τις δικές του ανάγκες και στη συνέχεια απαιτεί από τη γυναίκα του να καλύψει με όσα χρήματα υπολείπονται όλα τα έξοδα του σπιτιού, αδιαφορώντας εάν το χρηματικό ποσό που της δίνει επαρκεί. Ένας άλλος άδικος οικονομικός διακανονισμός είναι όταν ο άνδρας δεν δίνει κάποιο χρηματικό ποσό στη γυναίκα του, αλλά κρατά εκείνος όλη τη διαχείριση των χρημάτων. Στη περίπτωση αυτή η γυναίκα είναι αναγκασμένη να ζητά από εκείνων χρήματα

προκειμένου να κάνει κάποιες αγορές, να καλύψει έξοδα του σπιτιού ή να πληρώσει λογαριασμούς. Με το τρόπο αυτό όχι μόνο πρέπει να ζητάει χρήματα αλλά και επιπλέον την άδεια για να τα ξοδέψει. Ενώ, μια ακόμη, καταναγκαστική οικονομική κατάσταση συμβαίνει όταν ο άνδρας δεν εργάζεται και πρέπει το ζευγάρι να ζήσει από τα έσοδα της γυναίκας.

Τέλος, μια ακόμη μορφή κακοποίησης που συνδέεται στενά με όλες τις παραπάνω είναι η χρήση της κοινωνικής καταπίεσης, η οποία γενικά περιλαμβάνει ψυχολογικούς καταναγκασμούς σε συνδυασμό με την, πάντα παρούσα, απειλή της σωματικής βίας. Οι γυναίκες για οτιδήποτε θέλουν να κάνουν πρέπει να πάρουν την έγκριση του συντρόφου τους. Εκείνος έχει καταφέρει να τους περάσει το μήνυμα πως αν δεν υπακούσουν θα υποστούν σοβαρότατες συνέπειες. Συχνά το αποτέλεσμα της κοινωνικής καταπίεσης που ασκείται σε αυτές τις γυναίκες είναι ο πλήρης περιορισμός μέσα στο σπίτι, η έλλειψη οικογενειακών δεσμών καθώς και η απαγόρευση ή υπονόμηση της όποιας επαγγελματικής ή άλλης κοινωνικής ζωής (Walker, 1989).

2. Ο ΚΥΚΛΟΣ ΤΗΣ ΒΙΑΣ

Όπως αναφέρουν και οι R. Emerson Dobash και Russell Dobash (1979), τα βίαια επεισόδια εμφανίζονται στα πλαίσια της καθημερινής σχέσης του ζευγαριού και συνδέονται άρρηκτα με τις καθημερινές δραστηριότητες των δύο μελών του. Έτσι το να αναφερόμαστε στη χρονική στιγμή που έχει μόλις προηγηθεί του επεισοδίου κακοποίησης ως σημείου εκκίνησης της βίας είναι άτοπο, δεδομένου ότι τα επεισόδια δεν τελειώνουν ποτέ. Το τέλος ενός βίαιου επεισοδίου μπορεί ταυτόχρονα να σηματοδοτεί την έναρξη ενός άλλου, ακόμη κι αν αυτό δεν εκδηλωθεί πριν από ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα. Δυστυχώς όμως, στη κοινωνική έρευνα συγκεκριμένες πλευρές της κοινωνικής πραγματικότητας απομονώνονται προκειμένου να μελετηθούν και να προσφέρουν χρήσιμες πληροφορίες για την εξήγηση κάποιων άλλων επιμέρους πτυχών της πραγματικότητας. Αυτό σημαίνει ότι είναι αδύνατο να μελετηθούν όλες οι πιθανές πτυχές ενός κοινωνικού φαινομένου ταυτοχρόνως. Για το λόγο αυτό στα πλαίσια κάθε ερευνητικής προσπάθειας,

τα βίαια επεισόδια παρουσιάζονται σαν να έχουν αρχή και τέλος (Dobash & Dobash, 1979).

Προκειμένου να γίνει εφικτή μια τέτοια προσέγγιση οφείλουμε αρχικά να μελετήσουμε τα συμβάντα που συνήθως προηγούνται ενός τέτοιου επεισοδίου. Οι σχετικές έρευνες αποκαλύπτουν πως η εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς μεταξύ των συντρόφων ακολουθεί συνήθως κάποιο έντονο φραστικό επεισόδιο, αν και δεν αποκλείεται η περίπτωση όπου μία και μόνο φράση αρκεί για να περάσει το ζευγάρι στη φάση της σωματικής βίας. Στη πλειοψηφία οι αφορμές αυτών των διαφωνιών, δεν είναι σοβαρές όμως έχουν να κάνουν με θέματα που απασχολούν το ζευγάρι πολύ καιρό. Στη διάρκεια αυτών των έντονων λογομαχιών θέματα που συνήθως πυροδοτούν την επιθετική συμπεριφορά των ανδρών είναι η ζήλια, η διαφορά στο τρόπο που αντιλαμβάνονται οι άνδρες και οι γυναίκες τις οικιακές τους υποχρεώσεις, καθώς και η διαχείριση των οικονομικών (Dobash & Dobash, 1979).

Η Walker (1989), στη κυκλική θεωρία της βίας, υποστηρίζει πως οι γυναίκες δεν κακοποιούνται συνέχεια ούτε σε τυχαία χρονικά διαστήματα, αλλά ότι στις σχέσεις κακοποίησης παρατηρείται ένας κύκλος συμβάντων. Ο κύκλος κακοποίησης εμφανίζεται να έχει τρεις διακριτές φάσεις, που ποικίλουν σε χρόνο και ένταση όχι μόνο ανάμεσα σε διαφορετικά ζευγάρια, αλλά και στο ίδιο ζευγάρι. Έτσι, έχουμε τη φάση της δημιουργίας της έντασης, την έκρηξη ή το επεισόδιο κακοποίησης και τη φάση της ηρεμίας ή περίοδο αγάπης. Το πόσο χρόνο παραμένει ένα ζευγάρι σε κάθε μία από τις φάσεις αυτές ποικίλει και επηρεάζεται από διάφορα γεγονότα στη ζωή του ζευγαριού. Ωστόσο, ο κύκλος αυτός βοηθά να εξηγήσουμε το πως οι κακοποιημένες γυναίκες μετατρέπονται σε θύματα, πως αποκτούν το αίσθημα αδυναμίας και γιατί δεν προσπαθούν να ξεφύγουν, αφού μας προσφέρει μια σφαιρική εικόνα για τη δυναμική της ενδοοικογενειακής βίας στη κοινωνία μας αλλά και για την ψυχολογία που αποκτά μια γυναίκα στα πλαίσια μιας σχέσης κακοποίησης από το σύντροφό της.

Φάση πρώτη: δημιουργία της έντασης.

Στη διάρκεια της φάσης αυτής συμβαίνουν κάποια μικροεπεισόδια βίας, όπως χαστούκια, τσιμπιές, ελεγχόμενο χυδαίο λεξιλόγιο και ψυχολογικός πόλεμος. Εδώ, αρχικά και τα δύο μέλη της σχέσης έχουν τον έλεγχο της κατάστασης, από την άποψη ότι καθοδηγούν και επιλέγουν την αντίδρασή τους. Στη φάση αυτή, οποιαδήποτε απρόσμενη κατάσταση μπορεί να οδηγήσει στη κλιμάκωση της βίας και να προκαλέσει έκρηξη. Η χειρότερη πλευρά αυτής της πρώτης φάσης είναι η ψυχική αγωνία. Σταδιακά οι γυναίκες εξουθενώνονται από το συνεχές άγχος και αποσύρονται συναισθηματικά. Ο δε σύντροφος, οργισμένος με αυτή τη συναισθηματική αδυναμία και λιγότερο διατεθειμένος για συμβιβασμό, εξαιτίας της, γίνεται όλο και πιο καταπιεστικός και βάνουσος. Έτσι, σε κάποιο σημείο, και συχνά με τρόπο απρόβλεπτο, η κατάσταση γίνεται ανεξέλεγκτη και επέρχεται οξύ περιστατικό κακοποίησης.

Φάση δεύτερη: η έκρηξη

Η δεύτερη φάση του κύκλου είναι συντομότερη από τη πρώτη και τη τρίτη. Συνήθως διαρκεί από δύο ως είκοσι τέσσερις ώρες, αν και έχουν αναφερθεί περιπτώσεις όπου η γυναίκα βιώνει μια σταθερή περίοδο τρόμου για μια εβδομάδα ή και περισσότερο. Η κατάσταση, χαρακτηρίζεται από την ανεξέλεγκτη έκρηξη των εντάσεων που έχουν δημιουργηθεί στη πρώτη φάση, η βία εξελίσσεται σε *μένος, βανουσότητα* η οποία προκαλεί σωματικές βλάβες και καμιά φορά θάνατο. Ωστόσο, δεν είναι δυνατό να προβλεφθεί το είδος της βίας που θα επικρατήσει στη διάρκειά της. Η αδυναμία πρόβλεψης και η έλλειψη του ελέγχου και από τους δύο συντρόφους είναι τα χαρακτηριστικά που διαχωρίζουν αυτή τη φάση από τη προηγούμενη.

Φάση τρίτη: ευγενική και μεταμελημένη συμπεριφορά

Η ακριβής χρονική διάρκεια της φάσης αυτής δεν έχει ακόμη καθοριστεί. Συνήθως είναι μεγαλύτερη από αυτή της δεύτερης αλλά μικρότερη από της πρώτης. Η περίοδος αγάπης είναι αυτή που επιθυμούν περισσότερο οι κακοποιημένες γυναίκες και γι αυτό δεν είναι σπάνιο φαινόμενο οι γυναίκες

να αναπτύσσουν δεξιότητες προκειμένου να διατηρήσουν αυτή τη φάση για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Όταν συμβαίνει αυτό, τότε στη πρώτη περίοδο του νέου κύκλου συχνά χάνουν τον έλεγχο του καταπιεσμένου θυμού τους και τραυματίζουν σοβαρά το σύντροφό τους (Walker, 1989, 1997).

Η τρίτη φάση του κύκλου της βίας φέρνει μαζί της μια ασυνήθιστη περίοδο ηρεμίας και είναι ευπρόσδεκτη και από τα δύο μέλη του ζευγαριού. Όπως η βιαιότητα είναι συνδεδεμένη με τη δεύτερη φάση, έτσι και η τρίτη φάση χαρακτηρίζεται από την υπερβολική αγάπη, την ευγένεια και τη μεταμελημένη συμπεριφορά του δράστη. Ο δράστης γνωρίζει ότι φέρθηκε πολύ άσχημα και προσπαθεί να εξιλεωθεί και να τα ξαναφτιάξει με τη σύντροφό του. Στη διάρκεια αυτής ακριβώς της φάσης, ολοκληρώνεται και η μετατροπή της κακοποιημένης γυναίκας σε θύμα. Η ένταση που δημιουργήθηκε στη πρώτη φάση και εκτονώθηκε στη δεύτερη έχει πλέον εξαφανιστεί. Τώρα ο δράστης συμπεριφέρεται σταθερά με ευγενικό και τρυφερό τρόπο.

Ωστόσο, όπως επισημαίνουν και οι R. E. Dobash & R. Dobash (1979), πρέπει να γίνει πλήρως κατανοητό ότι δεν μπορούμε να μιλάμε για ένα βίαιο επεισόδιο με αρχή, μέση και τέλος αλλά για μια βίαιη σχέση η οποία εξελίσσεται μέσα σε ένα ατέρμονο κύκλο βίας. Ως εκ τούτου οι ελπίδες και οι προσδοκίες της κακοποιημένης γυναίκας ότι θα καταφέρει να αλλάξει το σύντροφό της, καθώς και, η πεποίθηση του ίδιου ότι δεν ήθελε να τραυματίσει τη γυναίκα που αγαπά αλλά να της δώσει ένα μάθημα και έχασε τον έλεγχο είναι οι κυρίαρχοι τρόποι με τους οποίους εξαπατούν τα δύο μέλη τον εαυτό τους και παγιδεύονται σε μια βίαιη συντροφικότητα.

B 1. ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η πραγματικότητα έτσι όπως καταγράφεται μέσα από τις επιστημονικές μελέτες είναι πολύ διαφορετική από τη φαινομενολογία της ενδοοικογενειακής βίας η οποία στηρίζεται σε στερεοτυπικές αντιλήψεις και μυθοπλασίες. Μόνο στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, 1.8 εκατομμύρια γυναίκες δέχονται επίθεση από το σύζυγο ή το σύντροφό τους, το 1992 και

1993, στο 28% των γυναικών που δολοφονήθηκαν δράστης ήταν ο σύντροφός τους. Το είδος αυτό κακοποίησης ευθύνεται για τα υψηλά ποσοστά θνησιμότητας, τραυματισμών και απειλών κατά της σωματικής και ψυχικής υγείας των γυναικών (Bachman & Saltzman, 1995 παρατίθεται στο Klein, E., Campbell, J., Soler, E., Ghez, M., 1995) και αποτελεί τη κυριότερη μορφή θυματοποίησης των γυναικών, σε όλο το κόσμο (World Bank Report, 1993). Οι περισσότερες έρευνες για τη βία κατά των γυναικών αποδεικνύουν ότι: α) οι δράστες στη συντριπτική πλειοψηφία των περιστατικών είναι άνδρες, β) οι γυναίκες κινδυνεύουν περισσότερο να υποστούν βία από κάποιον άνδρα τον οποίο γνωρίζουν, γ) οι γυναίκες και τα κορίτσια είναι συνήθως τα θύματα της ενδοοικογενειακής βίας και τέλος δ) η σωματική κακοποίηση από το σύντροφο συνοδεύεται σχεδόν πάντα από σοβαρή ψυχολογική κακοποίηση και συχνά από σεξουαλική.

Παρόλα αυτά, το σοβαρότατο κοινωνικό πρόβλημα της κακοποίησης των γυναικών έχει τυλιχτεί μέσα σε μύθους. Μύθοι οι οποίοι συντηρούν τη νοσηρή αυτή κατάσταση και δικαιώνουν την άποψη ότι η ευθύνη για την κακοποίηση βαρύνει το θύμα. Για το λόγο αυτό, είναι εξαιρετικά σημαντικό οι μύθοι αυτοί να αντικατασταθούν από τη γνώση που παράγεται από τις έρευνες σε θέματα ενδοοικογενειακής βίας, προκειμένου να μπορέσουμε από τη μια, να κατανοήσουμε καλύτερα τη θέση και τις επιλογές του θύματος εντός του βίαιου περιβάλλοντος που επιβιώνει και από την άλλη, να είμαστε σε θέση να κάνουμε κάτι προκειμένου η βία κατά των γυναικών να πάψει να θεωρείται ιδιωτική υπόθεση και κομμάτι των οικογενειακών σχέσεων και να σταματήσει.

Οι περισσότεροι άνθρωποι θα περιέγραφαν την κακοποιημένη γυναίκα ως ένα μικροκαμωμένο, εύθραυστο πλάσμα. Ένα πλάσμα με μικρά παιδιά, χαμηλό μορφωτικό και κοινωνικό επίπεδο, εξαρτώμενο οικονομικά από τον σύντρόφό του. Πιθανότατα μέλος μειονοτικής ομάδας, συνηθισμένο στη βία και τις κακουχίες, φοβισμένο και παθητικό που δυσκολεύεται να κάνει τις δικές του επιλογές και παραμένει πιστό στις αξίες της οικογένειας, παρέχοντας τις φροντίδες και τις υπηρεσίες του. Αυτή όμως η στερεοτυπική περιγραφή δεν ανταποκρίνεται πάντα στη πραγματικότητα.

Οι περισσότερες κακοποιημένες γυναίκες ανήκουν στη μεσαία και ανώτερη τάξη (ΚΕΘΙ 2002) αλλά η οικονομική ισχύ είναι στα χέρια των συντρόφων τους. Πολλές από αυτές είναι αρκετά μεγαλόσωμες και θα μπορούσαν να αμυνθούν ακόμη και σωματικά. Δεν είναι όλες μητέρες και αυτές που είναι, έχουν παιδιά όλων των ηλικιών. Αν και αρκετές μπορεί να είναι άνεργες, πολλές περισσότερες εργάζονται και μάλιστα διαθέτουν πολύ επιτυχημένες καριέρες(ΚΕΘΙ 2002). Σε αυτές περιλαμβάνονται γιατροί, δικηγόροι, υπάλληλοι, νοσοκόμες, έμποροι, νοικοκυρές κλπ. Κακοποιημένες γυναίκες συναντάμε σε όλες τις ηλικιακές ομάδες, σε όλες τις φυλές, τις εθνότητες και τις θρησκείες(Walker, 1989).

Στη συνέχεια αναφέρονται ορισμένοι από τους πιο γνωστούς και παγιωμένους μύθους σχετικά με την ενδοοικογενειακή βία.

Το σύνδρομο της κακοποιημένης γυναίκας εμφανίζεται μόνο σε ένα μικρό ποσοστό του πληθυσμού.

Μέχρι το 1970, τα ελάχιστα στατιστικά δεδομένα που υπήρχαν συντηρούσαν την άποψη ότι το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας εμφανίζει χαμηλά ποσοστά. Μέχρι τότε ελάχιστα νοσοκομεία κατηγοριοποιούσαν στα αρχεία τους τις γυναίκες που έφταναν εκεί, σε κακοποιημένες και μη. Από την άλλη, τα αστυνομικά τμήματα διατηρούσαν αρχείο στο οποίο κατέγραφαν πόσες κλήσεις για διατάραξη της οικογενειακής γαλήνης δέχτηκαν, όμως πολλές φορές τα αρχεία ήταν αναξιόπιστα και ανακριβή εξαιτίας του τρόπου συμπλήρωσής τους. Έτσι όταν ένας άνδρας χτυπούσε τη γυναίκα του, άλλες φορές, το περιστατικό καταγράφονταν ως διατάραξη της οικιακής γαλήνης και άλλες, ως επίθεση.

Η βαθιά πεποίθηση ότι η οικογένεια προσφέρει ασφάλεια ενώ οι δρόμοι κρύβουν κινδύνους, για τις γυναίκες και τα παιδιά, βοήθησε στο να συνεχίζει να υπάρχει, ακόμη και κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90, κοινωνική άγνοια για το μέγεθος του προβλήματος της ενδοοικογενειακής βίας. Έτσι, στη συνέχεια, η πληθώρα δημοσιεύσεων σχετικών με διάφορες

μορφές βίας στην οικογένεια προκάλεσε έκπληξη για το πόσες οικογένειες αφορά το θέμα αυτό. Τα τραγικά περιστατικά που βγήκαν στο φως της δημοσιότητας όπως αυτό της Lorena Bobbitt, η οποία έκοψε το ανδρικό μόριο του άνδρα της μετά το βιασμό της από αυτόν και η διπλή δολοφονία των γονιών τους από τα αδέλφια Menendez στη Καλιφόρνια, καθώς και οι αποκαλύψεις προσωπικών εμπειριών θυματοποίησης από πρόσωπα με υψηλή δημοτικότητα, όπως η Oprah Winfrey και η Miss Αμερική Carolyn Sapp, αφύπνισαν και κινητοποίησαν την αμερικανική κοινωνία.

Θυματολογική έρευνα, η οποία διεξήχθη από τον Ennis το 1965 σε 10.000 νοικοκυριά των Η.Π.Α, έδειξε ότι το 45% όλων των σοβαρών εγκλημάτων κατά του ατόμου (συμπεριλαμβανομένου του βιασμού), διαπράχθηκαν από κάποιο γνώριμο, του θύματος, άτομο εκ των οποίων το 40% διαπράττονται μέσα στο σπίτι του θύματος. (Ennis, 1967). Όπως διαφαίνεται, το έγκλημα από έναν άγνωστο στο δρόμο, δεν είναι η κυρίαρχη εικόνα που παρουσιάζουν οι θυματολογικές έρευνες. Επιπλέον, η πρώτη στατιστική μελέτη για τις κακοποιημένες γυναίκες, που έγινε στις Ηνωμένες Πολιτείες από τους κοινωνιολόγους Murray Straus, Richard Gelles και Susan Steinmetz, ανέφερε πως κάποιου είδους σωματική κακοποίηση συνέβαινε στο 28% των αμερικανικών οικογενειών, στη διάρκεια του 1976. Με δεδομένο και το υψηλό ποσοστό του σκοτεινού αριθμού, αυτή η στατιστική, σχεδόν το ένα τρίτο των οικογενειών, είναι σίγουρα ένα σοβαρό στοιχείο που δείχνει πόσο εξαπλωμένο είναι το πρόβλημα των κακοποιημένων γυναικών (στο R. Gelles, 1997).

Οι σύγχρονες στατιστικές, σχετικά με την ενδοοικογενειακή βία, υποστηρίζουν την υπόθεση ότι το φαινόμενο εμφανίζεται σε όλες τις χώρες και τους πολιτισμούς (στατιστικές του οργανισμού Woman's Aid, Αγγλία 2001). Η βία μεταξύ συντρόφων είναι ένας από τους βασικούς παράγοντες οι οποίοι καταλήγουν σε ανισότητες στην υγεία με βάση το φύλο, συγκεκριμένα, και αποτελούν σημαντικό εμπόδιο για την λήψη αποτελεσματικών και ίσων υπηρεσιών υγείας τόσο σε τοπικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, όπως προκύπτει μέσα από τα επίσημα έγγραφα παγκοσμίως (Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, Ιούνιος 2000). Έτσι:

- Οι γυναίκες σε παγκόσμια κλίμακα, χάνουν 5% από το χρόνο που ζουν με υγεία εξ αιτίας της ενδοοικογενειακής βίας(Ενδοοικογενειακή Βία και Κοινωνική Μέριμνα: Μια αναφορά από δύο συνέδρια που έγιναν από την Επιθεώρηση Κοινωνικών Υπηρεσιών, Λονδίνο, 1996).
- Σε μια μεγάλη έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε περισσότερες από 12000 γυναίκες στο Καναδά το 1993, τα ευρήματα έδειξαν ότι μία στις τέσσερις γυναίκες ανέφερε ότι έχει βιώσει βία από το σύντροφο ή τον πρώην σύντροφό της(Έρευνα με θέμα «Βία κατά των γυναικών». Οτάβα: Υπουργείο Προμηθειών και Υπηρεσιών, 1993).
- Ελβετία 1997. Το 20% ενός μικρού δείγματος γυναικών ανέφερε ότι έχει κακοποιηθεί σωματικά.
- Κορέα 1992. Σε τυχαίο δείγμα της χώρας το 38% των γυναικών ανέφερε ότι έχει δεχτεί σωματική κακοποίηση από το σύζυγο το τελευταίο χρόνο.
- Ουγκάντα 1997. Από ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα, το 41% των γυναικών ανέφερε ότι δεχτεί ξυλοδαρμό ή σωματικές βλάβες από το σύντροφο.
- Κολομβία 1995. Σε εθνικό αντιπροσωπευτικό δείγμα των 6000 ατόμων, το 19% έχει δεχτεί στη διάρκεια της ζωής του κάποια επίθεση κατά της σωματικής του ακεραιότητας(Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας : Ένα θέμα Υγείας σε Προτεραιότητα, Ιούλιος 1997, από την ιστοσελίδα του: www.who.int/violence_injury_prevention/vaw/infopack.htm).

Τέλος, σύμφωνα με στατιστικές του Υπουργείου Δικαιοσύνης των ΗΠΑ και συγκεκριμένα, με βάση την έρευνα θυματοποίησης, το 2001 691.710 άνθρωποι έπεσαν θύματα μη θανατηφόρας βίας από τον νυν ή πρώην σύντροφό τους. Το έγκλημα αυτό, σύμφωνα πάντα με το Υπουργείο, κυρίως ενέχει γυναίκες θύματα. Αφού, 588.490 ή το 85% της θυματοποίησης από άσκηση βίας από το σύντροφο, το 2001, αφορούσε γυναίκες. Σύμφωνα πάντα με την ίδια έρευνα, η άσκηση βίας από σύντροφο με θύμα τη γυναίκα αυξήθηκε κατά 20%, ενώ στην ίδια χρονική περίοδο οι γυναίκες σύντροφοι

διέπραξαν το 3% όλων των επεισοδίων άσκησης μη θανατηφόρας βίας κατά των ανδρών.

Οι κακοποιημένες γυναίκες είναι μαζοχίστριες.

Σύμφωνα με τον Freud, ο μαζοχιστής άνθρωπος, αποτελεί μια διεστραμμένη προσωπικότητα, αισθάνεται ευχαρίστηση με τον πόνο, τις εντάσεις, τα βάσανα, τις δυσκολίες της ζωής, αλλά παραπονιέται γι' αυτά και δηλώνει απαισιόδοξος. Η αδέξια συμπεριφορά του προκαλεί αντιπάθειες και αποτυχίες. Του είναι αδύνατο να απολαύσει τις χαρές της ζωής. Σύμφωνα με την Τσαλίκου, το 1924, σ' ένα άρθρο του για το μαζοχισμό, ο Freud υποστήριξε το δόγμα ότι οι γυναίκες είναι από τη φύση τους μαζοχίστριες, αναζητούν την απόλαυση του πόνου και ο μαζοχισμός συνιστά έκφραση της ψυχο-σεξουαλικής τους γενετήσιας ωριμότητας (Τσαλίκου, 1980). Στη συνέχεια, η Helen Deutsch, στο βιβλίο της "Η Ψυχολογία της Γυναίκας", θα υποστηρίξει ότι ο μαζοχισμός είναι ένα συστατικό στοιχείο της γυναικείας φύσης, προϋπόθεση της ίδιας της ερωτικής απόλαυσης (Τσαλίκου, 1980). Η απλουστευτική, όμως, μεταφορά των απόψεων αυτών, σε συνδυασμό με την αβασάνιστη αποδοχή των φροϊδικών θέσεων, οδήγησε στην ανάδειξη των θυμάτων της διαστροφικής επίθεσης ως σιωπηρών συνεργών του δημίου τους, αποδίδοντάς τους μια σαδομαζοχιστική σχέση μαζί του, που αποτελεί πηγή ηδονής. Με αποτέλεσμα, το βάρος της ενοχής για την κακοποίηση να πέφτει πάνω στη γυναίκα και η βίαιη συμπεριφορά του άνδρα να δικαιώνεται.

Είναι αλήθεια ότι τα θύματα κακοποίησης συχνά παραμένουν για αρκετά μεγάλο διάστημα μέσα στη σχέση που τα κακοποιεί πριν καταφέρουν να ξεφύγουν, με την ελπίδα, όμως, ότι θα καταφέρουν να αλλάξουν τον δυνάστη τους. Στη προσπάθειά τους αυτή για το ακατόρθωτο, αισθάνονται ανασφάλεια για τις δυνάμεις τους, ωστόσο το εγχείρημα αυτό καθαυτό συνιστά σημαντική πρόκληση. Είναι άτομα δυνατά και προικισμένα, αλλά πρέπει να αποδείξουν τις ικανότητές τους στον ίδιο τους τον εαυτό. Γίνονται ευάλωτα ακριβώς λόγω της ανασφάλειάς τους για τις ικανότητές τους. Αυτό ακριβώς τα κάνει ευαίσθητα οπότε ο σύντροφός τους φροντίζει να τα κολακέψει. Στη συνέχεια, η επιμονή τους μπορεί να αποβεί επικίνδυνη. Δεν

παραιτούνται, γιατί αρνούνται να πιστέψουν ότι δεν γίνεται τίποτα και ότι δεν μπορεί να επέλθει καμία αλλαγή. Συχνότατα αισθάνονται τύψεις και ενοχές τόσο για την μη βελτίωση της σχέσης όσο και για την εγκατάλειψη του συντρόφου τους (M. Hiriigoyen, 2000).

Αν όμως, ο μαζοχισμός αποτελεί χαρακτηριστικό της ιδιοσυστασίας του θύματος, πως είναι δυνατό να μην εκδηλώνεται σε άλλο πλαίσιο και να εξαφανίζεται όταν πια το θύμα έχει χωρίσει με το θύτη;

Οι κακοποίηση συνδέεται με ψυχοπαθολογικές προσωπικότητες.

Ο μύθος αυτός σχετίζεται με τους ισχυρισμούς περί ψυχοπαθολογίας του δράστη ή/και του θύματος.

Αν οι δράστες θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν αντικοινωνικές και ψυχοπαθολογικές προσωπικότητες, τότε η ατομική ψυχοπαθολογία θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να διαχωρίσει τους δράστες από τους "φυσιολογικούς" άνδρες. Τα πράγματα, όμως, δεν είναι τόσο απλά. Τα χαρακτηριστικά της ναρκισσιστικής συμπεριφοράς: ο εγωκεντρισμός, η ανάγκη θαυμασμού, η μισαλλοδοξία, είναι αρκετά κοινά ανάμεσα στους ανθρώπους και δεν είναι απαραίτητα παθολογικά. Σε όλους συμβαίνει να χρησιμοποιήσουν κάποιον, προκειμένου να εξασφαλίσουν κάποιο πλεονέκτημα, και επίσης σε όλους να αισθανθούν παροδικό καταστροφικό μίσος (M. Hiriigoyen, 2000).

Πολλοί ψυχαναλυτές, αναφερόμενοι στη διαστροφική πτυχή που υπάρχει σε κάθε άνθρωπο και του επιτρέπει να αμύνεται, αναγνωρίζουν ένα μέρος φυσιολογικής διαστροφής σε κάθε άτομο. Αυτό που μας διαφοροποιεί από τα παθολογικά διεστραμμένα άτομα, είναι ότι οι συμπεριφορές και τα αισθήματά μας είναι παροδικές αντιδράσεις και συνοδεύονται από τύψεις και ενοχές. Η έννοια της παθολογικής διαστροφής συνεπάγεται μια στρατηγική χρησιμοποίησης και, κατόπιν, εξόντωσης του άλλου, χωρίς καμία ενοχή (Hiriigoyen, 2000). Ωστόσο, από έρευνες (Walker, 1989), προκύπτει ότι αντίθετα με τις ψυχοπαθολογικές περιπτώσεις, ο δράστης αισθάνεται ενοχή

και ντροπή για τις ανεξέλεγκτες ενέργειές του και ότι αν μπορούσε να σταματήσει τη βίαιη συμπεριφορά του θα το έκανε.

Δεν είναι όμως λίγοι και εκείνοι που, απομονώνοντας κάποιες ασυνήθιστες πράξεις στις οποίες καταφεύγει η κακοποιημένη γυναίκα προκειμένου να βοηθηθεί, αποδίδουν στη συμπεριφορά της το χαρακτηρισμό παθολογική. Τοποθετώντας, με το τρόπο αυτό, την υπαιτιότητα της κατάστασης στα αρνητικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας της γυναίκας αυτής. Ωστόσο, τα ερευνητικά ευρήματα, αποδεικνύουν πως τα ψυχοπαθολογικά συμπτώματα είναι πιθανότερο να αποτελούν αποτέλεσμα της κακοποίησης και όχι αίτια (Burgess, 1983, Bowker & Maurer, 1987, Koss, M. P., 1990 παρατίθεται στο Walker, 1989).

Οι γυναίκες της μεσαίας τάξης δεν κακοποιούνται τόσο συχνά ούτε τόσο έντονα όσο οι φτωχές ή οι γυναίκες από μειονοτικές ομάδες.

Οι περισσότερες στατιστικές για την κακοποίηση προέρχονται από οικογένειες των κατώτερων τάξεων. Είναι γεγονός πως οι γυναίκες από τις φτωχότερες τάξεις έρχονται πιο συχνά σε επαφή με τις κοινωνικές υπηρεσίες όπου εκεί γίνεται καταγραφή των περιστατικών αυτών. Οι γυναίκες της μεσαίας και ανώτερης τάξης συχνά δεν επιθυμούν να κοινοποιήσουν την κακοποίησή τους από φόβο μήπως βλάψουν την καριέρα του συντρόφου τους ή μήπως στιγματιστούν και απομονωθούν κοινωνικά. Επιπλέον δεν είναι λίγες εκείνες που πιστεύουν ότι οι δικοί τους ισχυρισμοί θα αμφισβητηθούν εξαιτίας της κοινωνικής εκτίμησης που χαίρει ο σύντροφός τους.

Παρ' όλα αυτά, έρευνες απέδειξαν ότι η κακοποίηση γυναικών δεν είναι ένα φαινόμενο που σχετίζεται με κοινωνικοοικονομικούς ή άλλους δημογραφικούς παράγοντες. Οι δράστες προέρχονται από όλες τις φυλές, τις ηλικίες, τις κοινωνικοοικονομικές τάξεις και τα επαγγέλματα (Gayford, 1975, Straus, Gelles & Steinmetz, 1980, Horning, McCullough & Sugimoto, 1981).

Οι δράστες είναι βίαιοι σε όλες τις σχέσεις τους

Οι περισσότερες μελέτες που έχουν γίνει σε άνδρες που κακοποιούν τη σύντροφό τους είχαν ως δείγμα άνδρες που φέρονται βίαια όχι μόνο στις γυναίκες τους αλλά γενικότερα. Αυτή η ομάδα των βίαιων ανδρών κυρίως περιλαμβάνει άτομα που τείνουν προς την οικονομική και κοινωνική περιθωριοποίηση. Συχνά έχουν χαμηλή μόρφωση και λίγες επαγγελματικές γνώσεις και παρουσιάζονται ως οι δράστες των περισσότερων κοινών εγκλημάτων. Εμφανίζονται να έχουν προβλήματα με τις αστυνομικές αρχές και αρκετές φορές βρίσκονται στα δικαστήρια. Ακριβώς, όμως, επειδή οι πηγές των ερευνών είναι γεμάτες με περιστατικά που έχουν σχέση με τέτοιους ανθρώπους, πολλές φορές δημιουργείται η πεποίθηση πως είναι αντιπροσωπευτικοί όλης της βίας του πολιτισμού μας. Όταν αναφερόμαστε στις κακοποιημένες γυναίκες, ωστόσο, αυτό δεν επαληθεύεται. Οι περισσότεροι άνδρες που κακοποιούν τις γυναίκες τους, γενικά, δεν είναι βίαιοι σε άλλους τομείς της ζωής τους (Walker, 1989).

Η χρήση αλκοόλ οδηγεί στη βίαιη συμπεριφορά.

Μια άποψη που φαίνεται να κυριαρχεί, τόσο στο ευρύ κοινό όσο και στις ίδιες τις γυναίκες που είναι θύματα κακοποίησης, είναι η αναμφισβήτητη σχέση που έχει η κατάχρηση αλκοόλ με τη κακοποίηση. Σε έρευνα της η L. Walker (1989), αναφέρει ότι περισσότερο από το 60% των γυναικών με τις οποίες συνομίλησε είπαν ότι ο «βασανιστής» σύντροφός τους είχε σοβαρό πρόβλημα αλκοολισμού και ότι συχνά μάλιστα έκανε κατάχρηση. Ωστόσο, από την στατιστική ανάλυση, που διεξήχθη από τη κοινωνιολόγο Patt Emberly στις 1.600 των περιπτώσεων κακοποίησης της έρευνας αυτής, φάνηκε ότι μόνο το 20% των ανδρών ήταν πάντοτε μεθυσμένοι όταν κακοποιούσαν τη σύντροφό τους (παρατίθεται στο Walker, 1997). Είναι γεγονός, ότι οι πιο βίαιες σωματικές κακοποιήσεις γίνονται από τους άνδρες που παρουσιάζουν αλκοολική συμπεριφορά. Παρόλα' αυτά δεν έχει αποδειχθεί η ύπαρξη αιτιώδους σχέσης μεταξύ αλκοόλ και κακοποίησης, επομένως χρειάζεται ακόμη πολύ μελέτη για να βρεθεί πια ακριβώς σχέση υπάρχει μεταξύ των δύο αυτών μεταβλητών.

Οι κακοποιημένες γυναίκες μπορούν να φύγουν από τη βίαιη σχέση όποτε θέλουν.

Σε μια κοινωνία όπου οι γυναίκες έχουν γαλουχηθεί για να πιστεύουν ότι η αγάπη και ο γάμος είναι η αληθινή, και μόνη ίσως ολοκλήρωσή τους, απλά υποκρινόμαστε όταν υποστηρίζουμε ότι μια γυναίκα είναι ελεύθερη να φύγει από το σύντροφο και το σπίτι της αν και εφόσον υφίσταται βία (C. Benard, E. Schlaffer). Στην πραγματικότητα πολλές φορές οι γυναίκες αυτές δεν έχουν καν την επιλογή, λόγω της ισχυρής κοινωνικής αντίδρασης, να χωρίσουν από ένα δυστυχισμένο γάμο, πόσο μάλλον να εγκαταλείψουν το σπίτι τους από τη στιγμή μάλιστα που όλα δείχνουν “φυσιολογικά”. Η κατάσταση που αντιμετωπίζει μια γυναίκα που όχι μόνο δεν την ικανοποιεί η σχέση της αλλά επιπλέον κακοποιείται από το σύντροφό της είναι ακόμη πιο δύσκολη. Η ψυχολογική αδυναμία και η κοινωνική και οικονομική της αποστέρηση καθιστούν το εγχείρημα να φύγει από τη σχέση αυτή, σχεδόν αδύνατο. Στη συνέχεια θα γίνει φανερό πως μια κακοποιημένη γυναίκα δεν είναι ελεύθερη να πάψει να είναι θύμα, εκτός κι αν έχει κάποια βοήθεια.

2. ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΡΑΞΗΣ

Όταν ένα άτομο του οποίου η συμπεριφορά αντιμετωπίζεται ως κοινωνικά απαράδεκτη, όπως είναι ο δράστης της κακοποίησης, καλείται να λογοδοτήσει γι αυτή, η αντίδραση του θα είναι απόρροια πολλών παραμέτρων. Η τελική του στάση αποτελεί συνάρτηση των αναμενόμενων αντιδράσεων, των τρόπων διαφύλαξης της αυτοεικόνας του, καθώς και των τρόπων διαπραγμάτευσης του κοινωνικού του status. Οι Scott και Lyman διακρίνουν δύο πιθανούς τρόπους αντίδρασης: αυτόν της δικαιολόγησης της πράξης και αυτόν της αιτιολόγησης της πράξης (παρατίθεται στο K. Yllo, M. Bograd, 1990). Στη πρώτη περίπτωση ο δράστης αρνείται πλήρως την ευθύνη των πράξεών του, ενώ στη δεύτερη αποδέχεται τη μερική ευθύνη αλλά αρνείται ή ελαχιστοποιεί τον αρνητικό χαρακτήρα της βίαιης συμπεριφοράς του.

Δικαιολογίες: Άρνηση της ευθύνης

Ο πιο κοινός, ίσως, τρόπος με τον οποίο επιχειρούν οι δράστες να δικαιολογήσουν τη βίαιη συμπεριφορά τους είναι η επίκληση της απώλειας του ελέγχου. Ο ισχυρισμός για μειωμένη ικανότητα ελέγχου των πράξεών τους παίρνει διάφορες μορφές. Η μερική ή ολική απώλεια συνήθως αναφέρεται ως το αποτέλεσμα της χρήσης αλκοόλ ή ουσιών ή της συσσώρευσης θυμού και της απογοήτευσης. Η λογική σε αυτή τη περίπτωση είναι ότι οργανικοί ή ψυχολογικοί παράγοντες τους οδηγούν σε μία κατάσταση όπου η συνείδηση ή η επιθυμία τους έχει εξασθενήσει, μειώνοντας έτσι την υπαιτιότητά τους (K. Yllo, M. Bograd, 1990).

Όμως, μέχρι ποίου σημείου μπορούμε να δεχτούμε ότι το αλκοόλ προκαλεί την απώλεια ελέγχου της συμπεριφοράς κάποιου; Σε ερευνά του για την ενδοοικογενειακή βία, ο R. J. Gelles (1974), παραθέτει ανθρωπολογικά δεδομένα, σύμφωνα με τα οποία η αλκοολική συμπεριφορά μαθαίνεται (παρά προκαλείται από χημικές αντιδράσεις) και μάλιστα διαφέρει σημαντικά από κοινωνία σε κοινωνία. Κατά τον R.J. Gelles, επειδή οι άνθρωποι πιστεύουν ότι το αλκοόλ οδηγεί σε απώλεια του ελέγχου, συμπεριφέρονται σαν να έχει πραγματικά αυτή την ιδιότητα και χρησιμοποιούν την δικαιολογία αυτή για να αποποινικοποιήσουν παρεκκλίνουσες συμπεριφορές τους, όπως η κακοποίηση.

Όσον αφορά την υπόθεση αιτιώδους συσχέτισης απογοήτευσης και επιθετικότητας, όπως υποστηρίζει και ο Bandura (1973), η επιθετική συμπεριφορά είναι μόνο ένας από τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να αντιδράσει το άτομο σε ανάλογες καταστάσεις. Εναλλακτικοί τρόποι αντίδρασης αποτελούν η αποχώρηση, η υπομονετικότητα, η εξάρτηση, τα ψυχοσωματικά συμπτώματα, η χρήση ναρκωτικών ή αλκοόλ και η δημιουργική επίλυση της προβληματικής κατάστασης (παρατίθεται στο K. Yllo, M. Bograd, 1990).

Μια ακόμη δικαιολογία που συχνά χρησιμοποιούν οι δράστες για την άσκηση σωματικής βίας εκ μέρους τους, έχει να κάνει με την ευθύνη του

θύματος. Ακριβώς όπως και στην περίπτωση της απώλειας του ελέγχου, λίγο πολύ αποδέχονται ότι η χρήση βίας ήταν λάθος, όμως στη συνέχεια αρνούνται την ευθύνη της πράξης τους, εξηγώντας ότι τους προκάλεσε το θύμα. Έτσι, ισχυρίζονται ότι κακοποίησαν τη σύντροφό τους αφού πρώτα οι ίδιοι είχαν δεχτεί σωματική ή λεκτική επίθεση από εκείνη.

Οι δράστες αυτοί φαίνεται να λαμβάνουν την λεκτική επίθεση ως ισοδύναμη με την σωματική, σαν να πρόκειται η λεκτική επίθεση της συντρόφου τους να δικαιώσει την δική τους βιαιότητα. Αυτή η ανδρική οπτική, ωστόσο, έχει σοβαρές ελλείψεις (Dobash & Dobash, 1979). Διότι, ακόμα κι αν δεχτούμε ότι μια λεκτική επίθεση αποτελεί έναυσμα για μια σωματική αντίδραση, η ερώτηση που προκύπτει είναι: ποιος αρχικά “προκάλεσε” την λεκτική αυτή επίθεση; Επιπροσθέτως, η υιοθέτηση μιας τέτοιας άποψης αποκαλύπτει την ανδρική αλαζονεία, δεδομένου ότι αποδέχεται την εκδήλωση μιας σωματικά βίαιης συμπεριφοράς από μέρους του άνδρα, ενώ απορρίπτει μια λεκτική επίθεση από μέρους της συντρόφου του. Η δικαιολογία “με προκάλεσε” παγιώνει την ανδρική κυριαρχία (Dobash & Dobash, 1979).

Αιτιολογήσεις: Άρνηση της παρεκκλίνουσας φύσης της πράξης

Η επίκληση της απώλειας του ελέγχου και της υπαιτιότητας του θύματος είναι οι πιο συχνοί τρόποι με τους οποίους οι δράστες δικαιολογούν την βίαιη συμπεριφορά τους. Ενώ οι δικαιολογίες αντιπροσωπεύουν την άρνηση της ευθύνης, οι αιτιολογήσεις αποτελούν άρνηση της διάπραξης λάθους από τη μεριά του δράστη.

Η πρώτη από τις δύο κατηγορίες αιτιολόγησης είναι η άρνηση του τραυματισμού. Σύμφωνα με κάποιους ειδικούς που έχουν δουλέψει με άνδρες που κακοποιούσαν τις συντρόφους τους, πολλοί δράστες υποβιβάζουν την σοβαρότητα και την έλλειψη κοινωνικής αποδοχής της συμπεριφοράς τους, αρνούμενοι ή ελαχιστοποιώντας το μέγεθος του τραυματισμού που υφίστανται οι γυναίκες-σύντροφοι από αυτή (Adams & Penn, 1981, Brisson, 1982, Star, 1983 παρατίθεται στο K. Yllo, M. Bograd, 1990).

Για μερικούς άνδρες, αυτή η τακτική παίρνει τη μορφή της άρνησης της ίδιας της βιαιότητας της πράξης. Για άλλους πάλι, χρησιμοποιείται ως απόδειξη του πόσο υπερβολικές γίνονται οι γυναίκες εξαιτίας του φόβου τους. Τέλος δεν είναι καθόλου σπάνια η περίπτωση όπου οι μώλωπες της γυναίκας αποδίδονται από το δράστη στο γεγονός ότι εκείνη έχει πολύ ευαίσθητο δέρμα και μελανιάζει με το παραμικρό. Με το να παραδέχεται, όμως, ο δράστης ότι έχει προκαλέσει μώλωπες αλλά παράλληλα να αρνείται τη σοβαρότητά τους, αναμενόμενο είναι να αρνηθεί και τους πιο εσωτερικούς, μη φυσικούς τραυματισμούς που προκαλεί η συμπεριφορά του: την εγκαθίδρυση του φόβου, τις προσβολές, τους εξευτελισμούς, την υποτίμηση, τις επιθέσεις στην ίδια τη ταυτότητα της συντρόφου του, ως γυναίκας.

Αυτού του είδους οι αόρατοι τραυματισμοί γίνονται πιο σαφείς στην τελευταία κατηγορία αιτιολογήσεων οι οποίες στηρίζονται στην εύρεση λαθών στη γυναικεία συμπεριφορά. Μεταξύ άλλων, οι δράστες αναφέρουν ότι έγιναν βίαιοι διότι η σύντροφος δεν ήταν καλή στο μαγείρεμα, δεν ανταποκρίνονταν στα σεξουαλικά τους καλέσματα, δεν ήξερε πότε έπρεπε να σιωπά, δεν ήταν πιστή, δεν σέβονταν την κυριαρχία τους εντός του οίκου. Με την αποδοχή του δικαιώματος του δράστη να χρησιμοποιεί βία σε αυτές τις περιπτώσεις, το λάθος της πράξης του εξαφανίζεται. Ο δράστης προβάλλει τη κακοποίηση ως την εφαρμογή του δικαιώματός του να τιμωρήσει τη σύντρόφό του επειδή δεν ήταν καλή στο ρόλο της (Bograd, 1983, Coleman, 1980, Dobash & Dobash, 1979, Elbow, 1977, R. J. Gelles, 1974). Σε τελική ανάλυση, οι δράστες φαίνεται πως χρησιμοποιούν τη βία ως μέσο διατήρησης της επικυριαρχίας τους στη γυναίκα. Το ερώτημα, όμως, δεν είναι το κατά πόσο ένας συγκεκριμένος άνδρας μπορεί να γίνει βίαιος, αλλά το γιατί τόσοι πολλοί άνδρες νιώθουν ότι έχουν το δικαίωμα να εκφράζουν το θυμό, την απογοήτευση ή την αγανάκτηση τους κατ' αυτόν το τρόπο.

Γ. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Πολλές προσπάθειες έχουν γίνει και πολύ μελάνι έχει χυθεί προκειμένου να βρεθεί ένα επεξηγηματικό μοντέλο ικανό να διαφωτίσει τις διαδικασίες και τις δυναμικές που ενισχύουν ή/και προκαλούν την βία μέσα στην οικογένεια. Ωστόσο, το εγχείρημα αυτό, όπως αποδεικνύεται, δεν είναι ούτε εύκολο ούτε τόσο απλό. Η ενδοοικογενειακή βία αποτελεί ένα σύνθετο ψυχοκοινωνικό φαινόμενο, με την έννοια ότι οι διαδικασίες που το προκαλούν ή/και το ενισχύουν είναι από τη μια, ιστορικά και κοινωνικά εδραιωμένοι μηχανισμοί, αξίες και πεποιθήσεις και από την άλλη, ατομικοί ψυχολογικοί μηχανισμοί και δυναμικές που διαντιδρούν και διαμορφώνουν μια κατάσταση πρόσφορη για την εκδήλωση επιθετικής ή/και βίαιης συμπεριφοράς. Έτσι προκειμένου να μπορέσουμε να κατανοήσουμε καλύτερα όλες τις πτυχές του φαινομένου χρειάζεται να συνδυάσουμε την γνώση που παράγεται από πολλές επιστήμες. Η Ιστορία, η Κοινωνιολογία, η Ανθρωπολογία, η Επιδημιολογία, η Ψυχολογία, η Εγκληματολογία, η Νομική είναι ορισμένοι από τους κλάδους της επιστήμης από τους οποίους μπορούμε και πρέπει να αντλήσουμε πληροφορίες ώστε να βοηθηθούμε στη κατανόηση και ερμηνεία του φαινομένου αυτού.

Παρόλα αυτά το ξαφνικό ενδιαφέρον που εκδηλώθηκε, κυρίως μετά τις αρχές της δεκαετίας του '70 και την εμφάνιση των γυναικείων κινημάτων, για το θέμα της ενδοοικογενειακής βίας, οδήγησε στη ανάπτυξη αφηρημένων γενικών επεξηγηματικών μοντέλων. Οι περισσότερες ερευνητικές προσπάθειες αντιπροσωπεύουν συγκεκριμένα ρεύματα σκέψης και χαρακτηρίζονται από την εστίαση σε και ανάλυση ορισμένων μόνο πτυχών του θέματος. Έτσι οι ψυχολογικές-ψυχιατρικές προσεγγίσεις εστιάζουν περισσότερο στα ατομικά προσωπικά χαρακτηριστικά του δράστη ή/και του θύματος ανάγοντας το θέμα της ενδοοικογενειακής βίας σε συνέπεια διαταραχών της προσωπικότητας. Ενώ η κοινωνική ψυχολογία συνδυάζοντας ατομικούς και κοινωνικούς παράγοντες εστιάζει σε θέματα ταυτοτήτων, ρόλων και στερεοτύπων των φύλων καθώς και στις διαδικασίες μάθησης της επιθετικής συμπεριφοράς σε μια προσπάθεια να αναδείξει την αναγκαιότητα συνδυασμού των τριών επιπέδων ανάλυσης (προσωπικό, κοινωνικό,

ιδεολογικό). Από την άλλη οι κοινωνιολογικές και εγκληματολογικές προσεγγίσεις εστιάζουν στους κοινωνικούς (φτώχεια, ανεργία κλπ) ως κυρίαρχους παράγοντες εκδήλωσης της βίαιης, παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς. Τέλος η φεμινιστική σκέψη προτείνει εναλλακτικούς τρόπους αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας δίνοντας μεγάλη έμφαση στην ύπαρξη ανισοτήτων και σχέσεων εξουσίας ανάμεσα στα δύο φύλα.

1. Κοινωνιολογικές – Εγκληματολογικές.

α) Η Θεωρία της Ανταλλαγής ή του Κοινωνικού Ελέγχου.

Η θεωρία της ανταλλαγής ή του κοινωνικού ελέγχου προτάθηκε από τον R. J. Gelles (1983) προκειμένου να εξηγήσει την ενδοοικογενειακή βία ή/και τη βία μεταξύ των συντρόφων. Οι βασικές της υποθέσεις υποστηρίζουν κατά πρώτον, ότι οι άνθρωποι συμπεριφέρονται με τρόπο που να παίρνουν αμοιβές ή να αποφεύγουν τις τιμωρίες (παρατίθεται στο Viano, 1992), κατά δεύτερον, ότι όταν ένα άτομο προσφέρει ευεργετικές υπηρεσίες σε κάποιο άλλο άτομο τότε το δεύτερο είναι υποχρεωμένο να δώσει κάτι ως αντάλλαγμα (Blau, 1964 παρατίθεται στο R. J. Gelles, 1997). Έτσι, αν επιτευχθεί συμφωνία στην αμοιβαία ανταλλαγή ευεργετικών υπηρεσιών τότε η διαντίδραση θα συνεχιστεί, στην αντίθετη περίπτωση θα διακοπεί. Ως αποτέλεσμα οι συμπεριφορές που αμείβονται περισσότερο τείνουν να εμφανίζονται συχνότερα. Ο Gelles υποστηρίζει ότι το ίδιο συμβαίνει και στην οικογένεια και ότι κανείς θα πρέπει να αναμένει εκδηλώσεις βίας στην οικογένεια εάν το όφελος, από αυτό, είναι μεγαλύτερο από το κόστος.

Επιπλέον, εντός της οικογένειας, που αποτελεί ένα κλειστό σύστημα, ο κοινωνικός έλεγχος που εξαναγκάζει τα άτομα σε κοινωνική τάξη, απουσιάζει. Κατά συνέπεια, σύμφωνα πάντα με τη παραπάνω θεωρία, οι άνθρωποι χτυπούν και κακομεταχειρίζονται τα μέλη της οικογένειάς τους απλά διότι, μπορούν να το κάνουν. Επιπροσθέτως, υπάρχουν τρεις κύριοι παράγοντες στην κοινωνική και οικογενειακή δομή οι οποίοι μειώνουν τον εξωτερικό έλεγχο και αυξάνουν το όφελος της βίαιης συμπεριφοράς: η ανισότητα, ο ιδιωτικός βίος και η εικόνα του «αληθινού αρσενικού».

β) Η Θεωρία της Υποκουλτούρας της Βίας.

Οι Wolfgang & Ferracuti (1967, 1982) στη θεωρία τους υποστηρίζουν ότι η βία είναι το αποτέλεσμα της ανάπτυξης, παράλληλα με τη κυρίαρχη, μιας υποκουλτούρας από ορισμένες μικρότερες κοινωνικές ομάδες, με κανόνες και αξίες οι οποίες ενισχύουν και δικαιολογούν την χρήση βίας σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι η κυρίαρχη κουλτούρα. Αυτή η κανονιστική αποδοχή της βίας καταλήγει σε διακυμάνσεις στους δείκτες εγκληματικότητας μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων. Με βάση τη παραπάνω θεωρία, για παράδειγμα, τα μεγαλύτερα ποσοστά ενδοοικογενειακής βίας που εμφανίζουν οι μεξικανό-αμερικανικές οικογένειες εξηγούνται από το γεγονός ότι από τα μέλη του πληθυσμού αυτού δίνεται μεγάλη σημασία στην ανδρική κυριαρχία, στην αυστηρή πειθαρχία και στη γενικότερη αναγνώριση ότι όλα τα μέλη της οικογένειας πρέπει να βρίσκονται κάτω από τον έλεγχο του πατέρα.

Η βιβλιογραφία που σχετίζεται με θέματα βίας δίνει μεγάλο βάρος στην θεωρία αυτή. Πολλές προσπάθειες έχουν γίνει προκειμένου να αποδειχθεί η ύπαρξη κανόνων και προτύπων συμπεριφοράς που οδηγούν στην δυσανάλογη κατανομή εγκληματικότητας στις διάφορες περιοχές στις Η.Π.Α και σε συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες όπως η εργατική τάξη, οι εθνικές μειονότητες και η αστυνομία. Δυστυχώς, ορισμένες από αυτές τις έρευνες εστιάζουν σε άτομα που έχουν εκδηλώσει βίαιη συμπεριφορά δεν προέρχονται όμως, από μια κοινή πληθυσμιακή ομάδα και για το λόγο αυτό δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι έχουν υιοθετήσει μια κοινή υποκουλτούρα (της βίας).

Εξαιτίας του γεγονότος ότι η ενδοοικογενειακή βία είναι ένα ευρέως διαδεδομένο φαινόμενο και ξεπερνά τα όρια μια συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας η θεωρία των Wolfgang & Ferracuti δεν μπορεί να αποτελέσει ένα ικανό επεξηγηματικό μοντέλο. Αλλά και η θέση του Moran ότι οι άνδρες είναι οι εκπρόσωποι μιας υποκουλτούρας της βίας προκαλεί σύγχυση δεδομένου ότι αν οι άνδρες ήταν οι υπαίτιοι για τη διαμόρφωση θεμιτών επιθετικών και βίαιων προτύπων συμπεριφοράς, τότε αυτά δεν θα αποτελούσαν χαρακτηριστικά μιας υποκουλτούρας, αλλά μάλλον, πρότυπα συμπεριφοράς

μιας κυρίαρχης κουλτούρας με την οποία θα γαλουχούνταν όλοι οι άνδρες (παρατίθεται στο Dobash & Dobash, 1979).

γ) Η Θεωρία της Σύγκρουσης.

Η σύγκρουση θεωρείται συστατικό στοιχείο των κοινωνικών διαντιδράσεων ανάμεσα σε άτομα και ομάδες που χαρακτηρίζονται από θέσεις κυριαρχίας και υποταγής. Κατά τον Coser η σύγκρουση δεν αποτελεί τόσο την αντανάκλαση της διαφοράς των συμφερόντων, όσο τη μέθοδο για να προωθήσει κανείς τα προσωπικά του συμφέροντα (παρατίθεται στο R. J. Gelles, 1987). Η σύγκρουση αντανakλά την πρόθεση αλλά και την επιθετικότητα. Η απογοήτευση και η επιθετικότητα που καταπιέζονται τελικά ξεσπούν σε βία. Κατά τους Gelles και Straus (1979), η βία στην οικογένεια είναι μια ισχυρή μέθοδος για να πετύχει κάποιος αυτά που θέλει όταν δεν τα πετυχαίνει με άλλο τρόπο. Ο Retzinger (1991) αναλύει τη σύγκρουση σε σχέση με τους απειλούμενους ή κατεστραμμένους δεσμούς. Επιπλέον, αναλύει την έννοια της ντροπής και τονίζει πόσο μεγάλη σημασία έχει για τη δημιουργία των δεσμών και επομένως και της σύγκρουσης. Ενώ, η κορύφωση της σύγκρουσης επέρχεται όταν υπάρχει αποξένωση. Η βία θεωρείται ως η παθολογική μορφή της σύγκρουσης, ενώ η φυσιολογική σύγκρουση μπορεί να είναι διδακτική και θετική δεδομένου ότι αναθεωρεί τα υπάρχοντα όρια και οδηγεί σε αποτελεσματική επίλυση των προβλημάτων.

δ) Η Οικολογική Θεωρία

Η οικολογική προσέγγιση αποτελεί μια προσπάθεια να συνδυαστούν τρία επίπεδα θεωρητικής ανάλυσης (ατομικό, κοινωνιοψυχολογικό, κοινωνιοπολιτισμικό) σε ένα θεωρητικό μοντέλο. Ο James Garbarino (1977) και ο Jay Belsky (1980, 1993), προτείνουν αυτό ως επεξηγηματικό μοντέλο για το σύνθετο φαινόμενο της κακομεταχείρισης των παιδιών (παρατίθεται στο R. J. Gelles, 1997). Το μοντέλο προτείνει ότι η βία και η κακοποίηση προκύπτουν από την κακή σχέση των γονιών με το παιδί, την οικογένεια, τη γειτονιά και τη κοινότητα. Ο κίνδυνος της βία και της κακοποίησης αυξάνει όταν η συνεργασία των γονιών με τα παιδιά είναι μικρή και περιορίζεται

ακόμη περισσότερο από αναπτυξιακά προβλήματα. Τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες και κοινωνικά ή ψυχολογικά μειονεκτήματα αντιμετωπίζουν ακόμη μεγαλύτερο κίνδυνο να κακοποιηθούν. Οι γονείς που βιώνουν μεγάλο άγχος ή με προβλήματα προσωπικότητας έχουν περισσότερες πιθανότητες να κακοποιήσουν τα παιδιά τους. Οι συνθήκες αυτές γίνονται ακόμη χειρότερες όταν οι κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των συντρόφων ή των γονιών με τα παιδιά αυξάνουν το άγχος ή δημιουργούν ακόμη περισσότερα προσωπικά προβλήματα. Τέλος, εάν λειτουργούν στη κοινότητα περιορισμένοι φορείς που παρέχουν υπηρεσίες σε «προβληματικές» οικογένειες, τότε ο κίνδυνος της κακοποίησης μεγαλώνει ακόμη περισσότερο.

Ο Garbarino (1977) υποδεικνύει δύο αναγκαίες συνθήκες για την κακοποίηση των παιδιών. Πρώτον, πρέπει να υπάρχουν πολιτισμικά δεδομένα που να ενισχύουν ή να ενθαρρύνουν τη χρήση βίας στα παιδιά. Δεύτερον, η οικογένεια που κακοποιεί πρέπει να είναι απομονωμένη από άλλες πιο υγιείς οικογένειες ή από τις υποστηρικτικές δομές της κοινότητας. Το θεωρητικό αυτό μοντέλο εστιάζει κυρίως στη κακοποίηση των παιδιών, προσφέρεται όμως για μελλοντικές έρευνες και σε άλλες μορφές ενδοοικογενειακής βίας όπως έχει ήδη αξιοποιηθεί και από το Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (WHO "Violence- A global public Health Problem").

ε) Κοινωνιοβιολογική Θεωρία.

Η κοινωνιοβιολογική ή αναπτυξιακή προσέγγιση της ενδοοικογενειακής βίας, υποστηρίζει ότι η βία κατά των ανθρώπινων ή μη απογόνων είναι το αποτέλεσμα της αναπαραγωγικής επιτυχίας και της επένδυσης σε αυτή των γονιών (παρατίθεται στο R. J. Gelles, 1997). Κεντρική υπόθεση της θεωρίας αποτελεί η άποψη ότι η φυσική επιλογή είναι η διαδικασία ποικίλων αναπαραγωγών και αναπαραγωγικών επιτυχιών (Daly & Wilson, 1980). Τα αρσενικά αναμένεται να επενδύουν στον απόγονο όταν υπάρχει υψηλός βαθμός σιγουριάς για τη πατρότητά τους (το πόσο σίγουροι είναι ότι το παιδί είναι δικός τους απόγονος), όπως και τα θηλυκά. Τότε οι γονείς αναγνωρίζουν τους απογόνους τους και δεν επιδιώκουν να καταβάλουν προσπάθειες αναπαραγωγής άλλων. Τα παιδιά που δεν σχετίζονται γενετικά με το γονιό

(π.χ υιοθετημένα παιδιά, παιδιά από άλλους γάμους ή σχέσεις κλπ) ή παιδιά με μικρό ποσοστό αναπαραγωγικής επιτυχίας (π.χ παιδιά με αναπηρίες) έχουν τις υψηλότερες πιθανότητες να υποστούν κακοποίηση (Burgess & Garbarino, 1983, Daly & Wilson, 1980, Hrdy, 1979). Επιπλέον, σύμφωνα πάντα με τη παραπάνω θεωρία, στις πολυμελής οικογένειες η ενέργεια των γονιών μοιράζεται και το συναισθηματικό δέσιμο με τα παιδιά είναι μικρότερο, με αποτέλεσμα να αυξάνουν οι πιθανότητες κακοποίησης ή παραμέλησης (Burgess, 1979).

Η Barbara Smuts (1992) χρησιμοποίησε τη θεωρία αυτή προκειμένου να μελετήσει την επίδειξη επιθετικής συμπεριφοράς του αρσενικού πάνω στο θηλυκό (παρατίθεται στο R. J. Gelles, 1997). Η ίδια εξηγεί ότι η επιθετικότητα αυτή, συχνά αντανακλά την προσπάθεια από μέρους του αρσενικού ελέγχου της αναπαραγωγής. Το αρσενικό, τόσο στο ανθρώπινο όσο και σε άλλα είδη, θεωρείται ότι επιτίθεται στο θηλυκό προκειμένου να το εξουσιάσει και να εξασφαλίσει ότι το θηλυκό δεν θα αρνηθεί τις μελλοντικές προσπάθειες για ζευγάρωμα μαζί του και παράλληλα να μειώσει τις πιθανότητες το θηλυκό να ζευγαρώσει με κάποιο άλλο αρσενικό. Έτσι, τα αρσενικά εκδηλώνουν επιθετικότητα για να ελέγχουν τη σεξουαλικότητα των θηλυκών και να τη χρησιμοποιούν προς όφελος της δικής τους αναπαραγωγής.

στ) Η Θεωρία των Γενικών Συστημάτων.

Ο Straus (1973) και η Giles-Sims (1983), (παρατίθεται στο R. J. Gelles, 1987), χρησιμοποίησαν τη θεωρία των γενικών συστημάτων προκειμένου να εξηγήσουν την ενδοοικογενειακή βία. Σύμφωνα με την εν λόγω θεωρία κάθε σύστημα είναι ανοιχτό ή κλειστό, έχει όρια που το διαχωρίζει από το περιβάλλον, παίρνει αρνητικό ή θετικό feedback από την επικοινωνία του με τα άλλα συστήματα, προσπαθεί να διατηρήσει την ομοιόστασή του, δηλαδή να διατηρήσει την ισορροπία του και να μην αλλάξει, είναι προσανατολισμένο σε ένα στόχο και ανάλογα με αυτόν προσαρμόζει τη συμπεριφορά του. Το σύνολο του συστήματος είναι πολλά περισσότερα από το άθροισμα των μερών, για το λόγο αυτό και η βαθιά μελέτη του συστήματος συνεισπάγεται από τη μελέτη της διαντίδρασης των μελών. Για τους παραπάνω

μελετητές το ζήτημα της ενδοοικογενειακής βίας είναι αποτέλεσμα της λειτουργίας του συστήματος και όχι αποτέλεσμα ατομικής παθολογίας και ενδυναμώνεται μέσα από τη θετική ανατροφοδότηση (Straus, 1973).

Η Giles-Sims (1983, (παρατίθεται στο R. J. Gelles, 1987), προχωρά και στην περιγραφή των σταδίων που συναποτελούν την πορεία του οικογενειακού συστήματος προς τη βία. Ξεκινά με τη δημιουργία του συστήματος, τη θέσπιση των ορίων, των τρόπων συμπεριφοράς και των ρόλων των μελών, εδώ δημιουργείτε η αφοσίωση στο σύστημα. Το επόμενο στάδιο είναι το πρώτο περιστατικό βίας, τίθεται το ερώτημα τι συνέβη και το κατά πόσο κάτι ανάλογο μπορεί να συμβεί στο μέλλον, ενώ θεωρείτε καθοριστική η θετική ανατροφοδότηση από τη γυναίκα λόγω της ανοχής που δείχνει. Στη συνέχεια ακολουθεί το στάδιο της εγκαθίδρυσης της βίας, ενώ το ερώτημα που δημιουργείται είναι πόση βία θα αντέξει το σύστημα προτού υπάρξει αρνητική ανατροφοδότηση ή αναζήτηση βοήθειας από έξω (εκτός του συστήματος της οικογένειας). Στο σημείο αυτό ακολουθεί η επιλογή. Η συμπεριφορά του δράστη θα γίνει πλέον μη αποδεκτή από το θύμα που επιπροσθέτως ανησυχεί για την ασφάλεια των παιδιών. Στο στάδιο που θα ακολουθήσει γίνεται απόπειρα να φύγει το θύμα από το σύστημα, εδώ τίθεται το ερώτημα αν θα καταφέρει το θύμα να ξεφύγει και να γίνει μέλος άλλων συστημάτων.

Στο τελικό στάδιο, γίνεται γνωστό εάν η προσπάθεια ήταν επιτυχημένη και το θύμα κατάφερε από τη μια να απομακρυνθεί από το οικογενειακό σύστημα και από την άλλη έκανε τη μετάβαση σε ένα άλλο ή τελικά θα επιστρέψει στην αρχική κατάσταση. Σύμφωνα με τις μελέτες της Giles-Sims (1983, (παρατίθεται στο R. J. Gelles, 1987), το 58% των γυναικών που έφυγαν αρχικά από την οικογενειακή εστία, αφού δέχτηκαν τις υπηρεσίες ενός καταφυγίου επέστρεψαν τελικά στον δράστη. Δυστυχώς όμως, όταν το σύστημα δεν έχει αλλάξει, η επιστροφή αυτή αποτελεί επιπλέον μια θετική ανατροφοδότηση για τη βίαιη συμπεριφορά του δράστη. Με αποτέλεσμα οι γυναίκες που επιστρέφουν να μαρτυρούν περισσότερα περιστατικά κακοποίησης σε σχέση με τις γυναίκες εκείνες οι οποίες επιστρέφουν για λίγο

και στη συνέχεια φεύγουν οριστικά ή σε σχέση με εκείνες που εγκαταλείπουν το δρόμο χωρίς να επιστρέψουν.

2. Ψυχολογικές και Κοινωνικής Ψυχολογίας.

Σε πολύ γενικές γραμμές η ανάλυση της επιθετικής συμπεριφοράς στα πλαίσια της κοινωνικής ψυχολογίας εξετάζει την επιρροή δυο αντιθετικών δυνάμεων, των ωθητικών και των απαγορευτικών (Berkowitz, 1962, Goldstein, 1975, Megargee & Hokanson, 1970, παρατίθεται στο D. Finkelhor, R. J. Gelles, G. T. Hotaling, M. A. Straus, 1983). Με άλλα λόγια η κοινωνική ψυχολογία εστιάζει στους παράγοντες που ωθούν το άτομο να επιδείξει επιθετική συμπεριφορά και σε εκείνους που το συγκρατούν. Έτσι όταν οι ωθητικοί παράγοντες είναι πιο ισχυροί από τους απωθητικούς το άτομο είναι πιο πιθανό να γίνει επιθετικό απ' όταν οι απαγορευτικοί, απωθητικοί παράγοντες υπερισχύουν.

α) Ψυχοδυναμικές Προσεγγίσεις.

Οι θεωρητικοί της ψυχοδυναμικής σχολής, δίνουν μεγάλη έμφαση στον τρόπο με τον οποίο καλλιεργούνται και μετουσιώνονται τα ένστικτα, στους διαφορετικούς δρόμους ανάπτυξης του γυναικείου και του αρσενικού φύλου και τη σχέση τους με το σαδισμό και το μαζοχισμό, αλλά και στον πρωταρχικό δεσμό με τη μητέρα, και στον τρόπο που αυτός θα επηρεάσει τις μετέπειτα σχέσεις.

Πολλές είναι οι θεωρίες οι οποίες έχουν διατυπωθεί με σκοπό την εξήγηση και μελέτη της επιθετικής συμπεριφοράς του ατόμου. Πρωτοστάτης σε αυτή τη προσπάθεια υπήρχε ο πατέρας της ψυχανάλυσης, Sigmund Freud. Ο ίδιος ήδη από το 1917 αναφέρετε, στο έργο του «Πένθος και Μελαγχολία», στην απάρχη της κατάθλιψης και στην αποτυχία να θρηνήσει κανείς τη μητέρα, που θεωρείτε το χαμένο αντικείμενο, εξαιτίας των έντονων και αντιφατικών συναισθημάτων της αγάπης και του μίσους που τρέφει γι αυτή. Συνεχίζοντας το 1920 με το «Πέρα από την αρχή της ηδονής» να ασχολείται με την έννοια της καταστροφικότητας, εκφράζει την απορία πως

γίνεται να θεωρείται η ευχαρίστηση ως κινητήριος δύναμη των πράξεων του ατόμου, τη στιγμή που, είναι προφανές ότι οι άνθρωποι με τις επιλογές τους οδηγούνται στην αυτοκαταστροφή.

Στο δεύτερο αυτό έργο του η απάντηση που δίνει είναι ότι στο ένστικτο της ζωής που αποκαλείται έρως ή σεξουαλικότητα αντιστασεται μια άλλη δύναμη που δεν είναι άλλη από το ένστικτο του θανάτου. Σύμφωνα με τον Freud, ο οργανισμός καθοδηγείται από το ένστικτο να πεθάνει, να επιστρέψει δηλαδή στην άψυχη κατάσταση. Το ένστικτο αυτό, έμφυτα οδηγεί στην αυτοκαταστροφή ή αλλιώς το μαζοχισμό αλλά με διάφορες πιέσεις κατά την ψυχολογική ανάπτυξη του ατόμου στρέφεται προς τα έξω και μετατρέπεται σε σαδισμό. Η άποψη αυτή επηρέασε την σκέψη πολλών θεωρητικών και χαρακτηρίζει όλο το ρεύμα των ψυχοδυναμικών, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι το γυναικείο φύλο χαρακτηρίζεται από μαζοχισμό ενώ το ανδρικό από σαδισμό. Σύμφωνα με την Karen Horney (1939), ο μαζοχισμός αυτός μπορεί να επεκταθεί και σε καθαρά ψυχολογικό επίπεδο περιλαμβάνει, για παράδειγμα, τάσεις να είναι κανείς μάρτυρας, να αυτοθυσιάζεται, να αυτοτιμωρείται και να έχει αυτοκτονική σκέψη ή συμπεριφορά.

Ο Berkowitz (1969,1989) διατυπώνει τις σκέψεις του σχετικά με την επιθετική και βίαιη συμπεριφορά, στη θεωρία του για τη ματαίωση, στην οποία υποστηρίζει ότι ο θυμός και η επιθετικότητα αποτελούν τα προϊόντα της ματαίωσης αναγκών και επιθυμιών που αυξάνουν το επίπεδο των ορμών και προκαλούν την επιθετική συμπεριφορά. Ενώ η θεωρία της προσκόλλησης του Bowlby συνδέει πολλές μορφές επιθετικής συμπεριφοράς με τα φαινόμενα της απώλειας, του αποχωρισμού και της μητρικής αποστέρησης. Τονίζοντας τη σημασία της ποιότητας του πρωταρχικού δεσμού, της πρώτης προσκόλλησης με τη μητέρα, για τη μετέπειτα ψυχική υγεία του ατόμου. Καθώς, σύμφωνα πάντα με τη θεωρία της προσκόλλησης, αυτός ο πρωταρχικός δεσμός θα αποτελέσει ένα εσωτερικευμένο μοντέλο για την υπόλοιπη ζωή του ατόμου και για τις σχέσεις που θα αναπτύξει με τους άλλους. Έτσι, εάν η αγάπη και η εμπραθητικότητα έχουν βιωθεί ικανοποιητικά από τη σχέση με τη μητέρα τότε αναπτύσσονται και για τους άλλους, στην

αντίθετη όμως περίπτωση, της μη ικανοποιητικής σχέσης, το άτομο βιώνει ένα τραύμα το οποίο μπορεί να προκληθεί με τη σειρά του σε άλλους.

Τέλος, οι θέσεις τόσο της Estella Weldon (1993), όσο και της De Zulueta (1993) υπονοούν ότι η γυναικεία σε σχέση με την ανδρική επιθετικότητα ακολουθούν διαφορετικά αναπτυξιακά μονοπάτια. Σύμφωνα με την άποψη της πρώτης, οι γυναίκες αντί να επιτίθενται σε άλλους επιτίθενται στο σώμα τους ή την ψυχή τους όπως και η γυναίκα/μητέρα με την οποία το σώμα/ψυχή τους έχει ταυτιστεί. Από την άλλη η De Zulueta (1993), υποστηρίζει ότι οι άνδρες είναι πιο πιθανό να είναι αυτοί που κακοποιούν και οι γυναίκες αυτές που κακοποιούνται λόγω της διαφοροποίησης ανδρικού-γυναικείου φύλο, καθώς οι άνδρες γίνονται άνδρες σε βάρος της γυναίκας, δηλαδή του «άλλου».

Οι παραπάνω θέσεις έχουν υποστεί έντονη κριτική, για το κατά πόσο μπορεί να είναι θεωρητικές κατασκευές που δεν λαμβάνουν υπόψη κοινωνικοπολιτισμικούς και άλλους παράγοντες καθώς και για το εάν συμβάλλουν ή όχι στη διατήρηση των φαινομένων της βίας κατά των γυναικών. Η αλήθεια είναι, ότι σε σχέση με τα φαινόμενα τα οποία εμπλέκουν τόσο κοινωνικούς και άλλους όσο και ατομικούς παράγοντες η μονόπλευρη, επιστημονικά, προσέγγισή τους μοιραία θα είναι αναποτελεσματική. Ωστόσο, οι παραπάνω αλλά και άλλες θεωρίες μπορούν να αξιοποιηθούν σε συνδυασμό, στα στάδια της πρόληψης και της αρχικής παρέμβασης και αποκατάστασης, προκειμένου να υπάρξει σημαντική εξέλιξη στην καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών. Αλλά και μεμονωμένα, στο στάδιο της θεραπείας, αφού επιχειρούν μια εμβάθυνση στην ασυνείδητη πλευρά του φαινομένου της βίας και των ανθρωπίνων σχέσεων.

β) Θεωρίες μάθησης ή συμπεριφορικές.

Οι θεωρίες που αναπτύχθηκαν από αυτό το ρεύμα σκέψης είναι που γίνονται ευρύτερα αποδεκτές από τους μελετητές της βίας κατά των γυναικών. Μελετητές όπως οι Walker, Pagelow, Saunders, Serum, και Ganley και Harris αποδέχονται και επηρεάζονται από τις αρχές των θεωριών

αυτών και αναπτύσσουν τις δικές τους. Οι βασικές αρχές πάνω στις οποίες αναπτύχθηκαν οι θεωρίες αυτές έχουν να κάνουν με τη μάθηση με κλασσική ή/και συντελεστική υποκατάσταση και με τις αρχές της γνωστικής ψυχολογίας.

Ο Bandura (1963, 1977, 1986), ήταν αυτός που συνένωσε τις βασικές αρχές και μίλησε για τη διαδικασία της μάθησης, κατά την οποία τα ερεθίσματα κωδικοποιούνται και οργανώνονται, γίνονται υποθέσεις για τις αμοιβές ή τιμωρίες, οι οποίες δοκιμάζονται με βάση τις συνέπειες που ακολουθούν την εκδηλωμένη συμπεριφορά, η οποία αφού εγκαθιδρυθεί, αποκτά κανόνες και στρατηγικές που εμφανίζονται στις διάφορες περιπτώσεις. Παράλληλα, μπορεί να δημιουργείται μια ένταση στο συναίσθημα και κρυφές διαδικασίες ενίσχυσης του εαυτού που επηρεάζουν την έκβαση της ανοιχτής επικοινωνίας.

Δίνοντας έμφαση στις συνέπειες που έχει η συμπεριφορά και όχι τόσο στην επιβράβευση ή την τιμωρία, ο Bandura τονίζει τρεις λειτουργίες που σχετίζονται με τις συνέπειες της απαντητικής συμπεριφοράς, την πληροφόρηση, την κινητοποίηση και την ενίσχυση. Οι άνθρωποι παρατηρώντας τα αποτελέσματα της συμπεριφοράς τους κάνουν υποθέσεις για το ποιες συμπεριφορές αρμόζουν στις διάφορες περιστάσεις. Η πληροφορία αυτή γίνεται οδηγός για τη μελλοντική τους δράση. Ωστόσο, όπως επισημαίνει ο ίδιος, οι άνθρωποι δεν μαθαίνουν πολλά από την απλή παρατήρηση των άλλων, χρειάζεται επίσης η προσοχή σε αυτό που παρατηρείται και η ανάμνηση.

Σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης, οι άνθρωποι μαθαίνουν με το να μιμούνται πρότυπα (Ιγγλέση, 1997). Παρατηρούν τους άλλους και παίρνουν ιδέες για το πως να εφαρμόζουν καινούργιες συμπεριφορές. Αυτές οι παρατηρήσεις αποτελούν οδηγούς για μετέπειτα πράξεις. Με αυτά που μαθαίνουν καθημερινά οι άνθρωποι πετυχαίνουν μια κοντινή με τη παρατηρούμενη συμπεριφορά, η οποία τελικά διαμορφώνεται μέσα από τις αυτοδιορθωτικές προσαρμογές που γίνονται με βάση τις πληροφορίες που παίρνουν από τις αντιδράσεις των άλλων στη δική τους

συμπεριφορά. Επομένως, οι άνθρωποι αποκτούν μια συμπεριφορά μέσω της μίμησης προτύπων εάν τα αποτελέσματα της συμπεριφοράς αυτής είναι θετικά.

Σύμφωνα λοιπόν με τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης, η ανθρώπινη συμπεριφορά διαμορφώνεται μέσα από την αλληλεπίδραση ατομικών, συμπεριφορικών και περιβαλλοντικών παραγόντων. Πιο συγκεκριμένα, οι ειδικοί σε θέματα βίας διερευνούν ποιοι είναι όλοι εκείνοι οι παράγοντες που ενισχύουν τη βίαιη συμπεριφορά και αυξάνουν τις πιθανότητες εμφάνισής της. Επίσης, εξετάζουν την θετική ενίσχυση που δέχεται ο δράστης από την εκφόρτιση των επιθετικών του τάσεων αλλά και μέσω μιας συμπεριφορά συμμόρφωσης και υποταγής του θύματος. Σύμφωνα με τη παραπάνω θεωρία, είναι απαραίτητη μια αποτελεσματική αρνητική ενίσχυση για την αποτροπή της εκδήλωσης βίαιης συμπεριφοράς καθώς και η θετική ενίσχυση των εκδηλώσεων μη βίαιης συμπεριφοράς.

Με βάση τη παραπάνω θεωρία, μια εξήγηση που προσφέρεται σχετικά με την ενδοοικογενειακή βία αλλά και την άσκηση βίας μεταξύ συντρόφων, και γίνεται ευρέως αποδεκτή, είναι ότι οι άνθρωποι που μεγαλώνουν μέσα σε βίαιο οικογενειακό περιβάλλον μαθαίνουν να είναι βίαιοι. Η οικογένεια είναι ο χώρος όπου το άτομο μαθαίνει τους γονεϊκούς και τους συντροφικούς ρόλους, εκεί που μαθαίνει πως να εκφράζει και να διαχειρίζεται τα αρνητικά συναισθήματα του άγχους και του θυμού αλλά και εκεί όπου το άτομο είναι πιο πιθανό να βιώσει για πρώτη φορά τη βία. Έρευνες έχουν δείξει ότι η βίαιη συμπεριφορά μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά, ωστόσο αυτό, δεν σημαίνει ότι κάθε άτομο που πέφτει θύμα ενδοοικογενειακής βίας γίνεται και το ίδιο βίαιο αργότερα αλλά ότι αυξάνουν οι πιθανότητες να εκδηλώσει και το ίδιο βίαιη ή συμπεριφορά. Τέλος, τα άτομα δεν μαθαίνουν μόνο τρόπους άσκησης βίας αλλά και τρόπους δικαιολόγησης της, ηθικής ή/και κοινωνικής. Έτσι, δεν είναι σπάνιο φαινόμενο να ακούγες γονείς που χτυπούν τα παιδιά τους να λένε ότι το κάνουν το καλό τους (R. J. Gelles, 1997).

Η ψυχοκοινωνική θεωρία της επίκτητης αδυναμίας.

Η Leonor Walker (1979), μετά από τετραετή έρευνα (1975-1979) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι προηγούμενες έρευνες στο χώρο με θέμα την ενδοοικογενειακή βία, που εστίαζαν στη ψυχολογία των ατόμων, δεν ακολουθούσαν την κατάλληλη προσέγγιση για τη κατανόηση του προβλήματος των κακοποιημένων γυναικών. Η ίδια υποστηρίζει ότι ένας συνδυασμός κοινωνιολογικών και ψυχολογικών παραγόντων μπορεί να προσφέρει καλύτερη εξήγηση αναφορικά με αυτό που ονομάζει το σύνδρομο της κακοποιημένης γυναίκας. Οι κοινωνιολογικοί παράγοντες που έχουν τεκμηριωθεί και από άλλους ερευνητές όπως η Del Martin, η οποία στο βιβλίο της «Κακοποιημένες Σύζυγοι» παρουσιάζει λεπτομερές αποδείξεις για το πως μια σεξιστική κοινωνία διευκολύνει, αν όχι ενθαρρύνει, την κακοποίηση των γυναικών. Και οι δύο παραπάνω έρευνες δείχνουν ότι αυτές οι γυναίκες δεν συνεχίζουν τις σχέσεις τους διότι τους αρέσει να κακοποιούνται, αντιθέτως υποφέρουν μέσα στη σχέση όμως δυσκολεύονται να διακόψουν εξαιτίας πολύπλοκων ψυχοκοινωνικών λόγων. Η θεωρία της Walker (1979), που θα παρουσιαστεί αναλυτικά παρακάτω, αποτελεί μια ψυχολογική άποψη η οποία εξηγεί γιατί η κακοποιημένη γυναίκα γίνεται θύμα και πως αυτή η διαδικασία καταλήγει στο σημείο της ψυχολογικής παράλυσης. Η ψυχολογική αυτή διαδικασία στη κοινωνική θεωρία της μάθησης ονομάζεται «επίκτητη αδυναμία».

3. Φεμινιστικές.

Βασική θέση της φεμινιστικής προσέγγισης του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας, αποτελεί η άποψη ότι οι άνδρες χρησιμοποιούν τη βία προκειμένου να διατηρήσουν την ανδρική κυριαρχία στα πλαίσια της οικογενειακής δομής. Επιπλέον, οι γυναίκες ατομικά αλλά και ως κοινωνική κατηγορία θεωρούνται τα κύρια θύματα της βίας αυτής. Οι βία που ασκούν οι άνδρες στις συντρόφους τους μπορεί να πάρει διάφορες μορφές (σωματική, σεξουαλική, ψυχολογική-συναισθηματική κλπ) και αποτελεί άμεση συνέπεια των ανισοτήτων που ισχύουν μεταξύ των δύο φύλων οι οποίες έχουν τις ρίζες τους βαθιά μέσα στη πατριαρχική παράδοση η οποία υποστηρίζει τη

πεποίθηση ότι οι άνδρες έχουν το δικαίωμα να ασκούν εξουσία και έλεγχο στις συντρόφους τους. Υπό αυτή την οπτική, η βία των ανδρών ορίζεται ως συμπεριφορά η οποία μαθαίνεται και υιοθετείται από πρόθεση και δεν αποτελεί συνέπεια παθολογικής προσωπικότητας, άγχους, χρήσης ουσιών ή δυσλειτουργίας της σχέσης.

Μια κριτική που ασκήθηκε στην άποψη αυτή, αναπτύχθηκε τη δεκαετία του '70 με την ανάπτυξη των θεωριών περί συνδρόμου του κακοποιημένου άνδρα και αμοιβαίας μάχης στο γάμο ("battered husband syndrome", "mutual combat" in marriage). Κι ενώ ορισμένοι συγγραφείς εξακολουθούν να υποστηρίζουν ότι και οι άνδρες κακοποιούνται από τις συντρόφους τους, οι περισσότεροι κοινωνικοί ερευνητές απαντούν ότι οι γυναίκες γίνονται βίαιες μόνο για να προστατέψουν τον εαυτό τους και τα παιδιά τους. Από την φεμινιστική σκοπιά, ο χαρακτηρισμός «αυτοάμυνα» για τη χρήση βίας από τον άνδρα προς τη σύντρόφό του, εξυπηρετεί ως αντιπερισπασμός ώστε να τραβήξει τη προσοχή από τα θέματα της θυματοποίησης των γυναικών και της λειτουργίας της ανδρικής κυριαρχίας (παρατίθεται στο K. Yllo, M. Bograd, 1990).

α) Η Φεμινιστική Θεωρία.

Οι φεμινιστές θεωρητικοί και ερευνητές (π.χ Dobash & Dobash, 1979, Yllo, 1990) αντιμετωπίζουν την ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών ως ένα μοναδικό φαινόμενο που βρίσκεται πιο κοντά με άλλες μορφές κακοποίησης των γυναικών (βιασμό, σεξουαλική παρενόχληση κλπ) παρά με τη κακοποίηση των παιδιών και των ηλικιωμένων (παρατίθεται στο R. J. Gelles, 1997). Η κεντρική θέση της θεωρίας αυτής είναι ότι οικονομικές, κοινωνικές και ιστορικές διαδικασίες τίθενται σε λειτουργία ώστε να υποστηρίζεται, άμεσα ή έμμεσα, η πατριαρχική τάξη πραγμάτων και οικογενειακή δομή. Η πατριαρχία θεωρείται ότι οδηγεί στον υποβιβασμό των γυναικών, και η κακοποίηση των γυναικών είναι ένας από τους μηχανισμούς που χρησιμοποιούνται ώστε να διατηρείται αυτή η θέση υποτέλειας. Όπως ακριβώς και με όλες τις άλλες μορφές καταπίεσης, τα μέσα ελέγχου που χρησιμοποιεί η πατριαρχία υποβόσκουν και έχουν βαθιές ρίζες, με τα πιο

βία να μην γίνονται φανερά εκτός εάν ή μόνο όταν ο έλεγχος της πατριαρχίας απειλείται (Campbell, 1992, Counts, Brown & Campbell, 1992, Stark & Flitcraft, 1996, παρατίθεται στο R. J. Gelles, 1997).

β) Η Θεωρία της Πατριαρχίας.

Η Θεωρία της πατριαρχία έχει υιοθετηθεί από τους φεμινιστές και υποστηρίζει ότι η κοινωνία, τόσο στο παρελθόν όσο και στο παρόν, κυρίως στο δυτικό κόσμο, που κυριαρχούνταν από άνδρες και οι γυναίκες ήταν υποδεέστερες, θεωρούσε και μεταχειρίζονταν τις γυναίκες σαν κτήματα των ανδρών. Αυτή η τακτική μεταφέρθηκε και στους νόμους και στα έθιμα με αποτέλεσμα να φυσικοποιούν και να νομιμοποιούν αυτή τη διαφορετική θέση μεταξύ ανδρών και γυναικών. Κατά τη φεμινιστική λοιπόν άποψη, με πρόσχημα το βιολογικό φύλο (sex) δίνεται και ο κοινωνικός ορισμός (gender) και διαμορφώνεται μια ιεραρχία με το αρσενικό φύλο να βρίσκεται σε ανώτερο επίπεδο από το θηλυκό.

Η βία, χρησιμοποιήθηκε από τους άνδρες για να επιβάλουν αυτούς τους νόμους και τα έθιμα στις γυναίκες, να τις ελέγχουν και να καταπνίγουν κάθε αντίσταση (Martin, 1976, Dobash & Dobash, 1979, παρατίθεται στο Van Hasselt, 1989). Κεντρικό δε σημείο μιας πατριαρχικής κοινωνίας, θεωρείται ο θεσμός του γάμου. Οι κοινωνικοί κανόνες επιτάσσουν για τις γυναίκες ότι η φυσική και «νόμιμη» κατάσταση τους είναι ο γάμος και η μητρότητα. Όλες οι άλλες δραστηριότητες και υποχρεώσεις, στην πραγματικότητα παραμερίζονται για τις γυναίκες, ενώ παράλληλα εξακολουθούν να υφίστανται σημαντικούς διαχωρισμούς και διακρίσεις με βάση το φύλο.

Το να μην μπορεί, όμως, μια γυναίκα να ζητήσει ή να διεκδικήσει τα πράγματα που θέλει δεν είναι κάτι που αντιμετωπίζει μόνο μέσα στο γάμο ή τη σχέση της. Η κατανομή των ρόλων των δύο φύλων είναι αυτή που της το επιβάλλει. Σε μια πατριαρχική κοινωνία είναι θεμιτό για το αρσενικό μάλλον παρά για το θηλυκό να κυνηγά και να επιδιώκει, να εκπέμπει δυναμισμό και να αντιστέκεται, να έχει φιλοδοξίες. Ωστόσο, αυτή η κοινωνική επιταγή παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στον εγκλωβισμό της γυναίκας σε μια βίαιη σχέση και

συχνότερα σε ένα βίαιο γάμο ή ένα βίαιο οικογενειακό περιβάλλον. Οι γυναίκες έχουν μάθει από μικρά κορίτσια ότι δεν πρέπει να διαλύσουν την οικογένεια τους, ότι ο γάμος είναι για μια ζωή, ότι οι χωρισμένες γυναίκες φταίνε για την αποτυχία του γάμου τους. Η απόφαση για τη διακοπή ενός βίαιου γάμου δεν είναι μία από τις δυνατότητες που μαθαίνει η πατριαρχική κοινωνία σε μια γυναίκα ότι έχει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

Πολλοί θεωρητικοί που ασχολούνται με τη μελέτη των μορφών της ενδοοικογενειακής βίας επιχειρούν μια κάποια τυπολογία. Ωστόσο, είναι πολύ σημαντικό να τονιστεί ότι δεν υπάρχει ιδεατός τύπος θύτη ή/και θύματος. Γεγονός που στηρίζεται στην πληθώρα των αιτιακών παραγόντων που σχετίζονται με το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας. Έτσι, οι περιγραφές που ακολουθούν αφορούν στα κοινά σημεία που μπορεί να αναδυθούν από τις επιμέρους ερευνητικές προσεγγίσεις που συναντάμε στη τρέχουσα βιβλιογραφία.

A. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΔΡΑΣΤΗ-ΘΥΤΗ

Δεν είναι εύκολο να σκιαγραφήσουμε τον δράστη της κακοποίησης. Δεν υπάρχει ένας χαρακτηριστικός τύπος δράστη. Η δημόσια με την ιδιωτική εικόνα του μπορεί να διαφέρουν κατά πολύ. Δημοσίως μπορεί να παρουσιάζει την εικόνα του καλοσυνάτου και αγαπητού συντρόφου και οικογενειάρχη. Συχνά κακοποιεί πίσω από κλειστές πόρτες. Επίσης προσπαθεί να κρύβει το γεγονός προκαλώντας τραυματισμούς που είναι εύκολο να καλυφθούν και δεν χρήζουν ιατρικής φροντίδας.

Ωστόσο η κακοποίηση δεν μπορεί να αποτελεί τυχαίο γεγονός ή ατύχημα. Δεν συμβαίνει επειδή κάποιος είναι πολύ φορτισμένος ψυχολογικά ή/και έχει άγχος ή εξαιτίας του ότι έχει καταναλώσει αλκοόλ ή ουσίες. Η κακοποίηση αποτελεί μια συνειδητή πράξη επιλογής που χρησιμοποιεί ένα άτομο στη σχέση του προκειμένου να ασκήσει έλεγχο στον άλλο. Τα άτομα που επιλέγουν αυτή τη συμπεριφορά συνήθως έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση, δεν αναλαμβάνουν τις ευθύνες των πράξεών τους και συχνά τις επιρρίπτουν στο θύμα και έχουν μάθει ότι με το τρόπο αυτό θα πάρουν αυτά που θέλουν. Η κακοποίηση που ασκούν, μπορεί να είναι σωματική, σεξουαλική, συναισθηματική ή/και ψυχολογική.

Γενικότερα, στην βιβλιογραφία ο δράστης ή θύτης της κακοποίησης περιγράφεται ως άτομο με χαμηλή αυτοεκτίμηση και τρωτή

αυτοεικόνα(Neidig, Friedman & Collins, 1986, Pagelow, 1984, στο R. Gelles, 1997), παθολογικά παθητική και εξαρτητική ως προς τη σύντροφό του συμπεριφορά (Margolin, Sibner & Gleberman, 1988, στο R. Gelles, 1997), συχνά εμφανίζεται να αισθάνεται ανίσχυρος και ανεπαρκής (Ball, 1977, Weitzman & Dreen, 1982, στο R. Gelles, 1997), χρησιμοποιεί τη βία ως μέσο επίδειξης ισχύς και ελέγχου(Dutton & Golant, 1995, στο R. Gelles, 1997), πιστεύει στην παραδοσιακή υπεροχή των ανδρών και στους στερεότυπους ανδρικούς και γυναικείους ρόλους, ζηλεύει παθολογικά και είναι ιδιαίτερα ελεγκτικός, παρουσιάζει μια διπλή προσωπικότητα, οι κοινωνικές του σχέσεις έχουν επιφανειακό χαρακτήρα, έχει έντονες αντιδράσεις στο στρες, συχνά χρησιμοποιεί το σεξ σαν μέσο προκειμένου να τονώσει την αυτοπεποίθησή του και δεν πιστεύει ότι η βίαιη συμπεριφορά του θα έχει επιπτώσεις (Walker, 1989, 1997).

Οι παράγοντες που αναδεικνύονται από τις έρευνες ως καθοριστικοί για την μελλοντική ανάπτυξη και συμπεριφορά του δράστη σχετίζονται με τις εμπειρίες και το τρόπο ζωής του. Έτσι εάν το άτομο αυτό είχε βιώσει τη κακοποίηση ως παιδί ή ως ενήλικας, ή εάν ζούσε σε βίαιο οικογενειακό περιβάλλον όπου ο πατέρας κακοποιούσε τη μητέρα ή/και άλλα μέλη της οικογένειας, τότε οι πιθανότητες να εκδηλώσει και το ίδιο βίαιη συμπεριφορά προς τους «αγαπημένους» είναι μεγάλες. Επιπροσθέτως, φαίνεται από τις έρευνες να υπάρχει υψηλή συσχέτιση μεταξύ σωματικής και σεξουαλικής βίας. Έτσι οι άνδρες που ασκούν σωματικοί βία στη σύντροφό τους τις περισσότερες φορές ασκούν και σεξουαλική.

Πιο συγκεκριμένα, η κλινική έρευνα υποστηρίζει ότι οι άνδρες που κακοποιούν δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερη ψυχοπαθολογία παρά μόνο σε μικρό ποσοστό, ότι αντιμετωπίζουν τα ίδια ψυχολογικά προβλήματα με τους περισσότερους άνδρες αλλά επιλέγουν διαφορετικούς τρόπους επίλυσης από εκείνους που εμφανίζουν μη βίαιη συμπεριφορά (Walker, 1997, National Sexual Violence Resource Center, 2003). Ωστόσο, μια σειρά ερευνών με βάση αρχεία δικαστηρίων υποστηρίζει ότι υπάρχουν αποδείξεις για σοβαρά προβλήματα προσωπικότητας αλλά και ψυχοπαθολογίας στους άνδρες που κακοποιούν, όπως σχιζοειδής/οριακή, αντικοινωνική/ναρκισστική, παθητική/εξαρτητική προσωπικότητα. Η εξαρτητικότητά τους είναι τόσο

έντονη ώστε να απειλούν την σύντροφο ότι θα αυτοκτονήσουν αν τους εγκαταλείψει, να παθαίνουν κρίσεις πανικού και να την καταδιώκουν με μανία εάν αυτή απομακρυνθεί (Bowlby, 1984, στο Jukes 1999). Επειδή όμως τα στοιχεία αυτά προέρχονται από «κλινικούς» πληθυσμούς δεν μπορούν να στηρίξουν την ύπαρξη παθολογίας.

Επιπλέον, εμφανίζονται να έχουν σοβαρά προβλήματα με το σεβασμό της προσωπικής ζωής του άλλου και των ορίων και μεγάλες δυσκολίες στις διαπροσωπικές σχέσεις. Εκδηλώνουν τη ζήλια τους με υπερβολική καχυποψία και ελεγκτικότητα σε σημείο που να αγγίζει τα όρια της παράνοιας (Dutton, 1994, στο Jukes, 1999). Συχνά φαίνεται να δείχνουν μη ευχαριστημένοι από τη ζωή τους, τόσο στο σπίτι όσο και στη δουλειά τους, γίνονται επιθετικοί και συχνά εμφανίζουν συμπτώματα κατάθλιψης, χαμηλή ανεκτικότητα, σωματικές ενοχλήσεις (Sonkin et al., 1985, στο Viano, 1992). Δεν έχουν μάθει να ελέγχουν ή/και να διαχειρίζονται το θυμό τους, είναι παρορμητικοί, συχνά αντιμετωπίζουν κατηγορίες και για άλλα αδικήματα, ενώ καθόλου σπάνια εμπλέκουν τη σεξουαλική διέγερση με τη βία (Maiuro et al., 1988, στο Viano, 1992).

Χρησιμοποιούν τους αμυντικούς μηχανισμούς της άρνησης, της προβολής και της μετάθεσης σε σχέση με τα προβλήματα που δημιουργούν (Ptachek, 1988, στο Viano, 1992). Παρουσιάζουν, σε υψηλό βαθμό, τάσεις αποξένωσης και αντικοινωνική συμπεριφορά (εισήγηση Γ. Κατσίκη, 2003). Συχνά εμφανίζονται επιρρεπείς στη χρήση ή τη κατάχρηση αλκοόλ και ουσιών, γεγονός που επιδεινώνει τη κατάσταση (εισηγήσεις Γ. Κατσίκη, Σ.Κωσταντέλια, 2003), την υποαπασχόληση ή την ανεργία καθώς και άλλα οικονομικοκοινωνικά προβλήματα που προκαλούν άγχος (Straus et al, 1980). Οι ερωτικές-προσωπικές τους σχέσεις συχνά χαρακτηρίζονται από συγκρούσεις και το γεγονός της χαμηλής κοινωνικοοικονομικής θέσεις, που συχνά έχουν, εντείνει την εμφάνιση και τη διάρκεια της ενδοοικογενειακής βίας.

Τυπολογία

Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι οι άνδρες που κακοποιούν αποτελούν μια ετερογενή ομάδα. Έτσι, παρόλο που όλοι οι δράστες-θύτες χρησιμοποιούν τη βία για να ασκήσουν έλεγχο στη σύντροφό τους, δεν είναι όλοι ίδιοι. Ωστόσο, από έρευνες σε άνδρες που κακοποιούν προκύπτει μια πρώτη τυπολογία με τρεις κατηγορίες οι οποίες σχηματίζονται με βάση α) την σοβαρότητα της επίθεσης, β) την ομάδα στόχο της βίαιης συμπεριφοράς (κατά των γυναικών και κατά τρίτων) και γ) την ύπαρξη ψυχοπαθολογίας/διαταραχών της προσωπικότητας (EW.Gondolf, 1988, DG. Saunders, 1992, A. Holtzworth-Monroe, GL. Stuart, 1994, στο web site του National Sexual Violence Resource Center, 2003). Οι τρεις τύποι δράστη-θύτη που προτείνονται είναι:

Αυτός που στρέφεται μόνο κατά της οικογένειας: διαπράττει επιθέσεις με μορφές βίας λιγότερο επικίνδυνες, ασκεί σχετικά μικρά ποσοστά ψυχολογικής ή σεξουαλικής κακοποίησης και παρουσιάζει λίγα ή καθόλου συμπτώματα ψυχοπαθολογίας.

Ο οριακός τύπος: διαπράττει επιθέσεις μέτριας ως έντονης βίας, κυρίως εντός της οικογένειας, είναι γενικά καταθλιπτικός και συναισθηματικά ευέξαπτος.

Ο γενικά βίαιος/αντικοινωνικός τύπος: διαπράττει από μέτριες ως πολύ σοβαρές επιθέσεις βίας, κυρίως σε άτομα εκτός οικογενείας, έχει το μεγαλύτερο ιστορικό εμπλοκής σε βίαιες πράξεις, από όλους τους τύπους δράστη-θύτη, κάνει χρήση ουσιών ή/και αλκοόλ, μπορεί να χαρακτηριστεί ως αντικοινωνική ή ψυχοπαθολογική προσωπικότητα.

Παρόλα αυτά, απαραίτητη θεωρείται περαιτέρω έρευνα προκειμένου να ελεγχθεί και να αποδειχθεί η εγκυρότητα της παραπάνω ταξινόμησης αλλά και να δημιουργηθούν τα κατάλληλα εργαλεία που θα βοηθούν στη κατηγοριοποίηση του πληθυσμού των δραστών σε μία από τις προτεινόμενες κατηγορίες. Επιπροσθέτως, θα βοηθήσει στην ανάδειξη τόσο των ατομικών χαρακτηριστικών που διακρίνουν τους βίαιους από τους μη βίαιους συντρόφους όσο και των κοινωνικών και αναπτυξιακών παραγόντων που συντελούν στην διαμόρφωση διαφορετικών τύπων δράστη-θύτη.

B. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΘΥΜΑΤΟΣ

1. ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ

Η κακοποιημένη γυναίκα περιγράφεται, στην βιβλιογραφία, ως άτομο εξαρτητικό, με χαμηλή αυτοεκτίμηση και αισθήματα κατωτερότητας και ανικανότητας (Ball, 1977, Hilberman & Munson, 1977, Walker, 1979, παρατίθεται στο R. J. Gelles, 1997). Από κλινικές στατιστικές φαίνεται να υποφέρει από κατάθλιψη, έντονη ανησυχία (Hilberman, 1980, παρατίθεται στο R. J. Gelles, 1997) και ψυχοσωματικά συμπτώματα (Walker, 1989). Επιπλέον, διατηρεί παραδοσιακές αντιλήψεις για την οικογένεια και το ρόλο της γυναίκας σε αυτή, δέχεται την ευθύνη για τη βίαιη συμπεριφορά του συντρόφου της, αρνείται το φόβο και το θυμό που νιώθει, δείχνει παθητικότητα, χρησιμοποιεί το σεξ ως μέσο για τη διατήρηση της σχέσης, ενώ πιστεύει ότι κανείς δεν μπορεί να βοηθήσει στην επίλυση του προβλήματος. Συχνά, η γυναίκα παραμένει για χρόνια στη σχέση πιστεύοντας ότι η κατάσταση θα αλλάξει προς το καλύτερο και ότι η ίδια μπορεί να βοηθήσει το σύντροφό της. Για το λόγο αυτό συχνά υιοθετεί μια αυτουποτιμητική και συντηρητική στάση προς το σύντροφό της, ο οποίος την λαμβάνει ως αποδοχή της ευθύνης, πράγμα που ενισχύει τη βίαιη συμπεριφορά του. Το ίδιο ακριβώς αποτέλεσμα έχει και η ανοχή, η σύμπλευση με το δράστη και η συνεχής απομάκρυνση από συναναστροφές με το ευρύτερο κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον (Walker, 1989).

Παρόλα αυτά δεν είναι όλες οι γυναίκες παθητικοί δέκτες της κατάστασής τους. Αντιθέτως γίνονται πολύ δραστήριες, προσπαθούν και βρίσκουν τρόπους να αντιμετωπίσουν την οργή και τις εκρήξεις του συντρόφου τους παραμένοντας στη σχέση. Τηλεφωνούν στην αστυνομία, επισκέπτονται κοινωνικές υπηρεσίες ή/και νοσοκομεία για να ζητήσουν βοήθεια, φεύγουν από το σπίτι και πηγαίνουν να μείνουν σε φίλους ή συγγενείς ή κρύβονται σε στέγες κακοποιημένων γυναικών και γενικότερα αντιστέκονται. Όμως, με πολλούς τρόπους οι γυναίκες αυτές παρεμποδίζονται από κοινωνικές δυνάμεις στη προσπάθειά τους να εγκαταλείψουν μόνιμα το σύντροφό τους. Η νομικός Elizabeth Truninger (1971, παρατίθεται στο R.J Gelles, 1997) καταγράφει επτά παράγοντες που

μας βοηθούν να καταλάβουμε το γιατί οι γυναίκες δεν διακόπτουν τη σχέση τους με το σύντροφο που τις κακοποιεί: α) η γυναίκα έχει αρνητική αυτοεκτίμηση, β) πιστεύει ότι ο σύντροφός της θα αλλάξει, γ) αντιμετωπίζει οικονομικές δυσκολίες, δ) έχει παιδιά που χρειάζονται την οικονομική υποστήριξη του πατέρα, ε) αμφισβάζει ότι μπορεί να τα βγάλει πέρα μόνη της, στ) πιστεύει ότι το διαζύγιο θα τη στιγματίσει και ζ) είναι δύσκολο για μια γυναίκα που έχει παιδιά να βρει δουλειά.

Η έρευνα πάνω στα θέματα της κακοποίησης γυναικών, για χρόνια, εστιάζει τη προσοχή της στα ατομικά, ψυχολογικά χαρακτηριστικά της γυναικείας προσωπικότητας. Ωστόσο, θα ήταν άτοπο να υποστηρίξουμε ότι αυτού του είδους οι προσεγγίσεις έχουν υψηλά ποσοστά εγκυρότητας, δεδομένου ότι δεν έχει αποδειχθεί ότι το ψυχολογικό προφίλ που σκιαγραφούν αντανακλά τα χαρακτηριστικά της γυναικείας προσωπικότητας πριν ή μετά τη χρόνια κακοποίηση. Με άλλα λόγια δεν μπορούν να αποδείξουν αν αποτελεί τα αίτια ή τις συνέπειες της κακοποίησης. Η Lee Bowker (1993, παρατίθεται στο R.J Gelles, 1997) εξηγεί ότι οι αντιδράσεις των γυναικών στην ενδοοικογενειακή βία καθώς και η απόφαση για το αν θα μείνουν ή θα φύγουν από τη σχέση δεν αποτελούν «προϊόντα» της προσωπικότητας της κακοποιημένης γυναίκας αλλά μάλλον είναι το αποτέλεσμα πολλών κοινωνικών, ψυχολογικών και οικονομικών παραγόντων που κρατούν τη γυναίκα σε μια τέτοια σχέση.

Οι βίαιες επιθέσεις και οι ταπεινώσεις που δέχονται πολλές γυναίκες από το σύντροφό τους είναι επίμονες και πολύ σοβαρές. Παρόλα αυτά αρκετές φορές οι γυναίκες αυτές ουσιαστικά είναι παγιδευμένες στη σχέση τους. Η απόφαση να φύγουν είναι περίπλοκη και δύσκολη, η γυναίκα έχει ελάχιστες ελπίδες ότι ο σύντροφός της θα αλλάξει συμπεριφορά και πέρα από τις αποτελεσματικές εξωτερικές παρεμβάσεις που μπορεί να γίνουν, οι οποίες συχνά δεν είναι διαθέσιμες, βρίσκει περιορισμένη υποστήριξη στο κοντινό της περιβάλλον. Έτσι η κακοποιημένη γυναίκα καταλήγει να νιώθει ότι είναι παγιδευμένη σε μια σχέση που της προσφέρει πόνο και εξευτελισμούς και ότι ελάχιστοι άνθρωποι ή υπηρεσίες μπορούν ή/και θέλουν να τη βοηθήσουν.

Οι περισσότερες γυναίκες δεν το εκμυστηρεύονται σε κανέναν όταν ο σύντροφός τους αρχίζει να τις σπρώχνει, να τις βρίζει και να τις χτυπά. Ενώ σύμφωνα με την έρευνα των Dobash & Dobash (1997) το 50% των γυναικών αυτών εξακολουθεί να μην μιλάει για τη κακοποίηση ακόμη κι όταν τα επεισόδια της γίνονται πολύ πιο σοβαρά και συστηματικά. Αυτή η αρχική σιωπή σχετίζεται με το γεγονός ότι σε αυτή τη φάση οι περισσότερες κακοποιημένες γυναίκες δεν θεωρούν ότι αντιμετωπίζουν κάποιο σοβαρό πρόβλημα το οποίο θα συνεχιστεί και ως εκ τούτου ότι δεν χρειάζονται βοήθεια.

Το να καταλήγει σε αυτό το συμπέρασμα μια γυναίκα μετά το πρώτο επεισόδιο φαίνεται λογικό, αφού δεν υπάρχει προηγούμενο ιστορικό βίας και η γυναίκα πιστεύει ότι δεν θα ξανασυμβεί, ωστόσο μετά τις επόμενες βίαιες επιθέσεις τα πράγματα είναι διαφορετικά. Με το καιρό η σιωπή της γυναίκας παύει να υπαγορεύεται από τη πεποίθησή της ότι δεν χρειάζεται βοήθεια και ότι δεν αντιμετωπίζει προβλήματα βίας στη σχέση της. Αντ' αυτού αυξάνει η πίεση που δέχεται από τις πράξεις του συντρόφου της και από τα δικά της πιστεύω σχετικά με την ιδιωτικότητα, το σεβασμό, τις ενοχές και τη ντροπή. Το στίγμα που φέρει η οικογένεια με ιστορικό ενδοοικογενειακής βίας καταλήγει στην επίδειξη μεγάλης απροθυμίας από όλα τα μέλη της οικογένειας στο να αναζητήσουν οποιαδήποτε μορφή βοήθειας από έξω. Το πρόβλημα παραμένει κρυφό και δεν μοιράζεται με κανέναν.

Τα αρχικά αισθήματα ντροπής, αποτυχίας, προσωπικής ευθύνης και στιγματισμού, τα οποία εκφράζουν σχεδόν όλες οι κακοποιημένες γυναίκες, πηγάζουν από τις κοινωνικές πεποιθήσεις και υπαγορεύσεις για τη φύση ενός καλού γάμου και για την ευθύνη της γυναίκας να εξασφαλίζει την επιτυχία της συντροφικής σχέσης (παρατίθεται στο Dobash & Dobash, 1997). Αυτή η συναισθηματική κατάσταση της γυναίκας καταλήγει σε σύγχυση σχετικά με το πόσο υπεύθυνη είναι για τη βία που υφίσταται, σε δισταγμό για το τι πρέπει να κάνει, σε απροθυμία να αναζητήσει βοήθεια και σε φόβο μήπως κάποιος μάθει το μυστικό της οικογένειάς της. Η σιωπή της ενθαρρύνεται και από τη πεποίθηση πως ό,τι συμβαίνει στη σχέση αποτελεί προσωπική υπόθεση του ζευγαριού.

Ωστόσο, καθώς η κακοποίηση συνεχίζεται ελάχιστες γυναίκες καταφέρνουν να παραμένουν σιωπηλές αν και εξακολουθούν να φοβούνται, να ντρέπονται και να επιθυμούν την επίλυση του προβλήματος με τη μικρότερη δυνατή εξωτερική παρέμβαση. Για μερικές γυναίκες είναι τη στιγμή της απόγνωσης, όπου οι επιθέσεις είναι πλέον συχνές και οξύτερες και δεν αντέχουν άλλο, όπου αποφασίζουν να σπάσουν τη σιωπή τους και να παραμερίσουν τον φόβο και τις ενοχές τους και να αναζητήσουν βοήθεια απ' έξω. Για κάποιες άλλες πάλι η επαφή για βοήθεια γίνεται όταν νιώθουν έτοιμες να πάρουν το ρίσκο μιας επίθεσης αντεκδίκησης και να αντιμετωπίσουν την γραφειοκρατική μηχανή των κοινωνικών υπηρεσιών και τις θετικές και αρνητικές αντιδράσεις προς τις ίδιες και τη κατάστασή τους.

2. α) ΤΟ ΣΥΝΔΡΟΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΤΗΤΗΣ ΑΔΥΝΑΜΙΑΣ

Η εμφάνιση και η παγίωση των διαφόρων μύθων που σχετίζονται με την κακοποίηση των γυναικών αποτελούν το αποτέλεσμα της άγνοιας και της αδυναμίας κατανόησης της κατάστασης στην οποία περιέρχεται η γυναίκα που αντιμετωπίζει το πρόβλημα της χρόνιας κακοποίησης. Η Leonor Walker, στο βιβλίο της «Η Κακοποιημένη Γυναίκα» περιγράφει πως η γυναίκα μέσα στο κύκλο της βίας μετατρέπεται σε θύμα. Η παραμονή της σε μια τέτοια σχέση δεν αποτελεί επιλογή και η φυγή δεν είναι εύκολη υπόθεση. Οι αλλοιώσεις που δέχεται η προσωπικότητά της, στερούν από τη γυναίκα όχι μόνο την δυνατότητα να αντισταθεί αλλά και χρόνια υγείας, ψυχικής και σωματικής. Η Walker διατυπώνει μια ψυχολογική εξήγηση για το φαινόμενο της παραμονής των γυναικών επί μακρόν στη σχέση κακοποίησης. Υποστηρίζει ότι η κακοποιημένη γυναίκα σταδιακά μετατρέπεται σε παθητικό αποδέκτη της βίας και αισθάνεται ανήμπορη να αντιδράσει. Με άλλα λόγια, εμφανίζει το Σύνδρομο της Κακοποιημένης Γυναίκας, το οποίο σήμερα αναγνωρίζεται από πολλούς ειδικούς του χώρου ως υποκατηγορία του φαινομένου της διαταραχής λόγω μετατραυματικού στρες.

Οι μελετητές του φαινομένου αυτού διαπίστωσαν ότι έπειτα από σοβαρό και μη αναμενόμενο τραύμα ή έπειτα από επανειλημμένη και απρόβλεπτη έκθεση σε κακοποίηση, πολλά άτομα τείνουν να αναπτύξουν ορισμένα σημαντικά ψυχολογικά συμπτώματα στη συμπεριφορά, νοητικά και

συναισθηματικά, που συνεχίζουν να επηρεάζουν την ικανότητα λειτουργίας τους για μεγάλο χρονικό διάστημα μετά το αρχικό τραύμα: αυτά τα άτομα τείνουν να πιστεύουν ότι έχουν αποδυναμωθεί, ότι τους λείπει η δύναμη να μεταβάλουν τη κατάσταση. Επίσης, ανεξάρτητα από το αν αληθεύει αυτό ή όχι, τα θύματα παύουν να πιστεύουν ότι οι πράξεις τους θα έχουν προβλέψιμο θετικό αποτέλεσμα. Τα αλληπάλληλα τραύματα, όπως στην περίπτωση της κακοποίησης, κινητοποιούν εξάλλου συγκεκριμένες αντιδράσεις αντιμετώπισης ή προσαρμογής εκ μέρους των θυμάτων, τα οποία μη μπορώντας να προβλέψουν την έκβαση των ενεργειών τους επιλέγουν αντενέργειες που έχουν αρκετές πιθανότητες να τα προστατέψουν (Walker, 1989).

Το αποδεδειγμένο σχήμα αντιδράσεων που διαμορφώνεται βάση της διαταραχής λόγω μετατραυματικού στρες, του οποίου υποκατηγορία αποτελεί το Σύνδρομο της Κακοποιημένης Γυναίκας, έρχεται να συμπληρώσει τη θεωρία του Seligman (1975) περί επίκτητης αδυναμίας. Σύμφωνα με αυτή τη προσέγγιση εάν ένα άτομο έχει τον έλεγχο μιας κατάστασης αλλά το ίδιο δεν πιστεύει ότι την έχει, είναι πιθανότερο να αντιδράσει με μηχανισμούς αντιμετώπισης παρά με μηχανισμούς διαφυγής. Δηλαδή, η αλήθεια ή τα γεγονότα αποδεικνύονται λιγότερο σημαντικά, για τις δράσεις του ατόμου, από την πεποίθηση ή την αντίληψή του σχετικά με μια κατάσταση. Έτσι, οι κακοποιημένες γυναίκες, σύμφωνα πάντα με αυτή τη θεωρία, δεν επιχειρούν να ξεφύγουν από τη βίαιη σχέση, ακόμη κι όταν οι άλλοι γύρω τους πιστεύουν ότι αυτό είναι δυνατό, επειδή αδυνατούν να προβλέψουν αν θα είναι ασφαλείς. Πιστεύουν ότι τίποτα από ότι κάνουν οι ίδιες ή οι γύρω τους δεν μπορεί να αλλάξει τις τρομακτικές συνθήκες της ζωής τους που από και πέρα τη δέχονται μοιρολατρικά.

Αυτή η θεωρία εφαρμοσμένη στις κακοποιημένες γυναίκες, δεν σημαίνει ότι η γυναίκα μαθαίνει να είναι αδύναμη, σημαίνει μάλλον ότι η γυναίκα μαθαίνει να είναι ανίκανη να προβλέψει το αποτέλεσμα της συμπεριφοράς της, δεδομένου ότι η βίαιη συμπεριφορά του συντρόφου της δεν έχει να κάνει τίποτα με την δική της συμπεριφορά οπότε και δεν μεταβάλλεται από αυτή. Αυτό η αδυναμία προβλεψιμότητας του

αποτελέσματος αλλάζει τη φύση των αντιδράσεων της στις διάφορες καταστάσεις που καλείται να αντιμετωπίσει.

Το συμπέρασμα, ωστόσο, στο οποίο καταλήγει η Walker (παρατίθεται στο D. Finkelhor, R. J. Gelles, G. T. Hotaling & M. A. Straus, 1983) είναι ότι τα ψυχολογικά επακόλουθα που εμφανίζουν οι γυναίκες που βιώνουν τη κακοποίηση συνιστούν το Σύνδρομο της Κακοποιημένης Γυναίκας. Και ενώ εμπειρίες από τη παιδική τους ηλικία αλλά και από τη παραμονή τους στη σχέση κακοποίησης επηρεάζουν την τρέχουσα ψυχολογική τους κατάσταση, φαίνεται να επηρεάζουν επιπροσθέτως και την ικανότητά τους να σταματήσουν με επιτυχία την βίαιη συμπεριφορά του συντρόφου τους αφού αυτή έχει ξεκινήσει. Παρόλα αυτά, η Walker υποστηρίζει ότι ενώ υπάρχουν σημεία στη προσωπικότητα του δράστη-θύτη που μπορεί να υποδηλώνουν μια ροπή προς τη χρήση βίας, δεν υπάρχουν ανάλογα χαρακτηριστικά της γυναίκας προσωπικότητας που να υποδηλώνουν ροπή προς την υιοθέτηση του ρόλου του θύματος (Walker, 1989). Τέλος, η συγγραφέας επιβεβαιώνει το φόβο της γυναίκας για όξυνση της βίας μετά από απόπειρα χωρισμού από το δράστη-θύτη.

β) ΤΟ ΣΥΝΔΡΟΜΟ ΤΗΣ ΣΤΟΚΧΟΛΜΗΣ

Πολλές παραδοσιακές ψυχολογικές θεωρίες υποστηρίζουν ότι οι κακοποιημένες γυναίκες αγαπούν και παραμένουν με τον άνδρα που τις κακοποιεί εξαιτίας του γυναικείου μαζοχισμού, που αποτελεί εγγενές στοιχείο της προσωπικότητάς τους. Ωστόσο μια φεμινιστική προσέγγιση υποστηρίζει ότι η εμπειρία της κακοποίησης γίνεται περισσότερο κατανοητή μέσω της θεωρητικής προσέγγισης του Συνδρόμου της Στοκχόλμης. Το παραπάνω θεωρητικό σχήμα αναπτύχθηκε προκειμένου εξηγήσει τις παράδοξες ψυχολογικές αντιδράσεις που εμφανίζουν οι όμηροι προς τους δράστες της αιχμαλωσίας τους (Dutton & Painter, 1981, Finkelhor & Yllo, 1985, Hilberman, 1980, παρατίθεται στο D. Finkelhor, R. J. Gelles, G. T. Hotaling & M. A. Straus, 1983). Πιο συγκεκριμένα, όταν απειλείται η ζωή τους από έναν δράστη ο οποίος εμφανίζει περιστασιακά και καλή συμπεριφορά, οι όμηροι αναπτύσσουν αισθήματα συμπάθειας προς τον δράστη και αντιπάθειας προς

τις αρχές που επιδιώκουν την απελευθέρωσή τους. Αλλά και ο δράστης μπορεί να εκδηλώσει αισθήματα συμπάθειας προς τα θύματά του.

Το παραπάνω μοντέλο προάγει μια φεμινιστική ανάλυση της κακοποίησης των γυναικών. Αφού κατά πρώτον, σημείο αναφοράς αποτελεί μια συγκεκριμένη κατάσταση και όχι το άτομο. Το σχήμα αυτό δείχνει πως τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά που εμφανίζουν οι κακοποιημένες γυναίκες προσομοιάζουν σε αυτά των ομήρων, υπονοώντας ότι αυτά αποτελούν μάλλον την συνέπεια της υπαγωγής σε μια σχέση απειλητική για τη ζωή παρά την αιτία της σύναψής της. Και κατά δεύτερον, το μοντέλο χρησιμοποιεί μια ανάλυση της ισχύς, που υποδεικνύει πως μια εξαιρετικά άνιση κατανομή της ισχύς μεταξύ του δράστη-θύτη και της γυναίκας που κακοποιείται, όπως και μεταξύ του δράστη-απαγωγέα και των ομήρων του, μπορεί να οδηγήσει στην ανάπτυξη ενός ισχυρού συναισθηματικού δεσμού.

Υπάρχουν τέσσερις συνθήκες που πρέπει να ικανοποιούνται προκειμένου να εκδηλωθεί το Σύνδρομο της Στοκχόλμης στους άνδρες ομήρους, πρέπει: α) να υπάρχει ένα άτομο που απειλεί να σκοτώσει κάποιο άλλο άτομο και που θεωρείται ικανό να το κάνει, β) το άτομο που απειλείται να αδυνατεί να διαφύγει, έτσι ώστε η ζωή του να εξαρτάται από αυτόν που την απειλεί, γ) το απειλούμενο άτομο να είναι απομονωμένο από τον έξω κόσμο με τρόπο που η μόνη εναλλακτική οπτική της κατάστασής του να είναι αυτή του ατόμου που το απειλεί, δ) το πρόσωπο που απειλεί να θεωρείται ότι επιδεικνύει κάποιο βαθμό καλοσύνης στον απειλούμενο. Τέλος υπάρχει ένας επιπρόσθετος παράγοντας τρόμου, που αφορά μόνο τις γυναίκες σε σχέση με τον άνδρα επιτιθέμενο: ο βιασμός. Πάντα υπάρχει ο φόβος ενός βιασμού ακόμη κι αν δεν επαληθεύεται (Dortzbach & Dortzbach, 1975, Lang, 1974, Smith, 1985, παρατίθεται στο D. Finkelhor, R. J. Gelles, G. T. Hotaling & M. A. Straus, 1983). Αυτός ο φόβος, κυρίως, προκαλεί στις γυναίκες ομήρους μια «παραλυσία» (Hearst & Moscow, 1982, Lovelace & McGrady, 1980, ο.π).

Επιπλέον, πέρα από τις κοινωνικές συνθήκες εντός των οποίων εμφανίζεται το Σύνδρομο της Στοκχόλμης και οι οποίες είναι αρκετά γνωστές, λειτουργούν και κάποιοι ψυχολογικοί μηχανισμοί οι οποίοι όμως δεν είναι το ίδιο ξεκάθαροι. Το Σύνδρομο σχετίζεται με τον αμυντικό μηχανισμό της

«ταύτισης με τον επιτιθέμενο» σύμφωνα με τον οποίο το θύμα ταυτίζεται με τον επιτιθέμενο και ενστερνίζεται την κοσμοθεωρία του, κάτι το οποίο συναντάται στις περιπτώσεις των ομήρων και των κακοποιημένων γυναικών. Σε γενικές γραμμές, τα θύματα βίας δεν παρουσιάζουν στη συμπεριφορά τους σημάδια ανεξέλεγκτου πανικού αλλά παρουσιάζουν μια κατάσταση την οποία η Symonds (1982) ονομάζει «παγωμένο φόβο» (παρατίθεται στο K. Yllo, M. Bograd, 1990, σσ 219-221).

Πρόκειται για μια κατάσταση στην οποία το θύμα μοιάζει να είναι μουδιασμένο ή σε παράλυση, ανίκανο να αντιδράσει. Στη κατάσταση αυτή, οι κινητικές και γνωστικές του λειτουργίες δείχνουν φυσιολογικές. Όλη του η ενέργεια επικεντρώνεται στην επιβίωσή του. Το θύμα επικεντρώνει τη προσοχή του στο άτομο που το τρομοκρατεί ή το κακοποιεί. Εμφανίζοντας επιφανειακή υποταγή. Η ψυχολογική κατάσταση στην οποία βρίσκεται το φέρνει πιο κοντά στο ίδιο το πρόσωπο που απειλεί τη ζωή του. Το θύμα αναγνωρίζει ότι το άτομο που το τρομοκρατεί ή το κακοποιεί έχει τη δύναμη να αποφασίζει για τη ζωή ή το θάνατό του. Η διαπίστωση αυτή σε συνδυασμό με το γεγονός ότι εξακολουθεί να είναι ζωντανό προκαλεί μια σημαντική αλλαγή στη στάση του, αφού αρχίζει να βλέπει το δράστη ως τον «καλό». Η αλλαγή αυτή προϋποθέτει την άρνηση της πραγματικότητας, που είναι ότι ο δράστης απειλεί τη ζωή του.

Η Symonds υποστηρίζει, ωστόσο, ότι τα θύματα ξέρουν πολύ καλά ότι ο δράστης ευθύνεται που υποφέρουν και αυτό τους δημιουργεί μια «δυσκοίλια οργή» (παρατίθεται στο K. Yllo, M. Bograd, 1990, σσ 219-220). Παρόλο αυτά, καταπιέζουν την οργή αυτή, όσο βρίσκονται σε κατάσταση ομηρίας, για λόγους επιβίωσης. Όμως, είναι δυνατό αυτό να εξακολουθήσει και μετά την απελευθέρωση του θύματος. Σε αυτή τη περίπτωση το θύμα φοβάται πως οποιαδήποτε έκφραση αρνητισμού προς τον πρώην δράστη μπορεί να επιφέρει μια τρομερή τιμωρία. Έτσι παρά τη σωματική απελευθέρωση από το δράστη, το θύμα δεν παρουσιάζει και ψυχολογική απελευθέρωση.

Οι Dutton και Painter (1981) δίνουν μια ψυχολογική εξήγηση που ανταποκρίνεται συγκεκριμένα στις περιπτώσεις κακοποίησης (παρατίθεται

στο K. Yllo, M. Bograd, 1990, σσ 220-221). Ο *τραυματικός δεσμός* (traumatic bonding) αναφέρεται στους ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς που αναπτύσσονται μεταξύ δυο ανθρώπων, σε μια σχέση στην οποία το ένα άτομο περιοδικά κακοποιεί ή/και απειλεί το άλλο. Προκειμένου ο τραυματικός δεσμός να εμφανιστεί πρέπει η σχέση να χαρακτηρίζεται από άνιση κατανομή ισχύος. Οι σχέσεις κακοποίησης αποτελούν ακραίες εκδοχές των παραδοσιακών σχέσεων γάμου που χαρακτηρίζονται από ανδρική κυριαρχία και γυναικεία καταπίεση (Walker, 1989, 1997). Η καταπιεσμένη σύντροφος νιώθει αβοήθητη μέσα στη σχέση αυτή και συνεπώς αναπτύσσει υπερβολικά χαμηλή αυτοεκτίμηση, άγχος και κατάθλιψη. Ο κυρίαρχος σύντροφος, από την άλλη, αναπτύσσει υπερβολική υπεροψία και βασίζεται στη καταπίεση της συντρόφου του ως μέσω διατήρησης της δικής του αίσθησης ανωτερότητας και ισχύος. Η εξάρτηση του αυτή γίνεται εμφανής μόνο όταν η σχέση διαταράσσεται με κάποιο τρόπο.

Τέλος, ένα ακόμη σημαντικό χαρακτηριστικό του τραυματικού δεσμού είναι η περιοδικότητα της βίας η οποία εναλλάσσεται με τη στοργική, τρυφερή συμπεριφορά. Σε μια τέτοια κατάσταση, όπου δεν υπάρχουν εναλλακτικές σχέσεις διαθέσιμες, το θύμα θα δεθεί με τη ζεστή, θετική πλευρά του δράστη. Έτσι, με τη καλή συμπεριφορά του ο δράστης, προσωρινά, καταστέλλει τη κατάσταση αποστροφής και εξέγερσης που έχει προξενήσει στο θύμα η βίαιη συμπεριφορά του.

Ομοιότητες και διαφορές.

Είναι γεγονός ότι στη πατριαρχική κοινωνία οι *τρομοκρατικές* πράξεις των ανδρών κατά των γυναικών θεωρούνται «φυσιολογικές ανθρώπινες σχέσεις». Υπό αυτό το πρίσμα αναδεικνύονται και οι ομοιότητες και διαφορές μεταξύ των «πολιτικών» ομήρων και των κακοποιημένων γυναικών.

Οι ομοιότητες που χαρακτηρίζουν τις δύο ομάδες θυμάτων μπορούν να ταξινομηθούν σε έξι κατηγορίες:

1) το φύλο του δράστη-θύτη: Ο δράστης-θύτης των κακοποιημένων γυναικών και των περιστατικών ομηρίας είναι συνήθως άνδρας, ο οποίος συμβαδίζει με το πρότυπο του αρσενικού.

2) τις στρατηγικές κυριαρχίας του δράστη-θύτη: Ο δράστης-θύτης της κακοποίησης και της ομηρίας υπονομεύει τη ψυχολογική συμπαράσταση των θυμάτων απομονώνοντας τα από τον κοινωνικό τους περίγυρο και αποκρύπτοντας τους ότι ο κοινωνικός αυτός περίγυρος ενδιαφέρεται για το καλό τους (Fly, 1973, παρατίθεται στο K. Yllo, M. Bograd, 1990, σσ 220-221), αφού ο κοινωνικός περίγυρος αποτελείται από εχθρούς (Associated Press, 1984, Barthel, 1981, Bugliosi & Gentry, 1974, Hearst & Moscow, 1982, Lang, 1974, παρατίθεται στο K. Yllo, M. Bograd, 1990, σ. 223) ή τουλάχιστον δεν αποτελείται από φίλους (Lovelace & McGrady, 1980, παρατίθεται στο K. Yllo, M. Bograd, 1990, σ. 223). Στρατηγικές οι οποίες καθιστούν τα θύματα ακόμη περισσότερο αβοήθητα και εξαρτημένα από τους δράστες-θύτες.

Οι δράστες-θύτες, και των δύο περιπτώσεων θυματοποίησης, διεκδικούν των έλεγχο και εγγυώνται την υποταγή των θυμάτων με την απειλή της χρήσης βίας η οποία, ορισμένες φορές, καταλήγει σε θάνατο. Την ίδια στιγμή που, όπως πολλοί όμηροι (Barthel, 1981, Dickey, 1985, Watson et al., 1985, παρατίθεται στο K. Yllo, M. Bograd, 1990, σσ 223) και οι περισσότερες κακοποιημένες γυναίκες αναφέρουν, οι δράστες επιδεικνύουν κάποιου είδους καλή συμπεριφορά (Biderman, 1964, Walker, 1979, παρατίθεται στο K. Yllo, M. Bograd, 1990, σ. 223). Σε αντίθεση με τις κακοποιημένες γυναίκες, όπως υποστηρίζει ο McClure, (1978 σ. 31, ο.π), στις περισσότερες περιπτώσεις ομηρίας από τρομοκράτες, δεν αναφέρεται απόπειρα παραπέρα κακοποίησης του θύματος, εκτός από κάποια σαρκαστικά σχόλια και πειράγματα. Όμως, τόσο με κακοποιημένες γυναίκες όσο και με τις γυναίκες ομήρους, οι στρατηγικές κυριαρχίας συμπεριλαμβάνουν και τη σεξουαλική κακοποίηση.

3) τα θύματα σαν συμβολικοί στόχοι: Οι άνδρες, ως ολόκληρη κατηγορία, κατηγορούν τις γυναίκες ως κατηγορία. Τις κατηγορούν ότι δεν κρατούν την οικογένεια ενωμένη, ότι είναι πολύ περιπτοιητικές, πολύ κυριαρχικές, πολύ ψυχρές και συνεπώς σεξουαλικά ανεπαρκείς ή υπερβολικά σεξουαλικές. Οι γυναίκες στιγματίζονται ως τα θύματα της αιμομιξίας, του βιασμού και των χαμηλών μισθών. Τόσο τα θύματα ομηρίας όσο και τα θύματα της κακοποίησης αποτελούν συμβολικούς στόχους στους οποίους εκδηλώνεται η οργή του δράστη-θύτη καθώς θεωρούνται υπεύθυνα για όλα

τα δεινά που έχει υποφέρει ο ίδιος στη ζωή του. Ένας από τους στόχους του, και στις δύο περιπτώσεις, είναι να στείλει ένα μήνυμα σε όλα τα μέλη της ομάδας στην οποία ανήκει το θύμα, ότι δεν πρέπει να νιώθουν ασφαλής αφού ανά πάσα ώρα και στιγμή μπορεί να πάρουν τη θέση του θύματος του.

4) τις στρατηγικές των θυμάτων για επιβίωση: Σε σχέσεις που χαρακτηρίζονται από μόνιμη ανισότητα, οι καταπιεζόμενοι πρέπει να εστιάζουν στην επιβίωσή τους, το οποίο απαιτεί την αποφυγή της άμεσης, ειλικρινούς αντίδρασης στην κακομεταχείριση που υφίστανται (Miller, 1976, παρατίθεται στο K. Yllo, M. Bograd, 1990, σ. 223). Έτσι εστιάζουν τη προσοχή τους στο να παρατηρούν συνεχώς τις αντιδράσεις ικανοποίησης ή μη του κυρίαρχου δράστη-θύτη. Σαν αποτέλεσμα, γνωρίζουν πολλά για το δράστη-θύτη και λίγα για τον εαυτό τους. Καταλήγουν να πιστεύουν στην δική τους κατωτερότητα και να μιμούνται τον κυρίαρχο. Ο Miller (ο.π) επίσης υποστηρίζει ότι οι καταπιεζόμενοι περιγράφονται (και ενθαρρύνονται να αναπτύξουν) από τους κυρίαρχους, με εκείνα τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους που ικανοποιούν την κυρίαρχη ομάδα. Αυτά τα χαρακτηριστικά συνιστούν μια οικεία στερεοτυπική περιγραφή: παθητικότητα, εξαρτητικότητα, έλλειψη πρωτοβουλιών, ανικανότητα για δράση, για σκέψη, για λήψη αποφάσεων κλπ. Χαρακτηριστικά τα οποία θα ταίριαζαν περισσότερο σε ένα παιδί παρά σε έναν ενήλικα –ανωριμότητα, αδυναμία, ανημποριά. Αν οι καταπιεζόμενοι ενστερνιστούν και παρουσιάσουν αυτά τα χαρακτηριστικά τότε θεωρούνται ότι επιδεικνύουν καλή προσαρμογή (Miller, 1976 σ. 7, παρατίθεται στο K. Yllo, M. Bograd, 1990, σ. 223).

Η αποδοχή και υιοθέτηση της ταυτότητας του υποταγμένου οδηγεί στη αυθόρμητη εκδήλωση ανάλογης συμπεριφοράς στη περίπτωση αντιμετώπισης μιας κατάστασης απειλητικής για τη ζωή από την οποία το θύμα δεν μπορεί να ξεφύγει. Αποτελεί μια στρατηγική επιβίωσης ακόμη κι αν το θύμα δεν είναι σε θέση να συνειδητοποιήσει πως αυτή η συμπεριφορά ενθαρρύνεται ή/και προκαλείται από το δράστη-θύτη. Με άλλα λόγια, οι κακοποιημένες γυναίκες και οι όμηροί δεν είναι παθητικοί δέκτες των γεγονότων. Είναι ενεργητικά θύματα τα οποία αναπτύσσουν στρατηγικές επιβίωσης. Αυτές συμπεριλαμβάνουν την άρνηση, τη προσήλωση στις επιθυμίες του δράστη-θύτη, τη συμπάθεια προς το πρόσωπό του

συνοδευόμενη με φόβο, φόβο για ανάμειξη των αρχών και υιοθέτηση της οπτικής του δράστη-θύτη.

Η άρνηση που επιδεικνύουν οι κακοποιημένες γυναίκες, έχει να κάνει με άρνηση ότι ευθύνεται ο δράστης για τη κακοποίηση και άντ' αυτού απόδοση της ευθύνης σε εξωτερικούς παράγοντες, άρνηση για την ύπαρξη κακοποίησης, πεποίθηση ότι εκείνη τη προκάλεσε και γι αυτό έπρεπε να τιμωρηθεί, άρνηση ότι μπορεί να επιβιώσει μακριά από το δράστη-θύτη και πεποίθηση ότι η διατήρηση του γάμου και η υποταγή στις θρησκευτικές παραδόσεις, οι οποίες μπορεί να επιτάσσουν την υποταγή στο σύντροφό της, είναι πιο σημαντική από τη δική της υγεία, σωματική ή/και ψυχική. Αναλογικά οι όμηροι αρνούνται την επικινδυνότητα της κατάστασης και εστιάζοντας στη καλή συμπεριφορά του δράστη-θύτη, εμφανίζονται ευγνώμονες που εξακολουθούν να είναι ζωντανοί.

Τόσο οι γυναίκες που κακοποιούνται όσο και οι όμηροι που κρατούνται αιχμάλωτοι, νιώθουν φόβο αλλά και συμπάθεια, κατανόηση, αγάπη προς το δράστη-θύτη που εμφανίζεται καλοσυνάτος. Στη περίπτωση των κακοποιημένων γυναικών ο κύκλος της κακοποίησης, όπως περιγράφεται από τη Walker, προβλέπει ότι η συσσώρευση της έντασης του δράστη-θύτη θα οδηγήσει στην βίαιη εκτόνωση της και ακολούθως στη επίδειξη τρυφερότητας και μεταμελημένης συμπεριφοράς. Μετά από ένα επεισόδιο κακοποίησης η γυναίκα-θύμα δεν υποφέρει μόνο από σωματικούς πόνους αλλά επιπλέον νιώθει συναισθηματικά καταρρακωμένη και αβοήθητη. Έτσι, μαθαίνει να στηρίζεται και να εξαρτάται από το δράστη για να απαλύνει το πόνο που ο ίδιος της προκάλεσε.

Τέλος, τα θύματα και των δύο περιπτώσεων βίας, ενστερνίζονται και υιοθετούν την οπτική του δράστη-θύτη ως αποτέλεσμα της ανισόρροπης κατανομής της δύναμης στη μεταξύ τους σχέση και της απομόνωσης από εναλλακτικές οπτικές και από υποστήριξη της δικής τους οπτικής. Ο φόβος ότι η ανάμειξη των αρχών μπορεί να οδηγήσει σε πυροβολισμούς και στο θάνατο ακόμη και των ομήρων καλλιεργείται από τις συνεχείς διακηρύξεις του δράστη. Στις περιπτώσεις κακοποίησης αυτή η αποστροφή προς την ανάμειξη των «αρχών» μπορεί να έχει να κάνει με τους φίλους, τους

συγγενείς, τους γείτονες κλπ. Ο φόβος ότι πιθανή ανάμειξή τους μπορεί να αποβεί μοιραία είτε για τους ίδιους είτε για τη γυναίκα, είναι αρκετός ώστε να απομονώσει τη γυναίκα στο σπίτι και να της δημιουργήσει την πεποίθηση ότι μόνο ο δράστης θέλει και ξέρει το καλό της (Lang, 1974, παρατίθεται στο K. Yllo, M. Bograd, 1990, σ. 224).

5) τις αντιδράσεις του θύματος: Διάφορες αντιδράσεις αναφέρονται από τα θύματα ομηρίας ή/και κακοποίησης: α) η άρνηση του τρόμου, ο θυμός και η αντίληψη ότι ο δράστης-θύτης είναι παντοδύναμος βοηθούν στη διατήρηση ψυχολογικών δεσμών με το δράστη-θύτη ακόμη και μετά το θάνατο του τελευταίου, 2) αγχώδης καταστάσεις που εμποδίζουν το θύμα να υιοθετήσει μια διαφορετική, από του δράστη-θύτη, οπτική και 3) ανάπτυξη ψυχολογικού στρες (Hilberman, 1980, Ochberg, 1978, παρατίθεται στο K. Yllo, M. Bograd, 1990, σσ 225).

6) την επιβίωση του θύματος ως επιτυχία: Οι όμηροι και οι κακοποιημένες γυναίκες θεωρούνται επιτυγχόντες αν κατορθώσουν να επιβιώσουν. Αν και αυτή η οπτική για το θύμα συνήθως υιοθετείται στις περιπτώσεις ομηρίας παρά σε αυτές της κακοποίησης, αφού οι γυναίκες που κακοποιούνται πολύ συχνά κατηγορούνται ότι με προθυμία υποβάλλουν τον εαυτό τους στη βία, είναι μαζοχίστριες και για το λόγο αυτό αποτυχημένα θύματα, ακόμη κι όταν εκείνες βρίσκουν τρόπους να αποφύγουν το βασανιστήριο τους.

Παρά τις πολλές ομοιότητες όμως που εμφανίζουν, οι δύο αυτές περιπτώσεις θυματοποίησης χαρακτηρίζονται και από σημαντικές διαφορές. Διαφορές οι οποίες αντανακλούν την πολιτική της κακοποίησης. Πολλές γυναίκες βρίσκονται σε μια σχέση όπου ο άνδρας τις καταπιέζει και τις κακοποιεί εξαιτίας ενός πατριαρχικού συστήματος το οποίο επικυρώνει τη χρήση βίας από τους άνδρες κατά των γυναικών ως μέσου διατήρησης των γυναικών στο σύνολό τους, σε μια σχέση υποτέλειας προς τους άνδρες. Το πλαίσιο κακοποίησης πολλών σχέσεων γάμου συντελεί στην ανάπτυξη του Συνδρόμου της Στοκχόλμης σε πολλές κακοποιημένες γυναίκες. Ωστόσο, οι κακοποιημένες γυναίκες διαφέρουν σε ορισμένα κρίσιμα σημεία από τα θύματα ομηρίας (στα οποία επίσης συναντάτε το σύνδρομο αυτό): το φύλο

του θύματος, τη φύση της σχέσης θύτη-θύματος και τη παρουσία δημόσιου ενδιαφέροντος.

Έτσι, ο κλασικός τύπος ομήρου είναι άνδρας ενώ ο κλασικός κακοποιημένος σύντροφος γυναίκα. Ως προς τη σύναψη της σχέσης αρχικά, στη μία περίπτωση θυματοποίησης είναι αθέμιτη ενώ στην άλλη θεμιτή, το χρονικό σημείο όπου ξεκινάει το συναισθηματικό δέσιμο στη περίπτωση της ομηρίας διαφέρει από εκείνο το χρονικό σημείο όπου ξεκινάει η θυματοποίηση της γυναίκας στη συντροφική σχέση, η περίοδος της θυματοποίησης επίσης διαφέρει, το μέγεθος και οι μορφές της βίας που υφίστανται το θύμα δεν είναι οι ίδιες ενώ η διαπραγμάτευση της απελευθέρωσης του θύματος στη μία περίπτωση γίνεται με εξωτερικό διαπραγματευτή ενώ στη άλλη είναι άμεση, μεταξύ θύτη και θύματος, τέλος στη μία περίπτωση ο δράστης-θύτης χάνει τη δύναμη διαπραγμάτευσης κακοποιώντας το θύμα ενώ στην άλλη η κακοποίηση του θύματος του προσθέτει δύναμη.

Το τρίτο σημείο αφορά το δημόσιο ενδιαφέρον που παρουσιάζουν οι δύο περιπτώσεις θυματοποίησης. Στη περίπτωση των ομήρων, σε αντίθεση με αυτή της κακοποίησης των γυναικών, ο κοινωνικός περίγυρος είναι πιθανότερο να προβεί σε διαπραγματεύσεις και να επιτύχει την απελευθέρωσή τους. Επιπροσθέτως, η κάλυψη των περιστατικών ομηρίας από το τύπο συνδράμει στην διατήρηση της ευαισθησίας και του ενδιαφέροντος του κοινού για τα θύματα. Από την άλλη πλευρά, οι κακοποιημένες γυναίκες πρέπει να διαπραγματευτούν οι ίδιες την λύτρωσή τους. Πρέπει μόνες τους να βρουν ένα τρόπο να ξεφύγουν από την ομηρία τους. Τέλος, ενώ, οι αρχές επιδιώκουν την σύλληψη και τιμωρία των τρομοκρατών οι δράστες-θύτες της κακοποίησης σπάνια τιμωρούνται. Θα πρέπει να σκοτωθεί είτε η γυναίκα είτε κάποιο από τα παιδιά της για να επιβληθούν κυρώσεις. Μάλιστα πιο σύνηθες είναι το φαινόμενο να τιμωρηθεί η γυναίκα που σκότωσε το σύντρόφό της σε κατάσταση άμυνας παρά εκείνος που την έφερε σε αυτή τη κατάσταση. Έτσι, εκείνη γίνεται εγκληματίας και ο όμηρος που σκότωσε το τρομοκράτη, ήρωας.

Το δημόσιο ενδιαφέρον και η γνώση ότι υπάρχει κάποιος εκεί έξω που ενδιαφέρεται και διαπραγματεύεται για το δικό τους καλό, βοηθά τους ομήρους να διατηρούν το ηθικό τους ακμαίο (Lang, 1974, παρατίθεται στο K. Yllo, M. Bograd, 1990, σσ 227). Η διαπραγμάτευση για την απελευθέρωση τους δεν εξαρτάται από το εάν θα αποδειχθεί ότι δεν επιθυμούσαν και δεν προκάλεσαν την ομηρία τους, αυτό θεωρείται αυτονόητο. Από την άλλη, εκτός κι αν οι κακοποιημένες γυναίκες καταφέρουν να αποδείξουν ότι ο δράστης ασκούσε βία που απειλούσε τη ζωή τους, το κοινό παρουσιάζεται απρόθυμο να επέμβει στην οικογενειακή ζωή και να προστατέψει τη γυναίκα. Ακόμη κι όταν η κακοποίηση αποδεικνύεται, οι φίλοι, οι συγγενείς, οι ιερωμένοι αλλά και οι ειδικοί των κοινωνικών υπηρεσιών συχνά προτρέπουν τη γυναίκα να παραμείνει στη σχέση. Έτσι στην αντίπερα όχθη της εκδήλωσης συμπάθειας προς τα θύματα- ομήρους βρίσκεται η απόδοση ευθύνης στο ίδιο το θύμα, την οποία συχνά αντιμετωπίζουν οι κακοποιημένες γυναίκες.

Όπως προκύπτει από τη παραπάνω ανάλυση η χαμηλή αυτοεκτίμηση που παρουσιάζουν τα θύματα και των δύο περιπτώσεων αποτελεί το αποτέλεσμα και όχι την αιτία της υπαγωγής σε μια σχέση κακοποίησης από την οποία είσαι ανήμπορος να ξεφύγεις. Εξαιτίας των ισχυρών συναισθηματικών δεσμών που αναπτύσσονται με το δράστη-θύτη υπό την απειλή της βίας, συχνά τα θύματα υποστηρίζουν τα συμφέροντα του σε βάρος των δικών τους. Προκειμένου να καταστεί δυνατό για μια γυναίκα να εγκαταλείψει τη σχέση κακοποίησης οφείλουμε να σπάσουμε τον συμβιωτικό δεσμό που έχει αναπτυχθεί με το δράστη-θύτη (Hilberman, 1980, παρατίθεται στο K. Yllo, M. Bograd, 1990, σσ 231) αφού προηγουμένως την βοηθήσουμε να αναπτύξει δεσμούς με άλλα στοργικά, μη βίαια άτομα.

Σε τελική ανάλυση, η αναγνώριση της ανάπτυξης του Συνδρόμου της Στοκχόλμης στις κακοποιημένες γυναίκες εστιάζει τη προσοχή μας στη κατάσταση ομηρίας την οποία βιώνουν. Μια κατάσταση η οποία είχε αγνοηθεί εντός του σεξιστικού συστήματος που θέλει το θύμα υπεύθυνο για τη κακοποίησή του. Η αναζήτηση των αιτιών της κακοποίησης στα ατομικά χαρακτηριστικά των ανδρών ή/και των γυναικών και στους ρόλους που αναλαμβάνουν, είναι σφάλμα. Για την ακρίβεια τα «θηλυκά χαρακτηριστικά»

αποτελούν απόρροια του Συνδρόμου της Στοκχόλμης, του οποίου οι προϋποθέσεις εμφάνισης, ισχύουν για όλες τις γυναίκες σε μια πατριαρχική κοινωνία. Αφού είτε βιώνουν είτε όχι τη κακοποίηση προσωπικά, όλες οι γυναίκες απειλούνται από αυτή (Dworkin, 1983, Leidig, 1981, Polk, 1981, Rich, 1980, παρατίθεται στο K. Yllo, M. Bograd, 1990, σσ 232). Κατά μία έννοια, όλες οι γυναίκες είναι όμηροι της «ανδρικής τρομοκρατίας» (Barry, 1979, Brownmiller, 1975, ο.π).

Συμπερασματικά η κατανόηση της λειτουργίας τόσο του Συνδρόμου της Στοκχόλμης όσο και του Συνδρόμου της Επίκτητης Αδυναμίας βοηθούν στην καλύτερη αντιμετώπιση των περιστατικών κακοποίησης. Αλλά ακόμη περισσότερο βοηθούν την ίδια τη γυναίκα να αντιληφθεί ότι η ευθύνη γι αυτό που συνέβη δεν είναι δική της και να καταφέρει να απαλλαγή από τις ενοχές όταν πια έχει ξεφύγει από τη βίαιη σχέση. Το να καταλάβει πως λειτουργούν τα Σύνδρομα αυτά βοηθάει στο να αναγνωρίσει στον εαυτό της τις προσπάθειες που έκανε για να επιβιώσει και να ξανακερδίσει την χαμένη της αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση. Η κατανόηση των μηχανισμών που λειτουργούν υπέρ της καταπίεσης και της υποταγής της θα την βοηθήσουν να επιλέξει μια άλλη στάση απέναντι στα πράγματα και να αποφύγει τη μελλοντική θυματοποίηση της.

Γ) ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΘΥΜΑΤΟΣ -ΔΡΑΣΤΗ.

Παλαιότερα, η τυπική αντίδραση σε περιπτώσεις κακοποίησης μεταξύ συντρόφων ήταν η αντιμετώπιση του δράστη ως ψυχικά διαταραγμένου ατόμου. Τις τελευταίες τρεις δεκαετίες η τάση να αποδίδεται η επιθετική συμπεριφορά σε ψυχολογικές ανωμαλίες ή ψυχικές διαταραχές, έχει μειωθεί. Έχει πλέον γίνει ευρέως αποδεκτό ότι οι ψυχαναλυτικές και ψυχιατρικές παρεμβάσεις στο δράστη αποτελούν μόνο ένα μικρό κομμάτι της αντιμετώπισης του προβλήματος. Επειδή οι ρίζες της βίας μεταξύ των συντρόφων βρίσκονται στη δομή της οικογένειας, των διαπροσωπικών σχέσεων και της κοινωνίας είναι πλέον γνωστό ότι αυτού του είδους η αντιμετώπιση μπορεί να είναι αποτελεσματική σε ένα μικρό μόνο αριθμό περιπτώσεων βίας και κακοποίησης. Βέβαια, η ατομική και οικογενειακή συμβουλευτική συνεχίζουν να αποτελούν σημαντικά βήματα για την

αντιμετώπιση του προβλήματος, αλλά χρησιμοποιούνται και διάφορα άλλα προγράμματα και πολιτικές που στοχεύουν στις ρίζες της βίας (R. J. Gelles, 1997).

Σύμφωνα με Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας οι προσπάθειες για τη καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας επικεντρώνονται στην στήριξη των θυμάτων, στις νομοθετικές μεταρρυθμίσεις και την εκπαίδευση των σωμάτων ασφαλείας και τέλος στην δημιουργία και λειτουργία προγραμμάτων παρέμβασης στους δράστες.

Τα κέντρα υποδοχής και τα καταφύγια κακοποιημένων γυναικών αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο των προγραμμάτων υποστήριξης θυμάτων κακοποίησης. Αυτού του είδους τα προγράμματα προσφέρουν ατομική συμβουλευτική, επαγγελματική κατάρτιση και βοήθεια στην εμπλοκή με τις κοινωνικές και νομικές υπηρεσίες. Επιπλέον, δεν είναι λίγα και τα προγράμματα τα οποία μεριμνούν για τη παραπομπή σε κέντρα αποτοξίνωσης από αλκοόλ ή/και ουσίες.

Οι νομοθετικές μεταρρυθμίσεις – κυρίως η ποινικοποίηση της ενδοοικογενειακής βίας – και οι προσπάθειες μεταρρύθμισης των πρακτικών της αστυνομίας αποτελούν έναν ακόμη τρόπο αντιμετώπισης του φαινομένου. Εμπειρικές έρευνες έχουν δείξει, παρόλα αυτά, ότι τέτοιου τύπου μεταρρυθμίσεις δεν είναι πολύ αποτελεσματικές εκτός κι αν συνοδεύονται από σημαντικές αλλαγές στους κοινωνικούς θεσμούς και στις πρακτικές τους.

Τα προγράμματα που απευθύνονται στους δράστες κυρίως χρησιμοποιούν την ομαδική θεραπεία και θίγουν θέματα που αφορούν τους ρόλους των δύο φύλων ενώ παράλληλα καλλιεργούν δεξιότητες αποτελεσματικής (ή εναλλακτικής της βίας) αντιμετώπισης των προβλημάτων. Τα προγράμματα συμβουλευτικής δραστών κακοποίησης, έχουν αποδειχθεί πολύ αποτελεσματικά στην αλλαγή της συμπεριφοράς. Ωστόσο, σε γενικές γραμμές, παρουσιάζουν μεγάλα ποσοστά διακοπής καθώς πολύ άνδρες που απευθύνονται σε αυτά τα προγράμματα είτε σταματούν πριν την ολοκλήρωσή τους είτε δεν παρουσιάζονται καν στις συνεδρίες.

Άλλες προσπάθειες που γίνονται για την καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας υλοποιούνται εντός συγκεκριμένων πλαισίων, όπως είναι τα νοσοκομεία και άλλοι φορείς υγείας, τα σχολεία και οι δήμοι και κοινότητες.

Οι γυναίκες έρχονται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους σε επαφή με το σύστημα υγείας. Το γεγονός αυτό καθιστά το συγκεκριμένο πλαίσιο ιδανικό τόπο όπου η γυναίκα που υφίσταται κακοποίηση μπορεί να εντοπιστεί, να υποστηριχθεί καθώς και να παραπεμφθεί σε εξειδικευμένους φορείς για βοήθεια. Οι υπάρχουσες παρεμβάσεις εστιάζουν στην εκπαίδευση των ειδικών της υγείας ώστε να μπορούν να διακρίνουν τα σημάδια και να ανταποκριθούν ανάλογα και να είναι σε θέση να προτείνουν ένα κατάλληλο σχέδιο δράσης σε μία γυναίκα που έχει πέσει θύμα κακοποίησης.

Τα σχολεία από την άλλη, αποτελούν γόνιμο έδαφος για παρεμβάσεις πρωτογενούς πρόληψης. Και ενώ τα περισσότερα προγράμματα που γίνονται στο σχολικό περιβάλλον στοχεύουν στην νεανική βία, υπάρχει έντονο ενδιαφέρον για τον εμπλουτισμό τους με τη χρήση εργαλείων τα οποία θα διερευνούν τις διαπροσωπικές σχέσεις, των ρόλους των δύο φύλων, τις τεχνικές εξαναγκασμού και ελέγχου όπως αυτά αναπτύσσονται μεταξύ των μαθητών. Η προώθηση ανάπτυξης υγιών σχέσεων σε αυτές τις ηλικιακές ομάδες αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στην αναχαίτιση μελλοντικών επιθετικών ή/και καταστροφικών μορφών συμπεριφοράς.

Η συνεργασία για την οργάνωση ανοιχτών συνεδρίων και η δικτυακή μορφή ανάπτυξης και λειτουργίας των εμπλεκόμενων φορέων και υπηρεσιών αποτελούν το πιο γνωστό τρόπο παρακολούθησης και βελτίωσης των μεθόδων παρέμβασης, σε επίπεδο κοινότητας. Στόχος των συνεδρίων αυτών ή ανάλογων εκδηλώσεων είναι η ανταλλαγή πληροφοριών, η αναγνώριση και εστίαση σε τυχόν προβλήματα που προκύπτουν καθώς και η προώθηση των καλών πρακτικών και της ενημέρωσης.

Άλλες δραστηριότητες στα πλαίσια κοινοτήτων συμπεριλαμβάνουν επαφές με θύματα καθώς και καμπάνιες πρόληψης προκειμένου να ενημερωθεί το κοινό για το μέγεθος του προβλήματος και να επιτευχθεί αλλαγή στη νοοτροπία και συμπεριφορά των κοινωνιών.

1. Βοήθεια από φίλους, συγγενείς και γείτονες.

Όταν τελικά μια γυναίκα απευθυνθεί κάπου για βοήθεια, οποιασδήποτε μορφής, η επακόλουθη απόφαση για να συνεχίσει και να αποδεχτεί μια ολοκληρωμένη παρέμβαση θα εξαρτηθεί εν μέρει από την αντίδραση αυτών που αρχικά έχει προσεγγίσει.

Η κακοποιημένη γυναίκα συνήθως πλησιάζει πρώτα εκείνους τους ανθρώπους με τους οποίους νιώθει πιο κοντά ή/και εκείνους τους οποίους κρίνει ότι μπορούν να τη βοηθήσουν χωρίς να κοινοποιήσουν περαιτέρω το πρόβλημά της. Στην έρευνα των Dobash & Dobash (1997) από τις 109 γυναίκες που συμμετείχαν λιγότερες από τις μισές (52) δήλωσαν ότι είχαν αναζητήσει κάποιου είδους βοήθεια μετά το πρώτο βίαιο επεισόδιο. Από αυτές το 33% προσέγγισε κάποιο άτομο του συγγενικού τους περιβάλλοντός, το 18% κάποιο φιλικό πρόσωπο, το 10% κάποιον γείτονα και το 39% απευθύνθηκε σε κάποιο επίσημο φορέα (από αυτές το: 18% σε κάποιο γιατρό, 11% στην αστυνομία, 5% σε κάποια κοινωνική υπηρεσία, το 3% σε κάποιο ιερωμένο και το 1% κάπου αλλού). Τα ερευνητικά αυτά ευρήματα δείχνουν μια σαφή προτίμηση της γυναίκας να αποταθεί για βοήθεια σε κάποιο συγγενικό της πρόσωπο, κυρίως κάποιο γονέα και σε αρκετά μικρότερο ποσοστό σε κάποιο φίλο ή «καλό» γείτονα.

Σε γενικές γραμμές το αίτημα για βοήθεια αφορά κυρίως τη φυσική προστασία της γυναίκας, την συναισθηματική υποστήριξη, συμβουλές, ιατρική περίθαλψη, παραπομπή σε κάποιο επίσημο φορέα, ηρεμία, ασφάλεια ή καταφύγιο, κάποιον να την ακούσει χωρίς να τη κρίνει αλλά ως επί το πλείστον ένα μέρος για να μείνει όπου θα είναι ασφαλής. Αρχικά η γυναίκα θέλει να μιλήσει σε κάποιον για το πρόβλημα και να βρει συμπαράσταση για να αντιμετωπίσει το γεγονός ότι η βία έχει εισέλθει στη σχέση της. Αυτό το αίτημα εξακολουθεί αν και καθώς η βία εντείνεται η αναζήτηση της επικεντρώνεται στην εύρεση προσωρινού ή μόνιμου καταλύματος.

Πώς αντιδρούν, όμως, οι συγγενείς, οι φίλοι και οι γείτονες σε αυτά τα αιτήματα και τι επιπλοκές έχει η αντίδρασή τους για τη κακοποιημένη γυναίκα; Η εύρεση κάποιου που θα την ακούσει είναι πολύ σημαντική υπόθεση για τη γυναίκα καθ' όλη τη διάρκεια της κακοποίησης. Το να υπάρχει κάποιος στον

οποίο μπορεί να απευθύνεται της προσφέρει ανακούφιση αν και δεν περιμένει ότι το άτομο στο οποίο θα απευθυνθεί θα είναι πάντα πρόθυμο να το κάνει αυτό. Παρόλα αυτά η ύπαρξη ενός τέτοιου προσώπου αν και σημαντική δεν προσφέρει τίποτα στην αναχαίτιση της βίαιης συμπεριφοράς. Οι συγγενείς, οι φίλοι και οι «καλοί» γείτονες συνήθως είναι πρόθυμοι να ακούσουν τη γυναίκα ακόμη και μέσα στη νύχτα, όμως, αυτό δεν σημαίνει ότι θα αναμιχθούν στο πρόβλημα δραστικά.

Ως προς την εύρεση στέγης, που συνήθως αναζητάται στο σπίτι των γονιών της γυναίκας, οι γονείς προσφέρουν κατάλυμα νιώθοντας ότι αυτού του είδους η βοήθεια είναι μια προσωρινή λύση και ότι η κόρη τους δεν θα μείνει εκεί για πολύ. Αν και ορισμένες φορές μπορεί ακόμη και να της το αρνηθούν. Για τους περισσότερους γονείς αυτού του είδους η αντίδραση στο αίτημα για στέγη πηγάζει από τις πεποιθήσεις τους σχετικά με το συζυγικό βίο. Έτσι, ακόμη και οι γονείς που ενδιαφέρονται για τη σχέση του παιδιού τους νιώθουν πως ό,τι και να συμβαίνει μεταξύ των συντρόφων είναι κάτι που πρέπει να το λύσει το ζευγάρι μόνο του και κανείς δεν επιτρέπεται να παρέμβει ακόμη κι αν του ζητηθεί (Dobash & Dobash, 1997).

Αυτή όμως η αντίδραση είναι αντιφατική, αφού από τη μια υποτίθεται ότι διακηρύσσεται η απόρριψη της βίας από την άλλη όμως, γίνεται αποδεκτή η ασυλία του όποιου προβλήματος στο ιδιωτικό και απαραβίαστο πλαίσιο του θεσμού του γάμου επιτρέποντας τη συνέχιση του. Εμμένοντας σε τέτοιες πεποιθήσεις σχετικά με την ιδιωτική σφαίρα οι γονείς απομονώνουν εκ νέου τη κακοποιημένη γυναίκα. Αν λοιπόν η πίστη στην ιερότητα και την αυτονομία της οικογένειας είναι τόσο ισχυρή που ακόμη και οι γονείς εγκαταλείπουν τις κόρες τους, αν και απρόθυμα, είναι εύκολο να φανταστεί κανείς τους λόγους για τους οποίους φίλοι και γείτονες σπανίως παρεμβαίνουν και βοηθούν ενεργά τη κακοποιημένη γυναίκα (Dobash & Dobash, 1997).

Βεβαίως οι συγγενείς, οι φίλοι και οι γείτονες βοηθούν τη γυναίκα με διάφορους τρόπους, όπως για παράδειγμα, της προσέχουν τα παιδιά, πηγαίνουν μαζί της στο γιατρό, σε κάποια κοινωνική υπηρεσία, στην αστυνομία, σε δικηγόρο ή σε κάποιο καταφύγιο για κακοποιημένες γυναίκες. Σπανιότερα προσπαθούν να μιλήσουν στο σύντροφό της και να τον πείσουν

να μην χρησιμοποιεί βία ή τον απειλούν ότι θα τον πληρώσουν με το ίδιο νόμισμα. Αυτές οι ενέργειες υποδηλώνουν ότι υπάρχουν πολλές μορφές βοήθειας και παρέμβασης και ότι η γυναίκα μπορεί πράγματι να βρει υποστήριξη. Ωστόσο, αποτελούν εξαιρέσεις στο κανόνα που θέλει τους τρίτους να μην ανακατεύονται στις προσωπικές υποθέσεις ενός ζευγαριού.

Οι τρίτοι σπάνια θα παρέμβουν προσπαθώντας να αλλάξει η συμπεριφορά του συντρόφου κι έτσι η γυναίκα αφήνεται να επιλέξει μόνη της είτε να ελευθερωθεί από τη σχέση που τη κακοποιεί εγκαταλείποντας το σύντροφό της, είτε να παραμείνει και να αντιμετωπίσει αυτό που όλοι αποκαλούν «δικό της πρόβλημα». Το πως οι τρίτοι εκτιμούν τη κακοποίησή της από το σύντροφό της εκφράζεται και μέσα από τις συμβουλές που της δίνουν, όταν της δίνουν. Αφού ποτέ δεν αφορούν προτάσεις για το πως μπορεί να επέλθει μια αλλαγή στη συμπεριφορά του συντρόφου ή στις σχέσεις της μαζί του. Επικεντρώνονται απλά και μόνο σε προτροπές για να εγκαταλείψει η γυναίκα το σύντροφό της ή/και να ζητήσει διαζύγιο ή σε τρόπους αντιμετώπισης των γεγονότων ή αυτοπροστασίας (Dobash & Dobash, 1997).

2. Βοήθεια από επίσημους φορείς, ο ρόλος των ειδικών.

Καθώς τα επεισόδια κακοποίησης αυξάνουν σε συχνότητα και σοβαρότητα η γυναίκα είναι δύσκολο και επικίνδυνο να διατηρεί τη σιωπή της. Καταλαβαίνει πλέον ότι χρειάζεται πολλά και διαφορετικά είδη βοήθειας και έτσι οι επαφές με τους πιο κοντινούς της ανθρώπους αντικαθίστανται από τις επαφές με επίσημους κοινωνικούς φορείς. Οι υπηρεσίες κοινωνικής μέριμνας, συμπεριλαμβανομένων γιατρών, κοινωνικών λειτουργών, και ειδικών ψυχικής υγείας, καθώς και οι νομικές υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων της αστυνομίας, δικηγόρων και δικαστικών υπαλλήλων, αποτελούν τις πηγές βοήθειας που επιθυμεί πλέον να χρησιμοποιήσει η γυναίκα.

Οι υπηρεσίες που μπορούν να προσφέρουν οι φορείς αυτοί και που σχετίζονται άμεσα με προβλήματα βίας ποικίλουν και είναι αυτό ακριβώς που χρειάζεται η γυναίκα κατά τη διάρκεια ή αμέσως μετά από ένα βίαιο περιστατικό. Η αστυνομία μπορεί να σταματήσει την βίαιη επίθεση του συντρόφου της και να τον απομακρύνει από το σπίτι ή/και να τον συλλάβει. Η

κοινωνική λειτουργός μπορεί να προσφέρει συμβουλευτικές υπηρεσίες στο θύτη ή τη κακοποιημένη γυναίκα ή και στους δύο καθώς επίσης μπορεί να βοηθήσει στην εύρεση στέγης για τη γυναίκα και τα παιδιά της στη περίπτωση που έχουν φύγει από το σπίτι. Τέλος ο γιατρός μπορεί να περιποιηθεί τα σωματικά τραύματα της γυναίκας και να της χορηγήσει φάρμακα για τα ψυχικά.

Δεδομένου ότι οι παρεχόμενες υπηρεσίες από τους παραπάνω φορείς είναι αναγκαίες προκειμένου να βοηθηθεί η κακοποιημένη γυναίκα, είναι πολύ σημαντικό να εξετάσουμε το τι ακριβώς συμβαίνει όταν η γυναίκα αποταθεί σε αυτούς. Αυτό δεν σημαίνει απλά την εξέταση των πολιτικών και της φιλοσοφίας που ακολουθούν οι φορείς αυτοί, αλλά περισσότερο, των πρακτικών που εφαρμόζουν. Στο σύνολο τους οι πολιτικές και οι πρακτικές που ακολουθούνται μας προσφέρουν χρήσιμες πληροφορίες για το πως αντιμετωπίζεται η γυναίκα αυτή, τη στιγμή της κρίσης καθώς και για το μέγεθος του προβλήματος. Οι πολιτικές και οι πρακτικές που επιλέγονται από τους φορείς για την αντιμετώπιση της κάθε μίας περίπτωσης κακοποίησης έχουν επιπτώσεις στην καταστολή ή την συνέχιση της βίας στη συγκεκριμένη σχέση αλλά και γενικότερα, στην αποδοχή ή την αποδοκιμασία της βίας κατά των γυναικών.

Ωστόσο, στόχος όλων αυτών των φορέων εκτός από το να βοηθούν στην αντιμετώπιση της κρίσης και των συνεπειών της κακοποίησης είναι και η ενημέρωση, πληροφόρηση και προσπάθεια κοινωνικής αλλαγής. Στόχοι μακροπρόθεσμοι που όμως θα συμβάλλουν κατά πολύ στην ουσιαστική καταπολέμηση της εκμετάλλευσης και κακοποίησης των γυναικών εντός του οίκου. Έτσι, αναγνωρίζεται πλέον διεθνώς ότι καθήκον των εμπλεκόμενων φορέων εκτός από την αποκατάσταση και ενημέρωση πρέπει να αποτελεί και η προστασία των γυναικών. Προκειμένου όμως να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί απαραίτητη είναι η δικτύωση των φορέων, η αποδοτική συνεργασία, η συνεχής εκπαίδευση, η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των ειδικών αλλά και του κοινού και, τέλος, ο εποικοδομητικός διάλογος όλων όσων εμπλέκονται στους διάφορους μηχανισμούς καταπολέμησης της βίας.

Πιο συγκεκριμένα από τη πλευρά των ειδικών ψυχικής υγείας χρειάζεται εξατομικευμένη προσέγγιση, ιδιαίτερη προσοχή και σεβασμός προς τα εμπλεκόμενα μέλη (θύτη και θύμα), ειδική και διαρκής εκπαίδευση, συνεργασία με τις αρμόδιες αρχές, τις ανάλογες υπηρεσίες και τους ειδικούς, συνεργασία με γυναικείες οργανώσεις, συνεργασία με εθελόντριες που έχουν αντιμετωπίσει το πρόβλημα, δωρεάν παροχή υπηρεσιών στις Μονάδες Στήριξης και Βοήθειας, υψηλό αίσθημα ευθύνης, τήρηση των κανόνων δεοντολογίας, σεβασμό του απορρήτου, καταστολή των προσωπικών τους προκαταλήψεων και τέλος σωστή ακρόαση και αποφυγή αξιολογικών κρίσεων και σχολίων.

Πέρα από την ψυχοθεραπευτική προσέγγιση και αποκατάσταση μεγάλη σημασία έχει τόσο η στάση που υιοθετούν όσο και οι πρακτικές που ακολουθούν και άλλοι επίσημοι φορείς όπως οι νομοθέτες, οι δικαστές και οι αστυνομικοί. Δυστυχώς όμως πέρα από τις διακηρύξεις περί ισότητας των φύλων και στιγματισμού της χρήσης βίας, η στάση των παραπάνω φορέων εξακολουθεί να υποβοηθά και να συντηρεί μια πατριαρχική δομή της οικογένειας και την διαιώνιση της κακοποίησης από γενιά σε γενιά (Maertz, 1990, παρατίθεται στο Barnett et al., 1993). Αφού, όπως προκύπτει τόσο από τη βιβλιογραφική όσο και από την εμπειρική έρευνα, όταν οι κακοποιημένες γυναίκες απευθύνονται στις αστυνομικές ή/και δικαστικές αρχές θυματοποιούνται εκ νέου και κατά μία έννοια κακοποιούνται ξανά.

Για τους παραπάνω λόγους οι γυναίκες δεν ζητούν συχνά τη βοήθεια της αστυνομίας αλλά και όταν το κάνουν δεν υπάρχει ουσιαστικό αποτέλεσμα. Η αντιμετώπιση που έχουν δεν είναι η ενδεδειγμένη ενώ παράλληλα δεν βοηθά και η υπάρχουσα νομοθεσία. Δεν υπάρχει σαφής οριοθέτηση της ενδοοικογενειακής βίας ως εγκληματικής συμπεριφοράς, οι αστυνομικοί διστάζουν να παρέμβουν ή το κάνουν με λάθος τρόπο, δεν είναι ενήμεροι για τα κέντρα και τις αρμόδιες υπηρεσίες που υπάρχουν, δεν παρέχουν ουσιαστική προστασία, δεν υπάρχει εξειδικευμένο προσωπικό. Επιπλέον, η κινητοποίηση της ποινικής διαδικασίας γίνεται σπανίως. Τέλος, δεν υπάρχουν ούτε ειδικά οικογενειακά δικαστήρια ούτε εκπαιδευμένη σε θέματα ενδοοικογενειακής βίας δικαστικοί λειτουργοί (Εισήγηση Φ. Μηλιώνη σε σεμινάριο κατάρτισης με θέμα «Κακοποίηση Γυναικών, 2003»).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III

A. Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

1. Τρόποι Παρέμβασης.

+ βιβλ. 62

Το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας, σε όλες του τις μορφές, έχει σημαντικές επιπτώσεις στη δημόσια υγεία. Για το λόγω αυτό αντιμετωπίζεται από πολλούς επίσημους φορείς ως πρόβλημα εθνικής υγείας. Τα θύματα κακοποίησης πέρα από τους φυσικούς τραυματισμούς που υφίστανται αντιμετωπίζουν και τις συνέπειες της βίας στο ψυχικό τους κόσμο. Έτσι συχνά υποφέρουν από κατάθλιψη, άγχος, χαμηλή αυτοεκτίμηση και ψυχοσωματικά σύνδρομα και επιπλέον μπορεί να εμφανίσουν παθολογικές αντιδράσεις όπως αυτοκτονικές τάσεις, καρδιολογικές παθήσεις και χρήση ουσιών και αλκοόλ. Όλες αυτές συνέπειες της κακοποίησης τους μπορούν να οδηγήσουν το θύμα στην ανάγκη για νοσηλεία, σε αναπηρίες ή ακόμη και στο θάνατο.

Για τη καταπολέμηση του φαινομένου έχουν αναπτυχθεί δύο μοντέλα παρέμβασης, το πρώτο αποκαλείται μοντέλο δικαστηριακής δράσης και το δεύτερο μοντέλο κοινωνικοδιοικητικής δράσης. Ωστόσο κανένα από τα δύο δεν μπορεί να είναι αποτελεσματικό αν εφαρμόζεται μεμονωμένα. Απαιτείται η διαρκής αλληλεπίδραση τους και η διατήρηση της ισορροπίας ανάμεσα στα δύο, έτσι ώστε, να αποφεύγεται η υπέρ-εξουσία των επαγγελματιών αλλά και η υποκατάσταση των αρχών ποινικής δικαιοσύνης (Εισήγηση Κωσταντέλια, στο σεμινάριο κατάρτισης Υπουργείου Υγείας «Κακοποίηση Γυναικών», 2003).

Η αντιμετώπιση τώρα του φαινομένου αφορά τρία επίπεδα: την πρωτοβάθμια πρόληψη, την δευτεροβάθμια παρέμβαση και την τριτοβάθμια παρέμβαση. Στην πρωτοβάθμια πρόληψη οι στόχοι είναι η μείωση στερεότυπου διαχωρισμού των φύλων, η μείωση της βίας στη κοινωνία, η μείωση της σκληρότητας και πειθαρχίας στη διαπαιδαγώγηση των ανηλίκων, η κατανόηση της διαδικασίας θυματοποίησης της κακοποιημένης γυναίκας και

η εκπαίδευση των επαγγελματιών. Στη δευτεροβάθμια παρέμβαση ο στόχος είναι να συνειδητοποιήσει η γυναίκα ότι η κακοποίηση που υφίσταται δεν είναι ούτε φυσιολογική ούτε αποδεκτή συμπεριφορά. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με τη παροχή εξατομικευμένης βοήθειας που αρμόζει στις ανάγκες της κάθε γυναίκας και μπορεί να περιλαμβάνει επισκέψεις στο σπίτι, τηλεφωνική επικοινωνία, νομικές συμβουλές, οικονομική ενίσχυση (εάν ο φορέας στον οποίο απευθύνεται έχει αυτή τη δυνατότητα) και παροχή πληροφοριών. Τέλος, η τριτοβάθμια παρέμβαση είναι άμεση και στόχος έχει την παροχή ασφάλειας. Αφορά την άμεση νοσηλεία, την εξασφάλιση στέγης (σε Ξενώνα, καταφύγιο ή κάποια άλλη ημιελεγχόμενη δομή) και την ψυχοκοινωνική στήριξη (Εισήγηση Κωσταντέλια, στο σεμινάριο κατάρτισης Υπουργείου Υγείας «Κακοποίηση Γυναικών», 2003).

Η δευτεροβάθμια παρέμβαση μπορεί να αφορά και περιστατικά χρόνιας κακοποίησης. Ωστόσο η τριτοβάθμια συνδέεται κυρίως με αυτό που αποκαλούν οι ειδικοί παρέμβαση στη κρίση. Η παρέμβαση στη κρίση είναι η αντίδραση, στη κρούση που κάνει η γυναίκα για βοήθεια αμέσως μετά από ένα σοβαρό επεισόδιο κακοποίησης, δηλαδή στο τέλος της δεύτερης φάσης του κύκλου (Walker, 1989). Στις περιπτώσεις αυτές ο άμεσος στόχος της παρέμβασης είναι η διακοπή της κακοποίησης και ο έμμεσος, η αποφυγή μελλοντικής κρίσης μέσα από την ανάδειξη των παραγόντων που την δημιούργησαν.

Στις περιπτώσεις αυτές η παρέμβαση που γίνεται εστιάζει στη παρούσα κρίση. Επιπλέον είναι η μοναδική στιγμή όπου ο δράστης-σύντροφος πείθεται για θεραπεία εξ αιτίας του φόβου που νιώθει για την αδυναμία του να ελέγχει το θυμό του. Ως προς το θύμα γίνονται προσπάθειες για άρση του μηχανισμού άρνησης της κακοποίησης και έναρξη υλοποίησης ενεργειών από τη πλευρά της γυναίκας για αλλαγή της κατάστασης. Ο ειδικός στη φάση αυτή κάνει λεπτομερή καταγραφή των γεγονότων, φωτογραφίζει τα τραύματα και δημιουργεί ένα φάκελο με το πλήρες ιστορικό του περιστατικού και όλα τα απαραίτητα αποδεικτικά στοιχεία.

Πολλοί φορείς και οργανώσεις παγκοσμίως αναπτύσσουν προγράμματα πρόληψης για τη βία γενικότερα αλλά και τη βία κατά των γυναικών ειδικότερα. Στην Αμερική λειτουργούν τα Κέντρα Πρόληψης και Ελέγχου Ασθενειών [Centers for Disease Control and Prevention, (CDC)] του Εθνικού Κέντρου Πρόληψης και Ελέγχου (National Center for Injury Prevention and Control) τα οποία παρέχουν καθοδήγηση στην ανάπτυξη και αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων και πολιτικών πρόληψης της βίας. Η εποπτεία αυτή κρίνεται άκρως απαραίτητη ώστε να καθίσταται εφικτός ο συντονισμός των επί μέρους παρεμβάσεων και να αυξάνεται η αποτελεσματικότητά τους.

Οι έως τώρα προσπάθειες πρόληψης και παρέμβασης σε θέματα ενδοοικογενειακής βίας επικεντρώνονται στη μείωση των παραγόντων μελλοντικής κακοποίησης των θυμάτων καθώς και στην μετρίαση των συνεπειών της έκθεσης των θυμάτων στη βία. Ως εκ τούτου, οι προσπάθειες που γίνονται αφορούν κυρίως στις στρατηγικές της δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας παρέμβασης. Ωστόσο πολλοί ειδικοί στο χώρο τονίζουν την ανάγκη για πρωτοβάθμια πρόληψη. Επιπροσθέτως αναγνωρίζεται η αναγκαιότητα ανάπτυξης προγραμμάτων, θεραπευτικών και ερευνητικών, που θα εστιάζουν την προσοχή τους σε δράστες ή σε μελλοντικούς δράστες.

Τα θέματα στα οποία δίνουν προτεραιότητα τα Κέντρα Πρόληψης της Βλάβης (CDC) στην Αμερική είναι: αξιολόγηση της επάρκειας και της αποτελεσματικότητας των παρεμβάσεων και των πολιτικών που ακολουθούνται για την αντιμετώπιση της κακοποίησης, αναγνώριση των κοινωνικών θεσμών και πεποιθήσεων που στηρίζουν την κακοποίηση των γυναικών και προώθηση της κοινωνικής αλλαγής, αξιολόγηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων των ειδικών, αξιολόγηση των συνεπειών της κακοποίησης και των μόνιμων βλαβών που επέρχονται στην υγεία του θύματος, προσδιορισμός των παραγόντων που αυξάνουν τους κινδύνους θυματοποίησης και προσδιορισμός των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού, καθώς επίσης και προσδιορισμό της πιο ωφέλιμης χρονικής στιγμής και περίπτωσης για παρέμβαση, ανάπτυξη και αξιολόγηση κατάλληλων και αποτελεσματικών μηχανισμών ελέγχου της ενδοοικογενειακής βίας,

αξιολόγηση των στρατηγικών, των πρακτικών και των κοινωνικών πολιτικών που υιοθετούνται και των επιπτώσεών τους, μελέτη της σχέσης μεταξύ χρήσης ουσιών και αλκοόλ και βίαιης συμπεριφοράς και τέλος αξιολόγηση των επιπτώσεων των εξαιρετικών κοινωνικών καταναγκασμών και πιέσεων στην εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς (National Sexual Violence Resource Center -- NSVRC.htm, 2003, "Preventing Intimate Partner Violence, Sexual Violence and Child Maltreatment").

2. Η Κοινωνική Πολιτική

Όπως προαναφέραμε υπάρχει πολύ στενή σχέση μεταξύ της ενδοοικογενειακής βίας και των πολιτικών που ισχύουν ή που σχεδιάζονται, προωθούνται και υιοθετούνται. Αφού, η επίσημη κυβερνητική κοινωνική πολιτική θα καθορίσει εν μέρη τις πρακτικές και τις στρατηγικές των φορέων μέριμνας για το φαινόμενο της κακοποίησης. Ωστόσο, το σημαντικότερο ίσως είναι ότι επηρεάζει και τις πεποιθήσεις που διαμορφώνονται σχετικά με τη βία γενικότερα αλλά και τον ρόλο των γυναικών ειδικότερα. Για το λόγω αυτό παγκοσμίως πλέον αναγνωρίζεται η ανάγκη ένταξης της ισότητας σε όλες τις πολιτικές.

Σύμφωνα με τον ορισμό του Συμβουλίου της Ευρώπης «η ένταξη της ισότητας σε όλες τις πολιτικές (gender mainstreaming) είναι η αναδιοργάνωση, βελτίωση, ανάπτυξη και η αξιολόγηση της διαδικασίας άσκησης πολιτικής, έτσι ώστε η οπτική της ισότητας των φύλων να ενσωματωθεί σε όλες τις πολιτικές σε όλα τα επίπεδα και τα στάδια από τους φορείς που εμπλέκονται στην άσκηση των πολιτικών» (Gender mainstreaming: Conceptual framework, methodology and presentation of good practices, Council of Europe, EG-S-MS (98)2- May 1998, Ελληνική μετάφραση: έκδοση της Γ.Γ.Ι).

Η ένταξη της ισότητας σε όλες τις πολιτικές μαζί με τις θετικές δράσεις υπέρ των γυναικών αποτελούν τα δύο βασικά και συμπληρωματικά εργαλεία πολιτικής για τη προώθηση της ισότητας των φύλων. Βασίζεται στη διαπίστωση ότι καμία πολιτική δεν είναι ουδέτερη απέναντι στα φύλα και ότι η

διάσταση του φύλου θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη τόσο στον σχεδιασμό όσο και στην εφαρμογή των πολιτικών, έτσι ώστε να προωθείται η ισότητα, αλλά και να αποφεύγονται οι πιθανές αρνητικές συνέπειες ως προς αυτήν.

Στην Ευρώπη

Το εργαλείο αυτό παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στον Ευρωπαϊκό χώρο στο Τρίτο Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα Δράσης για την Ισότητα Ευκαιριών (1991-1995), χωρίς όμως να σημειωθεί ουσιαστική πρόοδος στην εφαρμογή του. Με σχετική ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (COM (1996)67) το ζήτημα επανέρχεται στην επικαιρότητα και αρχίζει η ουσιαστική διαδικασία εμπλουτισμού σημαντικών ευρωπαϊκών πολιτικών, όπως της πολιτικής για την απασχόληση, την έρευνα και την τεχνολογία (COM (99)76) και της πολιτικής συνεργασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τις αναπτυσσόμενες χώρες (COM (95)423).

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο διαδραμάτισε πολύ σημαντικό ρόλο στο πλαίσιο της πολιτικής της ισότητας των ευκαιριών, ιδίως μετά την ίδρυση, τον Ιούλιο του 1984, της Επιτροπής των Δικαιωμάτων των Γυναικών. Οι προτάσεις του συνέβαλαν τα μέγιστα στη διαμόρφωση της θέσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά τη Παγκόσμια Διάσκεψη για τις Γυναίκες που έγινε στο Πεκίνο (Σεπτέμβριος, 1995), όπου το Συμβούλιο, η Επιτροπή και το Κοινοβούλιο κατέληξαν με ομοφωνία στο πρόγραμμα δράσης που έπρεπε να δρομολογηθεί.

Πιο συγκεκριμένα, στις 13 Φεβρουαρίου 1996, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενέκρινε ψήφισμα πάνω στο υπόμνημα για την ίση αμοιβή για ίση εργασία, με το οποίο αναγνωρίζει ότι οι διαφορές των απολαβών μεταξύ ανδρών και γυναικών για ίσης αξίας εργασία δεν αποτελούν παρά μόνο μία από τις πηγές δυσμενών διακρίσεων στην αγορά εργασίας. Άλλα παραδείγματα διαφορών μπορούν να υπάρχουν στη δομή των τοπικών αγορών εργασίας, στα μισθολόγια, ή στην έλλειψη κοινωνικών δομών που να επιτρέπουν το συνδυασμό των οικογενειακών υποχρεώσεων με την επαγγελματική σταδιοδρομία.

Στο πλαίσιο της Διακυβερνητικής Διάσκεψης που διεξήχθη στο πλαίσιο της προπαρασκευής της Συνθήκης του Άμστερνταμ, η Επιτροπή και το Κοινοβούλιο υπενθύμισαν πόσο αναγκαίο ήταν να απαριθμιστούν σε ένα κείμενο βάσης τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των πολιτών όσον αφορά την ισότητα των ευκαιριών. Το ψήφισμα της 17^{ης} Μαΐου 1995 πρότεινε μία αναβάθμιση των δικαιωμάτων που συνδέονται με την ιδιότητα του Ευρωπαϊκού πολίτη, με την κατοχύρωση στο αντίστοιχο κεφάλαιο της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, της αρχής της ίσης μεταχείρισης ασχέτως φυλής, φύλου, ηλικίας, αναπηρίας ή θρησκείας. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εισηγήθηκε επίσης οι διατάξεις της Συνθήκης που αφορούν την ισότητα των δικαιωμάτων μεταξύ ανδρών και γυναικών να μην εφαρμόζονται μόνο στον οικονομικό βίο.

Σύμφωνα με το ψήφισμά του της 13^{ης} Μαρτίου 1996, ο κοινοτικός χάρτης των θεμελιωδών δικαιωμάτων θα έπρεπε να ενσωματωθεί στο κείμενο της Συνθήκης. Θα έπρεπε να αναφέρονται ιδιαίτερα τα δικαιώματα που αφορούν την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών και τα διεθνικά δικαιώματα των οργανώσεων στις συλλογικές διαπραγματεύσεις και στις διενέξεις για εργασιακά θέματα. Ενώ, κατά την άποψη του Κοινοβουλίου, το άρθρο 2 της Συνθήκης θα έπρεπε να περιγράφει επακριβώς τη φύση της κοινωνικής αποστολής της Κοινότητας.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις 16 Σεπτεμβρίου 1997, τάχθηκε υπέρ της ανακοίνωσης της Επιτροπής «ένταξη της ισότητας των ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών στο σύνολο των κοινοτικών πολιτικών και δράσεων», τονίζοντας ότι το μέτρο αυτό αποτελεί ένα θετικό βήμα στη πολιτική της ισότητας των ευκαιριών, επισημαίνοντας ωστόσο ότι θα έπρεπε να δρομολογηθούν εκστρατείες ενημέρωσης για να επιτευχθεί η αποτελεσματική εφαρμογή της αρχής της ισότητας των ευκαιριών σε όλους του τομείς δράσης της Κοινότητας.

Επίσης, πάλι στις 16 Σεπτεμβρίου 1997, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο επέστησε την προσοχή στις πολλές μορφές δυσμενούς διάκρισης και άσκησης βίας σε βάρος των γυναικών, που αποτρέπουν μία πραγματική

ισότητα ευκαιριών, με την έγκριση ψηφισμάτων για τη μεταχείριση της γυναίκας στη διαφήμιση, καθώς και για την ανάγκη μιας ευρωπαϊκής εκστρατείας μηδενικής ανοχής απέναντι στη βία κατά των γυναικών. Λαμβάνοντας υπόψη τις κοινωνικές αλλαγές στην Ευρώπη όσον αφορά την ανεργία και τη φτώχεια, το Κοινοβούλιο ενέκρινε το Δεκέμβριο του 1997 ένα ψήφισμα σχετικά με τη μεταχείριση των γυναικών στο πλαίσιο της σεξουαλικής εκμετάλλευσης τους. Θεωρώντας ότι η βία αγγίζει ιδιαίτερα τη ζωή των γυναικών και τις εμποδίζει να απολαμβάνουν μια πραγματική ισότητα, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ζήτησε από την Επιτροπή και το Συμβούλιο το έτος 1999 να χαρακτηριστεί «Ευρωπαϊκό έτος κατά της βίας σε βάρος των γυναικών». Η πρόταση αυτή υποβλήθηκε με τη γραπτή δήλωση της 9^{ης} Μαρτίου 1998 η οποία υπεγράφη από 350 βουλευτές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και εγκρίθηκε από την Ολομέλεια στις 2 Απριλίου 1998.

Το 1999 υπήρξε το έτος κατά το οποίο το Κοινοβούλιο ενέκρινε πολυάριθμα προγράμματα δράσης τέτοια όπως το πρόγραμμα δράσης 1996-2000 για την ισότητα ευκαιριών για άνδρες και γυναίκες, το πρόγραμμα DAPHNE([websitehttp://europa.eu.int/comm/justice_home/project/daphne/index.cfm](http://europa.eu.int/comm/justice_home/project/daphne/index.cfm)) σχετικό με μέτρα καταπολέμησης της βίας κατά των παιδιών, των νέων και των γυναικών, πρόγραμμα πρόσβασης στην απασχόληση, επαγγελματική κατάρτιση και για προώθηση και συνθήκες εργασίας.

Το Κοινοβούλιο παρακολούθησε τις επιπτώσεις της Διάσκεψης του Πεκίνου και την επακόλουθη διάσκεψη του Ιουνίου 2000(Πεκίνο+5). Μολονότι οι στόχοι που τέθηκαν δεν εκπληρώθηκαν στο βαθμό που αναμενόταν, η κύρια συνολική πολιτική, δηλαδή η μεθοδολογική συμπερίληψη της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών εντάσσεται σε όλες τις δραστηριότητες και πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Τέλος, στις 20 Δεκεμβρίου 2000, εκδίδεται απόφαση του Συμβουλίου της Ευρώπης(2000/51/EK) για τη θέσπιση προγράμματος κοινής δράσης σχετικά με τη κοινοτική στρατηγική για την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών (2001-2005)(Επίσημη εφημερίδα αριθ. L 017 της 19/01/2001 σ. 0022 – 0029). Η εν λόγω απόφαση θεσπίζει για τη περίοδο 1^η Ιανουαρίου

2001 έως τη 31^η Δεκεμβρίου 2005, πρόγραμμα κοινοτικής δράσης, σχετικά με τη κοινοτική στρατηγική για την ισότητα των δύο φύλων εφεξής καλούμενο >ISO_1>>>ISO_7>πρόγραμμα>ISO_1>>ISO_7>. Το πρόγραμμα αποσκοπεί στην προαγωγή της ισότητας, ιδίως επικουρώντας και στηρίζοντας την κοινοτική στρατηγική.

Το πρόγραμμα θεωρείται ένα από τα αναγκαία μέσα για την εφαρμογή της κοινοτικής στρατηγικής(πλαίσιο) στον τομέα της ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών, που καλύπτει όλες τις κοινοτικές πολιτικές και δράσεις οι οποίες αποσκοπούν στην επίτευξη της ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών, συμπεριλαμβανομένων των πολιτικών ενσωμάτωσης της διάστασης του φύλου και των ειδικών δράσεων που απευθύνονται στις γυναίκες. Επιπλέον, συντονίζει, υποστηρίζει και χρηματοδοτεί την εφαρμογή των οριζόντιων δραστηριοτήτων στους τομείς παρέμβασης της κοινοτικής στρατηγικής-πλαίσιο στον τομέα της ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών. Πρόκειται για τους ακόλουθους τομείς παρέμβασης: οικονομική ζωή, ίση συμμετοχή και εκπροσώπηση, κοινωνικά και ατομικά δικαιώματα, καθώς και οι γυναικέοι και ανδρικοί ρόλοι και στερεότυπα. Η αρχή της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών στη διαδικασία διεύρυνσης της Ένωσης καθώς και η διάσταση του φύλου στις εξωτερικές σχέσεις της Κοινότητας όπως και στις πολιτικές συνεργασίας για την ανάπτυξη πρέπει να υπάρχουν σε όλους τους τομείς παρέμβασης της κοινοτικής στρατηγικής-πλαίσιο.

Λαμβανομένων υπόψη, ενδεχομένως, των μελλοντικών νομοθετικών δραστηριοτήτων, το πρόγραμμα έχει τους ακόλουθους στόχους: α) να προαγάγει και να διαδώσει τις αξίες και τις πρακτικές οι οποίες αποτελούν τα θεμέλια της ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών, β) να βελτιώσει την κατανόηση των ζητημάτων που συνδέονται με την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών, συμπεριλαμβανομένων των άμεσων και των έμμεσων διακρίσεων με βάση το φύλο και των πολλαπλών διακρίσεων έναντι των γυναικών, εξετάζοντας την αποτελεσματικότητα των πολιτικών και των πρακτικών μέσω της προηγούμενης ανάλυσής τους, της παρακολούθησης της εφαρμογής τους και της αξιολόγησης του αντικτύπου τους,

γ) να αναπτύξει τις δυνατότητες των κυρίων συντελεστών για την αποτελεσματική προαγωγή της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών, ιδίως με την υποστήριξη της ανταλλαγής πληροφοριών και ορθών πρακτικών και τη δικτύωση σε κοινοτικό επίπεδο.

Για την επίτευξη των στόχων του προγράμματος, εφαρμόζονται οι ακόλουθες κοινοτικές δράσεις σε διακρατικό επίπεδο:

α) η ευαισθητοποίηση, κυρίως με την προβολή της κοινοτικής διάστασης στα πλαίσια της προαγωγής της ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών και με τη διάδοση των αποτελεσμάτων του προγράμματος, ιδίως μέσω δημοσιεύσεων, εκστρατειών πληροφόρησης και εκδηλώσεων, β) η ανάλυση των παραγόντων και των πολιτικών σχετικά με την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών, συμπεριλαμβανομένων στατιστικών, μελετών, αξιολόγησης του αντικτύπου ανάλογα με το φύλο, χρησιμοποίησης μέσων και μηχανισμών, ανάπτυξης δεικτών και σημείων αναφοράς και αποτελεσματικής διάδοσης των αποτελεσμάτων. Η δράση αυτή περιλαμβάνει επίσης την παρακολούθηση της υλοποίησης και εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου στον τομέα της ισότητας, με την αξιολόγηση της νομοθεσίας και των πρακτικών, προκειμένου να προσδιορισθεί ο αντίκτυπος και η αποτελεσματικότητά τους, γ) η διακρατική συνεργασία μεταξύ των συντελεστών, με την προώθηση της δικτύωσης και των ανταλλαγών εμπειριών σε κοινοτικό επίπεδο.

Στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, μία από τις έξι προτεραιότητες του Εθνικού Προγράμματος Δράσης της Γενικής Γραμματείας Ισότητας για την διετία 1999-2000 ήταν η ένταξη της ισότητας σε όλες τις πολιτικές. Για την υλοποίηση αυτής της προτεραιότητας, η Γ.Γ.Ι ανέπτυξε σειρά δράσεων και πολιτικών. Έτσι, σε συνεργασία με το Κέντρο για Θέματα Ισότητας (ΚΕ.Θ.Ι), συμμετείχε ενεργά στο σχεδιασμό των δράσεων του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης και του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την Απασχόληση. Η συνεργασία αυτή είχε σημαντικά αποτελέσματα, εφόσον πολλές δράσεις για την ισότητα των φύλων εντάχθηκαν στα Επιχειρησιακά Προγράμματα, όπως αυτά του Υπουργείου Εργασίας, Ανάπτυξης, Παιδείας και Γεωργίας. Επιπλέον, με απόφαση του

Πρωθυπουργού Κ. Σημίτη, μετά από εισήγηση της αρμόδιας Υπουργού κ. Β. Παπανδρέου, συστάθηκε Διυπουργική Επιτροπή για την Ισότητα των Φύλων (ΦΕΚ 870/17-7-2000) η οποία θα αναλάβει το συντονισμό των δράσεων για την ισότητα όλων των υπουργείων καθώς και την ενεργή προώθηση της ένταξης της ισότητας σε όλες τις κυβερνητικές πολιτικές (<http://www.kethi.gr/greek/information/mainstreaming/mainstreaming.html>).

3. Το Νομικό Πλαίσιο

Το 1820 στο Αγγλικό Δίκαιο συναντάμε το «Νόμο του αντίχειρα» σύμφωνα με τον οποίο, ο άνδρας έχει το δικαίωμα να κακοποιεί τη σύζυγό του και να τη δέρνει με την προϋπόθεση ότι η βέργα δεν θα ξεπερνά σε πάχος τη διάμετρο του αντίχειρά του. Το 1824 από το Ανώτατο Δικαστήριο του Μισισσιπή έχουμε εκχώρηση δικαιώματος στον άνδρα να κακοποιεί τη γυναίκα του αλλά όχι του δικαιώματος να την σκοτώσει. Μόλις το 1976 στις Βρυξέλλες διεξάγεται το πρώτο συνέδριο με θέμα «Εγκλήματα κατά των γυναικών». Έτσι το 1980 ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών και το Συμβούλιο της Ευρώπης εντείνουν το ενδιαφέρον τους για την ενδοοικογενειακή βία. Το 1993 στη Διάσκεψη Κορυφής της Βιέννης διακηρύσσεται ότι, «οι γυναίκες έχουν ίσα δικαιώματα με τους άνδρες».

Η μορφή αυτή βίας που υφίστανται οι γυναίκες από τους συντρόφους τους συνδέεται στενά με το πατριαρχικό σύστημα και την εμφάνιση της ιδιοκτησίας 4000 χρόνια πριν. Αν και έχουν περάσει αιώνες από τότε, και τίποτα σχεδόν δεν παραμένει ίδιο, η κακοποίηση των γυναικών από το σύντροφό τους εξακολουθεί από πολλούς, έστω και άρρητα, να θεωρείται δικαίωμα. Ένα δικαίωμα που φαίνεται να ακολουθήσε τη διαδρομή από το έθιμο στο δίκαιο. Παρόλα αυτά, έστω και αργά, αναγνωρίζεται πλέον παγκοσμίως, με μικρές ίσως εξαιρέσεις ακόμη, ότι η βία σε βάρος των γυναικών αποτελεί παραβίαση βασικών, θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Προς αυτή τη κατεύθυνση έχουν προσαρμοστεί όχι μόνο οι κοινωνικές πολιτικές που διαμορφώνονται αλλά και η νομολογία και οι νομοθετικές μεταρρυθμίσεις που πλέον λαμβάνουν υπόψη και τη διάσταση του φύλου.

Στην Ελλάδα οι γυναίκες που τελικά θα φτάσουν στο δικαστήριο ως θύματα ενδοοικογενειακής βίας, θα βρεθούν αντιμέτωπες με τις δυσκολίες στοιχειοθέτησης και απόδειξης του αδικήματος δεδομένου ότι δεν υπάρχει άρθρο στο Ποινικό Κώδικα που να αναφέρεται ξεκάθαρα στα αδικήματα της ενδοοικογενειακής βίας. Εξάλλου, ακόμη και στη περίπτωση σεξουαλικής κακοποίησης και βιασμού από το σύντροφό τους θα αντιμετωπίσουν τις ίδιες δυσκολίες. Σύμφωνα με τη κυρία Κατομελίτη, Νομικό Σύμβουλο του ΚΕΘΙ, για αυτές τις περιπτώσεις υπάρχει τουλάχιστον η δυνατότητα δίωξης για σωματικές βλάβες, δηλαδή μπορεί να επικαλεστεί μια γυναίκα το άρθρο 309 ΠΚ που αφορά τις επικίνδυνες σωματικές βλάβες και κακώσεις.

Όμως η νομολογική πρακτική που εφαρμόζεται πάγια εδώ και χρόνια επιφέρει μια πρόσθετη δυσκολία, εμποδίζοντας εκ νέου ορισμένα θύματα να προσφύγουν στους μηχανισμούς της ποινικής καταστολής. Το επιπλέον αυτό εμπόδιο προκύπτει, σύμφωνα με τον Α. Δ. Μαγγανά (1999), από την διαζευκτική απαρίθμηση των μέσων που μπορεί να προκαλέσουν μια επικίνδυνη σωματική βλάβη (κίνδυνος ζωής ή βαριάς σωματικής βλάβης). Αυτή η διαζευκτική σύνταξη οδήγησε τον Άρειο Πάγο να αναιρέσει, επανειλημμένα, καταδικαστικές αποφάσεις διότι το δικαστήριο δεν προσδιόριζε με σαφήνεια ποια από τις δύο μορφές διακινδύνευσης έλαβε χώρα ώστε να ληφθεί υπόψη κατά το στάδιο της επιμέτρησης της ποινής βάσει του άρθρου 79 ΠΚ. Με το τρόπο αυτό όμως ορισμένα θύματα ενδοοικογενειακής βίας στερήθηκαν της προστασίας του νόμου, παρόλο που η διάκριση αυτή, μεταξύ κινδύνου βαριάς σωματικής βλάβης και κινδύνου για τη ζωή, δεν παίζει ρόλο στο στάδιο της κατάγνωσης της ενοχής εφόσον και στις δύο περιπτώσεις προβλέπεται το ίδιο πλαίσιο ποινής.

Με άλλα λόγια το άρθρο 309 δεν παραβιάζεται όσον αφορά την ενοχή του δράστη από το γεγονός ότι το δικαστήριο αποφάσισε ότι υπήρξε ο ένας ή ο άλλος τρόπος διακινδύνευσης, αρκεί απλώς να αναφέρει ότι υπήρξε ο ένας από τους δύο ή και οι δύο (Α. Δ. Μαγγανάς, 1999). Εξάλλου, με το εν λόγω άρθρο τιμωρείται ο κίνδυνος που δημιουργήθηκε, από τον τρόπο ενέργειας και όχι από το αποτέλεσμα της βλάβης που μπορεί να είναι και ασήμαντη. Για τους λόγους αυτούς, «ο νομοθέτης πρέπει να παρέμβει το γρηγορότερο προβαίνοντας στις απαραίτητες διορθώσεις του άρθρου 309 ΠΚ για να μη

στερούνται τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας τη δυνατότητα συνδρομής από τη πολιτεία λόγω μιας ατυχούς έκφρασης που χρησιμοποίησε ο νομοθέτης αλλά κυρίως λόγω μιας ορισμένης ερμηνείας από τον Α. Πάγο» (Α. Δ. Μαγγανάς, 1999).

4. Οι υποστηρικτικές δομές

Μετά την εμφάνιση και τις δράσεις των Γυναικείων Κινήματων, τη δεκαετία του '70, άρχισαν να δημιουργούνται και οι πρώτες δομές αποκατάστασης κακοποιημένων γυναικών στο εξωτερικό, γνωστές ως καταφύγια γυναικών. Το πρώτο από αυτά λειτούργησε στην Αγγλία το 1971. Οι δομές αυτές, αρχικά, προσέφεραν στην γυναίκα ύπνο, ιατρική βοήθεια, επαγγελματική υποστήριξη, συμβουλευτική, προστασία της ίδιας και των παιδιών της και τη βοηθούν στη διαδικασία επαναστέγασης. Η παραμονή της γυναίκας στο καταφύγιο κυμαίνεται από έξι έως δώδεκα μήνες και σκοπός είναι μέσα από την καλή επικοινωνία η γυναίκα να βρει, την υποστήριξη που χρειάζεται αλλά και ένα άλλο πρότυπο ζωής. Αυτό επιτυγχάνεται με την συμβουλευτική αλλά και την σύνδεση και συνεργασία με άλλες κοινωνικές υπηρεσίες.

Σήμερα, στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής αλλά και σε όλη την Ευρώπη υπάρχουν εκατοντάδες ανάλογες δομές, γεγονός που υποδεικνύει το μέγεθος του προβλήματος της ενδοοικογενειακής βίας. Έρευνα του Κ. Straus (1983, παρατίθεται στο Barnett, 1993) αποδεικνύει ότι ένας ισχυρός προγνωστικός παράγοντας για την ύπαρξη των καταφυγίων είναι το επίπεδο της φεμινιστικής οργάνωσης σε μια χώρα. Τα καταφύγια αντικατοπτρίζουν το χαρακτήρα των ομάδων που τα διευθύνουν κι έτσι μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις κατηγορίες, σε αυτά που οργανώθηκαν από φεμινιστικές ομάδες, σε αυτά που οργανώθηκαν από τις κοινωνικές υπηρεσίες και σε αυτά που δημιουργήθηκαν από θρησκευτικές οργανώσεις. Σύμφωνα όμως με τον Ferraro (1981, παρατίθεται στο Barnett, 1993) το προσωπικό που στελεχώνουν τις δομές αυτές, τις περισσότερες φορές, αποτελείται από επαγγελματίες που δεν χαρακτηρίζουν τον εαυτό τους ως φεμινιστές.

Βασικό μέλημα των υποστηρικτικών αυτών δομών, μέχρι και σήμερα, είναι να εξασφαλίσουν στη γυναίκα και τα παιδιά της αίσθηση ασφάλειας και σιγουριάς, παρέχοντας παράλληλα ένα περιβάλλον όπου μπορεί να σχεδιάσει ένα ασφαλές μέλλον. Συνήθως τίθενται και κάποιοι όροι προκειμένου να γίνει δεκτή μια γυναίκα, όπως για παράδειγμα να μην υπάρχει κάποιο ψυχιατρικό πρόβλημα, να μην υπάρχει εξάρτηση από ουσίες, να μην έχει κάποιο μεταδιδόμενο νόσημα κλπ. Η διεύθυνση τους είναι απόρρητη και η εισαγωγή της γυναίκας γίνεται σε συνεννόηση και αφού πρώτα έχουν γίνει οι απαραίτητες διαδικασίες ενώ προσφέρεται πλέον διαμονή τεσσάρων έως έξι εβδομάδων, εκτός από ειδικές περιπτώσεις που μπορεί να παραταθεί και να φτάσει μέχρι και τις οκτώ εβδομάδες.

Οι προσπάθειες που γίνονται στο χρονικό διάστημα που παραμένει στο καταφύγιο η κακοποιημένη γυναίκα εστιάζουν στην ενδυνάμωσή της, στη διακοπή της απομόνωσης, στη διερεύνηση από μέρους της των συνθηκών συγκατοίκησης με το θύτη και οι πιθανές αλλαγές που μπορούν να γίνουν, στη διασύνδεση της με κοινωνικές υπηρεσίες που θα τη βοηθήσουν να σχεδιάσει το μέλλον της μακριά από το θύτη και τέλος στη παροχή πληροφοριών και νομικών συμβουλών (Sedlak, 1988, Walker, 1998, Μηλιώνη κα. 2003). Κάποια καταφύγια εφαρμόζουν και προγράμματα που αφορούν στην οικογένεια, άλλα βοηθούν με παρεμβάσεις και τα παιδιά, ενώ δεν αποκλείεται να λειτουργούν και προγράμματα για δράστες.

Ακόμη κι αν τα καταφύγια-Κέντρα Υποδοχής δεν εντάσσουν στο πλαίσιο της λειτουργίας τους προγράμματα για δράστες, στο εξωτερικό, λειτουργούν πολλά τέτοια. Τα προγράμματα αυτά απευθύνονται αποκλειστικά σε δράστες-θύτες κακοποίησης και σε αυτά απασχολούνται και πρώην δράστες. Παρέχουν συμβουλευτική και στόχος είναι η εκμάθηση εναλλακτικών της βίας τρόπων αντιμετώπισης του θυμού και της απογοήτευσης. Συχνά ο δράστης παραπέμπεται σε αυτά μέσω δικαστικής απόφασης και σπανιότερα αποτελεί προσωπική του επιλογή ή ένταξη σε ένα τέτοιο πρόγραμμα. Η ύπαρξη και λειτουργία των δομών αυτών κρίνεται απαραίτητη καθώς επικρατεί η άποψη ότι μόνο εάν αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της ενδοοικογενειακής βίας σφαιρικά, τόσο από τη πλευρά του

θύματος όσο και από του θύτη, θα μπορούμε να είμαστε αποτελεσματικοί στη καταστολή του (Jukes, 1999, εισηγήσεις Μηλιώνη, Κωσταντέλια κα. 2003). Παρόλα αυτά, στην Ελλάδα, δυστυχώς δεν λειτουργούν ακόμα ανάλογες δομές που να απευθύνονται στους δράστες-θύτες.

B. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Handwritten note: Η Ελλάδα είναι ένα από τα πιο επικίνδυνα κράτη στην Ευρώπη.

Κατά το χρονικό διάστημα Οκτωβρίου 2002 – Απριλίου 2003, με πρωτοβουλία του ΚΕ.Θ.Ι, διεξήχθη η πρώτη πανελλαδική επιδημιολογική έρευνα με θέμα την ενδοοικογενειακή βία. Στόχος της έρευνας ήταν η καταγραφή των περιστατικών της ενδοοικογενειακής βίας στην ελληνική κοινωνία με θύμα τη γυναίκα και δράστη το σύντροφο/σύζυγό της. Το δείγμα της έρευνας προέκυψε με τη μέθοδο της πολυσταδιακής τυχαίας δειγματοληψίας και το αποτελούσαν 1200 γυναίκες, ηλικίας 18-60 ετών, κάτοικοι αστικών, ημι-αστικών κέντρων και αγροτικών περιοχών σε πανελλαδικό επίπεδο.

Η συλλογή των στοιχείων έγινε με τη μέθοδο των δομημένων συνεντεύξεων με συμπλήρωση ερωτηματολογίου που περιελάμβανε 53 ερωτήσεις. Στα πλαίσια της έρευνας καταγράφηκαν τα περιστατικά λεκτικής, ψυχολογικής, σωματικής και σεξουαλικής βίας, το ιστορικό προηγούμενης βίας στη παιδική ηλικία ή/και σε προηγούμενες σχέσεις, η έμμεση γνώση περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας με θύματα γυναίκες του συγγενικού ή του φιλικού περιβάλλοντος των ερωτώμενων καθώς και η στάση των τελευταίων απέναντι στην ενδοοικογενειακή βία.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας το 56% των ερωτώμενων βιώνει λεκτική ή/και ψυχολογική βία, το 3,6% υφίσταται σωματική βία και το 3,5% εξαναγκάζεται σε σεξουαλική επαφή. Επιπλέον, το 23,6% των γυναικών του δείγματος δηλώνει ότι γνωρίζει κάποια γυναίκα από το συγγενικό ή/και το φιλικό τους περιβάλλον που έχει υποστεί ή υφίσταται βία από το σύντροφο/σύζυγο της. Τέλος μόνο το 8,8% των ερωτώμενων χαρακτηρίζει το σύντροφο/σύζυγο του βίαιο.

Το πρόβλημα της κακοποίησης των γυναικών αντιμετωπίζεται παγκοσμίως από τους επίσημους φορείς κυρίως μετά την δεκαετία του '70 και τη επιρροή των γυναικείων κινημάτων. Ωστόσο, στην Ελλάδα η πρώτη πανελλαδική επιδημιολογική έρευνα διεξήχθη το 2002, ενώ, στο τομέα της παρέμβασης οι δράσεις ξεκινούν μόλις λίγα χρόνια πριν. Πρωτοβουλία αναλαμβάνει η Γενική Γραμματεία Ισότητας (Γ.Γ.Ι του Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης) και δημιουργεί το Κέντρο Υποδοχής Κακοποιημένων Γυναικών της Αθήνας, τον Οκτώβρη του 1998 (Νίκης 11, Σύνταγμα). Το πρώτο αυτό Κέντρο στελεχώνεται από τέσσερις συμβούλους, δύο κοινωνικούς λειτουργούς, μία ψυχολόγο και μία νομικό και παρέχει ψυχοκοινωνική στήριξη και νομική συμβουλευτική. Αυτό σημαίνει ότι δεν παρέχει ούτε ψυχοθεραπεία ούτε και νομική εκπροσώπηση στο δικαστήριο.

Στον αρχικό σχεδιασμό της παραπάνω πρωτοβουλίας προβλέπονταν και η δημιουργία και λειτουργία Καταφυγίου για τις γυναίκες και τα παιδιά τους. Το Καταφύγιο αυτό δημιουργήθηκε αλλά όμως δεν λειτούργησε. Τον Ιούλιο του 2000 άρχισε να λειτουργεί και μια ειδική τηλεφωνική γραμμή SOS στην οποία μπορούσαν να απευθύνονται όλες οι γυναίκες που ήταν θύματα κακοποίησης ή/και επιθυμούσαν πληροφορίες για σχετικά θέματα. Η γραμμή αυτή, στεγάζεται στα γραφεία της Γ.Γ.Ι και λειτουργεί καθημερινά εκτός Κυριακής. Στελεχώνεται προσωρινά από το προσωπικό του Κέντρου Υποδοχής και αυτό της Γ.Γ.Ι. Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία του Κέντρου Υποδοχής από την έναρξη της λειτουργίας του έως το Νοέμβρη του 2000, επισκέφθηκαν το Κέντρο 2600 γυναίκες ενώ επικοινωνήσαν με τη γραμμή SOS 6000.

Το Κέντρο Υποδοχής αναλαμβάνει την παρέμβαση στη κρίση και επικεντρώνεται στη βραχεία ψυχοκοινωνική υποστήριξη και στη νομική συμβουλευτική και όχι σε μακρόχρονη συμβουλευτική ή ψυχοθεραπεία. Συνήθως ορίζεται το χρονικό διάστημα των τριών μηνών ως χρόνος συνεργασίας, χωρίς να προκαθορίζεται ο αριθμός συναντήσεων με μια γυναίκα. Επιπλέον δεν υπάρχει ένα καθορισμένο θεωρητικό μοντέλο που ακολουθούν οι σύμβουλοι, οι οποίες ωστόσο, έχουν όλες εκπαιδευτεί από τη

Γ.Γ.Ι σε θέματα βίας και αποκατάστασης. Παρόλα αυτά, οι παρεμβάσεις βασίζονται στις θεωρίες της μάθησης και στις κοινωνιολογικές θεωρίες και μάλιστα από τη Γ.Γ.Ι και από τα Κέντρα Υποδοχής υποστηρίζεται η οπτική του φύλου. Ως εκ τούτου αξιοποιούνται οι φεμινιστικές θεωρίες καθώς ως φορέας η Γ.Γ.Ι προωθεί ευρύτερα τα ζητήματα ισότητας των φύλων και ανέλιξης των γυναικών στην ελληνική κοινωνία.

Στο πλαίσιο αυτό η Γ.Γ.Ι διατηρεί το Γραφείο Ενημέρωσης Κοινού, το Τμήμα Κοινοτικών Προγραμμάτων, το Τμήμα Εκδόσεων και Εκδηλώσεων, το Τμήμα Διεθνών σχέσεων, τα Κέντα Υποδοχής Κακοποιημένων Γυναικών της Αθήνας και του Πειραιά, τη Βιβλιοθήκη της Γ.Γ.Ι καθώς και το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι).

Το δεύτερο Κέντρο Υποδοχής στο Πειραιά (Αλκιβιάδου 76), λειτουργεί από το Νοέμβριο του 1999 αρχικά με μια ψυχολόγο, μια κοινωνιολόγο, μια κοινωνική ανθρωπολόγο, μια σύμβουλο εργασίας και δύο γραμματείς και σήμερα χωρίς τη σύμβουλο εργασίας και τη γραμματειακή υποστήριξη αλλά εδώ και ενάμιση χρόνο εργάζεται στο Κέντρο και μία νομικός. Παρέχει και αυτό ψυχοκοινωνική στήριξη και νομική συμβουλευτική. Μέχρι το Σεπτέμβριο του 2000 είχαν επισκεφθεί το Κέντρο 91 γυναίκες από το Πειραιά και τις ευρύτερες περιοχές (Πέραμα, Σαλαμίνα, Νίκαια, Αιγάλεω κλπ), ενώ είχε δεχτεί 260 τηλεφωνήματα για ενημέρωση ή/και ψυχοκοινωνική στήριξη.

Παράλληλα με τις προσπάθειες της Γ.Γ.Ι γίνονται και προσπάθειες από το Δήμο Αθηναίων. Ιδρύεται από τη Διεύθυνση Κοινωνικής Μέριμνας, το 1988, το Γραφείο Ισότητας του Δήμου Αθηναίων (Σοφοκλέους 70 & Πειραιώς), που λειτουργεί σαν Συμβουλευτικό Κέντρο για οικογενειακά θέματα και παρέχει ψυχοκοινωνική στήριξη σε κακοποιημένες γυναίκες. Επιπλέον το Γραφείο Ισότητας παρακολουθεί τις κοινοτικές οδηγίες και προτείνει μέτρα για θέματα ισότητας των δύο φύλων, διεξάγει επιμορφωτικά σεμινάρια και προγράμματα ενημέρωσης για το ευρύ κοινό αλλά και για επαγγελματίες, εφαρμόζει εξειδικευμένα προγράμματα όπως π.χ επαγγελματικού προσανατολισμού με στόχο ευπαθείς ομάδες όπως χρόνια άνεργοι, πρόσφυγες κα., και τέλος φροντίζει για τη λειτουργία του Ξενώνα

Κακοποιημένων Γυναικών. Το προσωπικό που στελεχώνει την υπηρεσία αυτή αποτελείται από μία κοινωνική λειτουργό, δύο ψυχολόγους και μία διοικητική υπάλληλο.

Ο Ξενώνας Κακοποιημένων Γυναικών του Γραφείου Ισότητας λειτουργεί από το 1993 σε συνεργασία με τη Γ.Γ.Ι. Ο Δήμος Αθηναίων έχει αναλάβει το προσωπικό και τη τροφοδοσία ενώ η Γενική Γραμματεία Ισότητας τα λειτουργικά έξοδα του κτηρίου. Το προσωπικό είναι αυτό του Γραφείου Ισότητας και επιπλέον δύο φύλακες και μία καθαρίστρια. Ο Ξενώνας δέχεται όποια γυναίκα υφίσταται βία και έχει ανάγκη στέγασης, ακόμα και αλλοδαπή. Η δυνατότητα που έχει είναι να φιλοξενεί 10 γυναίκες με τα παιδιά τους, αριθμός ο οποίος είναι πολύ μικρότερος από εκείνο των κακοποιημένων γυναικών που έχουν ανάγκη στέγασης. Η διάρκεια παραμονής των γυναικών που φιλοξενούνται κυμαίνεται από 20 ημέρες έως ένα μήνα και μόνο σε ειδικές περιπτώσεις παρατείνεται άτυπα μέχρι τους τρεις μήνες. Ωστόσο, ο Ξενώνας κλείνει κατά τον μήνα Αύγουστο, λόγω των αδειών του προσωπικού, γεγονός το οποίο προκαλεί επιπλέον προβλήματα.

Ως προς τη διαδικασία που ακολουθείται προκειμένου μια γυναίκα να φιλοξενηθεί στο ξενώνα, τα πράγματα έχουν ως εξής: Η γυναίκα αρχικά απευθύνεται στο Γραφείο Ισότητα, στα Κέντρο Υποδοχής ή σε άλλες κοινωνικές υπηρεσίες ή φορείς όπου εκεί εξετάζεται η αναγκαιότητα παραμονής στο Ξενώνα και κατόπιν παραπέμπεται. Πρέπει εδώ να τονίσουμε ότι η διεύθυνση του Ξενώνα είναι απόρρητη και αποκαλύπτεται στη γυναίκα μόνο όταν κρίνεται αναγκαία η διαμονή της εκεί.

Ο Ξενώνας παρέχει στις κακοποιημένες γυναίκες και στα παιδιά τους στέγη, τροφή, προστασία και ασφάλεια, ψυχοκοινωνική στήριξη, νομική συμβουλευτική, διασύνδεση με άλλους φορείς και υπηρεσίες όπως με νοσοκομεία, με παιδικούς σταθμούς, με τον ΟΑΕΔ κ. Επικεντρώνεται στη βραχεία ψυχοκοινωνική υποστήριξη και όχι σε ψυχοθεραπεία (βραχεία ή μακρά). Από το 1993 έως το Σεπτέμβριο του 2000 φιλοξενήθηκαν στο Ξενώνα 202 γυναίκες και 220-300 παιδιά.

Το 1994 με την εποπτεία και τη χρηματοδότηση της Γενικής Γραμματείας Ισότητας ιδρύεται και λειτουργεί το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι) με έδρα την Αθήνα. Στην συνέχεια (το 2000) ιδρύονται παραρτήματα στη Θεσσαλονίκη, την Πάτρα, το Βόλο και το Ηράκλειο Κρήτης. Τα παραρτήματα αυτά αποτελούν μονάδες πληροφόρησης και υποστήριξης γυναικών για την απασχόληση και την κοινωνική ένταξη. Οι υπηρεσίες που παρέχονται περιλαμβάνουν συμβουλευτική για την απασχόληση, ψυχοκοινωνική στήριξη και νομική συμβουλευτική. Απευθύνονται τόσο στις κακοποιημένες γυναίκες όσο και σε οποιαδήποτε γυναίκα βιώνει τον αποκλεισμό (δηλαδή σε όλες τις γυναίκες).

Επιπλέον υπάρχουν: στο Δήμο Σερρών «Το σπίτι της Γυναίκας», Συμβουλευτικό Κέντρο και Ξενώνας που δέχονται κακοποιημένες γυναίκες, στο Δήμο Νέας Ιωνίας, Μαγνησίας Ξενώνας για κακοποιημένες γυναίκες στη Μακρινίτσα, στη Θεσσαλονίκη, Ξενώνας για κακοποιημένες γυναίκες από Ιδιωτική πρωτοβουλία γυναικών, στο Ηράκλειο Κρήτης ο δήμος παραχώρησε σπίτι, όπου στεγάζεται ξενώνας ο οποίος δημιουργήθηκε από τη Διεύθυνση Πρόνοιας και τέλος στα Ιωάννινα λειτουργεί Συμβουλευτικό Κέντρο για γυναίκες θύματα βίας που δημιουργήθηκε από το Κέντρο Αποκατάστασης Θυμάτων Βασανιστηρίων. Επιπλέον μια γυναίκα μπορεί να απευθυνθεί και στο Παρατηρητήριο Γυναικών, στο Σύνδεσμο για τα Δικαιώματα της Γυναίκας, στο Δίκτυο για τη καταπολέμηση της ανδρικής βίας κατά των γυναικών αλλά και στο Κέντρο Κοινωνικής Υποστήριξης Γυναικών στη Θεσσαλονίκη ΜΑΚ.ΙΝ.Ε (Μακεδονικό Ινστιτούτο Εργασίας). Ενώ τέλος, οι Ιατροδικαστικές Υπηρεσίες Αθηνών και Πειραιώς συνεργάζονται με τις παραπάνω δομές, μόνο για περιπτώσεις ασκήσεως μήνυσης της κακοποιημένης γυναίκας στο θύτη, προκειμένου να συμπληρωθεί η απαραίτητη ιατροδικαστική εξέταση η οποία και παρουσιάζεται ως αποδεικτικό στοιχείο κακοποίησης στο δικαστήριο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV: Η ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

Η συγκεκριμένη έρευνα αποτελεί μια προσπάθεια σκιαγράφησης του προφίλ των κακοποιημένων γυναικών που απευθύνθηκαν στις υποστηρικτικές δομές στην Ελλάδα, την χρονική περίοδο από το 2000 έως το 2002. Στόχος είναι η μελέτη των κοινωνικών χαρακτηριστικών των γυναικών αυτών σε αντιδιαστολή με τους μύθους που επικρατούν γύρω από την ενδοοικογενειακή βία καθώς και η μελέτη των στάσεων και των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι ειδικοί που εργάζονται σε δομές που απευθύνονται σε κακοποιημένες γυναίκες.

Η μέθοδος που αρχικά είχε επιλεγεί για τη προσέγγιση του θέματος ήταν η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου σε κοινωνικά ιστορικά των γυναικών αυτών της περιόδου 2000-2002, στα αρχεία υποστηρικτικών δομών στην Ελλάδα. Ωστόσο, το εγχείρημα αυτό δεν κατέστη δυνατό λόγω των περιορισμών που επιβάλλει η ελληνική νομοθεσία σχετικά με το απόρρητο των αρχείων αυτών και του σεβασμού των προσωπικών δεδομένων των χρηστών των υπηρεσιών. Για το λόγω αυτό η εμπειρική διερεύνηση του θέματος χρειάστηκε να τροποποιηθεί. Τελικά, πραγματοποιήθηκε διερευνητική-περιγραφική έρευνα μικρής κλίμακας. Συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις με επαγγελματίες-ειδικούς που εργάζονται σε δομές που απευθύνονται σε κακοποιημένες γυναίκες.

Το δείγμα

Το δείγμα της συγκεκριμένης έρευνας αποτελείται από επαγγελματίες με τρέχουσα εμπειρία στην αντιμετώπιση της κακοποίησης γυναικών. Ο συνολικός τους αριθμός είναι οκτώ άτομα, όλες γυναίκες, εκ των οποίων δύο είναι κοινωνιολόγοι, δύο ψυχολόγοι, μία νομικός, μία κοινωνική ανθρωπολόγος και δύο κοινωνικοί λειτουργοί. Το δείγμα αποτελούνταν από έξι συμβούλους ψυχοκοινωνικής στήριξης, μία σύμβουλο απασχόλησης και επίσης μία σύμβουλο για νομικά θέματα που παρείχε νομική συμβουλευτική στα θύματα. Αναφορικά με την εργασιακή τους εμπειρία με θέματα κακοποίησης γυναικών, τρία άτομα ανέφεραν ότι εργάζονται από εννέα έως

δέκα χρόνια με αυτή την ομάδα, ένα άτομο ανέφερε πέντε χρόνια, δύο άτομα ανέφεραν έξι χρόνια και επίσης δύο τέσσερα χρόνια. Ενώ τέλος, ηλικιακά ανήκουν στην ομάδα από 28 έως 50 ετών.

Οι δομές όπου εργάζονται οι επαγγελματίες του δείγματος, στους χώρους των οποίων πραγματοποιήθηκαν όλες οι συνεντεύξεις, είναι οι εξής: το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας(ΚΕΘΙ), το Κέντρο Υποδοχής Κακοποιημένων Γυναικών Πειραιά, της Γενικής Γραμματείας Ισότητας(Γ.Γ.Ι) και το τμήμα «Φυσικών Γονέων και Παιδιών» του βρεφοκομείου «Η ΜΗΤΕΡΑ». Οι προαναφερθείσες δομές, σε γενικές γραμμές, είναι εξειδικευμένες για την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών και έχουν όλες συμβουλευτικό και όχι ψυχο-θεραπευτικό χαρακτήρα. Οι διαφοροποιήσεις που παρουσιάζουν έγκειται στο γεγονός ότι το Κέντρο Υποδοχής παρέχει υπηρεσίες αποκλειστικά σε κακοποιημένες γυναίκες, το ΚΕΘΙ προσφέρει υπηρεσίες σε όλες τις γυναίκες (ακόμα και σε αυτές που δεν είναι θύματα κακοποίησης), διεξάγει (όπως και η Γ.Γ.Ι) ενημερωτικές καμπάνιες, εκπονεί μελέτες και έρευνες, οργανώνει συνέδρια, πραγματοποιεί εκδόσεις κλπ, γενικότερα στοχεύει στην προώθηση της ισότητας των δύο φύλων και δεν δέχεται γυναίκες σε κρίση, ενώ τέλος, η Κοινωνική Υπηρεσία του βρεφοκομείου «Η ΜΗΤΕΡΑ», ασχολείται κυρίως με θέματα μητρότητας και υιοθεσιών αλλά παρέχει και στήριξη και φιλοξενία σε γυναίκες, πολλές φορές θύματα ενδοοικογενειακής βίας, που είτε βρίσκονται σε προχωρημένη εγκυμοσύνη(από τον 7^ο μήνα της κύησης και μετά), είτε είναι λεχώνες(μέχρι το 1^ο το πολύ 2^ο μήνα μετά το τοκετό).

Η επιλογή του δείγματος έγινε με σκόπιμη δειγματοληψία ("purposive sample"), δηλαδή επιλέχθηκαν περιπτώσεις που θεωρήθηκαν κατάλληλες και χαρακτηριστικές σχετικά με το υπό μελέτη θέμα. Όπως, τονίζει και η Κυριαζή αναφορικά με την συγκεκριμένη μέθοδο, «παρότι δεν πρόκειται για μέθοδο δειγματοληψίας πιθανοτήτων, ωστόσο οδηγεί συχνά σε αξιόπιστα αποτελέσματα» (Ν. Κυριαζή 1998, σελ. 118). Συγκεκριμένα, τα βασικά κριτήρια επιλογής των επαγγελματιών-ειδικών του δείγματος ήταν αφενός η τρέχουσα ενασχόληση τους με κακοποιημένες γυναίκες και αφετέρου η εργασιακή τους εμπειρία, με τη συγκεκριμένη πάντα ομάδα στόχο, που δεν

έπρεπε να είναι μικρότερη των δύο ετών. Επιπροσθέτως, έγινε προσπάθεια να συμπεριληφθούν στο δείγμα επαγγελματίες με διαφορετικές ειδικότητες, διαφορετική διάρκεια εμπειρίας, διαφορετικό ρόλο στην αντιμετώπιση της κακοποίησης και τέλος από διαφορετικές δομές, εκ των οποίων όλες να απευθύνονται και σε κακοποιημένες γυναίκες. Η επιλογή του δείγματος έγινε κατά τέτοιο τρόπο ώστε να αποτελείται από άτομα με διαφορετικά χαρακτηριστικά, προκειμένου να υπάρχει όσο το δυνατόν μεγαλύτερο εύρος και πληρότητα στις απόψεις τους σχετικά με το υπό μελέτη θέμα, παρά τον αντικειμενικά μικρό αριθμό του δείγματος.

Αναφορικά με το μέγεθος του δείγματος, ο μικρός αριθμός των ατόμων που το αποτελούν δεν επιτρέπει να μιλάμε για αντιπροσωπευτικό δείγμα του υπό έρευνα πληθυσμού ή για γενικεύσιμα αποτελέσματα. Παρόλα αυτά, κάτι τέτοιο δεν αντιτίθεται στο τύπο της έρευνας, που είναι διερευνητική-περιγραφική, ή στους στόχους της, που είναι η σκιαγράφηση του προφίλ των γυναικών που απευθύνονται στις προαναφερθείσες υποστηρικτικές δομές αλλά και η αντιμετώπιση του προβλήματος και των γυναικών αυτών από τους ειδικούς-επαγγελματίες.

Μέθοδος συλλογής δεδομένων

Η συλλογή των δεδομένων της έρευνας πραγματοποιήθηκε μέσω ημι-δομημένων συνεντεύξεων. Ο τύπος της συγκεκριμένης συνέντευξης, εξάλλου, επιτρέπει στον ερευνητή να καθοδηγεί τον ερωτώμενο βάσει κάποιων γενικών ερωτήσεων και θεμάτων που έχει προσδιορίσει εκ των προτέρων, δίνοντας παράλληλα τη δυνατότητα στον ερωτώμενο να αναπτύξει τα θέματα αυτά όπως εκείνος επιθυμεί. Επιπροσθέτως, επιτρέπει στον συνεντευκτή να τροποποιεί τη διαδικασία ανάλογα με το αν χρειάζεται να μεταβάλλει τη μορφή και το περιεχόμενο των ερωτήσεων, να εκμαιεύσει περισσότερες πληροφορίες ή να εισάγει ένα άλλο θέμα που κρίνεται πιο σημαντικό για την έρευνα (N. Κυριαζή, 1998).

Για όλους τους παραπάνω λόγους, η χρησιμοποίηση ημι-δομημένων συνεντεύξεων στα πλαίσια της συγκεκριμένης εμπειρικής μελέτης κρίθηκε ως

η καταλληλότερη μέθοδος συλλογής των δεδομένων. Πέρα από τους πρακτικούς λόγους που συνηγόρησαν στην εφαρμογή της σχετικής μεθόδου, όπως ήταν ο βραχυπρόθεσμος χαρακτήρας της μελέτης, ο πλέον σημαντικός παράγοντας για την επιλογή της ήταν το ότι εξυπηρετούσε τους γενικούς στόχους της έρευνας, που είναι η όσο το δυνατόν εις βάθος διερεύνηση ενός θέματος για το οποίο υπάρχει έλλειψη προηγούμενης ερευνητικής εμπειρίας στα ελληνικά δεδομένα. Σύμφωνα και με τη Κυριαζή (1998, σελ. 123): «το ανοιχτό, μη τυποποιημένο, ευέλικτο σχήμα της συνέντευξης είναι πιο κατάλληλο, εφόσον δεν υπάρχουν συγκεκριμένες εμπειρικές υποθέσεις που προσδιορίζουν το περιεχόμενο των ερωτήσεων».

Οι γενικοί θεματικοί άξονες και οι επιμέρους θεματικές κατηγορίες στις οποίες βασίστηκαν οι συνεντεύξεις, εμφανίζονται λεπτομερώς παρακάτω, στο Πίνακα 1. Το σκεπτικό για τη διαμόρφωσή τους προέκυψε από τα ερωτήματα που τέθηκαν στα πλαίσια της παρούσας μελέτης(βλ. Παράρτημα).

Πίνακας 1.

Γενικοί θεματικοί άξονες και επιμέρους θεματικές κατηγορίες των συνεντεύξεων.

Γενικοί Θεματικοί Άξονες	Επιμέρους θεματικές Κατηγορίες
Χαρακτηριστικά κακοποιημένων γυναικών	• Ηλικία • Οικογενειακή κατάσταση • Επίπεδο εκπαίδευσης • Επαγγελματική κατάσταση • Βασικό αίτημα • Πηγές πληροφόρησης
Κοινωνικό-δημογραφικά χαρακτηριστικά ερωτώμενου	• Ηλικία • Σπουδές - ειδικότητα • Προϋπηρεσία-Επαγγελματική εμπειρία • Πλαίσιο εργασίας – τρόπος παρέμβασης
Διαδικασία υποδοχής και χειρισμός περιστατικού.	• Περιγραφή διαδικασία και τρόποι υποδοχής των γυναικών • Περιγραφή φιλοσοφίας του φορέα και τρόπων αντιμετώπισης και παρέμβασης • Εμπόδια και δυσκολίες στις παρεμβάσεις • Ο ρόλος τους • Το δίκτυο
Προσωπικές εμπειρίες ερωτώμενου	• Μатаιώσεις και απογοητεύσεις και τρόποι αντιμετώπισης • Κίνητρα • Πηγές ευχαρίστησης, ικανοποίησης • Περιγραφή ενός περιστατικού με αίσια έκβαση • Περιγραφή ενός περιστατικού με άσχημη εξέλιξη

Διαδικασία συλλογής των δεδομένων

Η παρούσα εμπειρική μελέτη διεξήχθη από τον Ιούλιο έως τον Σεπτέμβριο του 2003 και αποτελεί κομμάτι της διπλωματικής εργασίας με θέμα «Η Κοινωνική Ταυτότητα των Κακοποιημένων Γυναικών», που εκπονήθηκε από την μεταπτυχιακή φοιτήτρια Μαρίνου Ειρήνη, απόφοιτο του τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, στο πλαίσιο του Διατμηματικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Κοινωνικός Αποκλεισμός, Μειονότητες και Φύλο» του Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών. Η διεξαγωγή της διπλωματικής διατριβής διήρκεσε από τον Μάρτιο έως τον Σεπτέμβριο του 2003. Λόγω αφενός των γραφειοκρατικών μηχανισμών (προκειμένου να δοθεί άδεια πρόσβασης στους ανάλογους φορείς) και αφετέρου των θερινών μηνών (λειτουργία φορέων με μειωμένο προσωπικό λόγω αδειών), παρουσιάστηκαν δυσκολίες στην επικοινωνία και την άμεση ανταπόκριση των επαγγελματιών που συμμετείχαν στην έρευνα. Παρόλα αυτά, όλοι οι επαγγελματίες που κλήθηκαν να συμμετάσχουν, δέχτηκαν πρόθυμα την πρόσκληση και ήταν πολύ συνεργάσιμοι.

Όλες οι συνεντεύξεις ήταν ατομικές και πραγματοποιήθηκαν στους χώρους εργασίας των συμμετεχόντων. Πριν την πραγματοποίηση της συνάντησης με τον κάθε επαγγελματία για τους σκοπούς της συνέντευξης, προηγούνταν τηλεφωνική επικοινωνία προκειμένου να ορισθεί η ημέρα και η ώρα της συνάντησης αλλά και να αναφερθούν συνοπτικά ο ρόλος του ερευνητή, το θέμα, ο γενικός σκοπός της έρευνας και το πλαίσιο διεξαγωγής της, η μορφή και η διάρκεια της συνέντευξης. Ενώ κατόπιν της τηλεφωνικής επικοινωνίας γίνονταν αποστολή με φαξ ή ηλεκτρονικό ταχυδρομείο των βασικών αξόνων της συνέντευξης και στη περίπτωση του βρεφοκομείου «Η ΜΗΤΕΡΑ» προσωπική επίσκεψη στο φορέα για κατάθεση αίτησης (στις 13/06/03, με αριθμό πρωτοκόλλου 886) και βεβαίωσης από το Πάντειο Πανεπιστήμιο σχετικά με όλα τα παραπάνω, ώστε να εγκριθεί η άδεια εισόδου στην ερευνήτρια. Κάθε συνέντευξη μαγνητοφωνούνταν και ολοκληρώνονταν μέσα σε μία συνάντηση διάρκειας περίπου μίας ώρας.

Η ανάλυση των ευρημάτων, όπως αυτά προέκυψαν μέσα από τις οκτώ συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκε μέσω της διερευνητικής-περιγραφικής στρατηγικής, μετά από τη κατηγοριοποίηση και τη ταξινόμηση του πρωτογενούς υλικού. Η ανάλυση των ευρημάτων παρουσιάζεται λεπτομερώς στη συνέχεια.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Το χαρακτηριστικά των κακοποιημένων γυναικών.

Ένας από τους βασικούς στόχους της έρευνας, υπήρξε η σκιαγράφηση του κοινωνικού προφίλ των κακοποιημένων γυναικών που απευθύνονται στις υποστηρικτικές δομές στην Ελλάδα. Από την ανάλυση των συνεντεύξεων και μέσα από τις περιγραφές των ειδικών προέκυψε το κοινωνικό και το ψυχολογικό προφίλ των κακοποιημένων γυναικών της υπό εξέταση περιόδου. Ωστόσο ενώ το ψυχολογικό προφίλ που περιγράφουν όλοι οι ερωτώμενοι για τις γυναίκες της ομάδας στόχου είναι κοινό, το κοινωνικό τους προφίλ διαφέρει. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες των ειδικών βασικό ρόλο σε αυτό παίζει το γεγονός ότι ανάλογα με την τοποθεσία που βρίσκονται οι δομές, υποδέχονται και πληθυσμούς με διαφορετικά κοινωνικά χαρακτηριστικά. Έτσι μπορεί για παράδειγμα οι κακοποιημένες γυναίκες που απευθύνονται τελικά σε αυτές τις δομές να ανήκουν πλειοψηφικά στην ίδια ηλικιακή ομάδα αλλά να διαφέρει το μορφωτικό τους επίπεδο ή επαγγελματική τους κατάσταση. Για τους λόγους αυτούς κατά τη περιγραφή των κοινωνικών χαρακτηριστικών των κακοποιημένων γυναικών επισημαίνονται τυχόν διαφορές που εμφανίζονται.

Σύμφωνα λοιπόν με τα στοιχεία της έρευνας πλειοψηφικά, οι γυναίκες που απευθύνθηκαν στις υποστηρικτικές δομές στη Ελλάδα για βοήθεια κατά τα έτη 2000-2002 ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα από 30 έως 50 ετών, προέρχονται από πατριαρχικές οικογένειες, είναι έγγαμες με δύο παιδιά, δευτεροβάθμιας και άνω εκπαίδευσης, ασχολούνται με τα οικιακά και είναι οικονομικά εξαρτημένες από το σύζυγο ή το σύντροφό τους με τον οποίο βρίσκονται σε σχέση χρόνιας κακοποίησης και επισκέπτονται τις

υποστηρικτικές δομές με αίτημα τη ψυχοκοινωνική τους στήριξη. Το προφίλ αυτό διαφοροποιείται λίγο όταν πρόκειται για γυναίκες που προέρχονται από το Πειραιά και τις γύρω περιοχές όπου το μορφωτικό τους επίπεδο είναι πιο χαμηλό.

Αν και το προφίλ αυτό δείχνει να συμφωνεί με τους μύθους που υπάρχουν σχετικά με τη κακοποίηση, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι σύμφωνα με τα στατιστικά των υπηρεσιών οι γυναίκες που απευθύνονται εκεί για βοήθεια, παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές σχετικά με τους ανάλογους πληθυσμούς των περασμένων ετών. Αφού αν και δεν είναι πλειοψηφία οι γυναίκες με τριτοβάθμια ή μεταλυκειακή εκπαίδευση, παρουσιάζουν αύξηση στα ποσοστά εμφάνισης. Ενώ μειώνεται το ποσοστό εμφάνισης των οικονομικά εξαρτημένων και των άνεργων γυναικών. Έτσι σύμφωνα με έρευνα του Κέντρου για Θέματα Ισότητας της Αθήνας, κατά τη περίοδο 1^η Ιανουαρίου 2000 – 30 Ιουνίου 2001 οι γυναίκες που απευθύνθηκαν εκεί για βοήθεια ήταν στη πλειοψηφία τους απόφοιτες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ή/και κάποιας σχολής Μετα-Λυκειακής Εκπαίδευσης (31,3%), ενώ σημαντικό ποσοστό εμφανίζουν οι απόφοιτες της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (20,7%) και ακολουθούν οι απόφοιτες Δημοτικού Σχολείου (7,3%).

Συμπερασματικά όπως φαίνεται και από τις παρακάτω μαρτυρίες, επαληθεύεται η άποψη ότι η κακοποίηση και η βία κατά των γυναικών αποτελεί κοινωνικό πρόβλημα και σχετίζεται άμεσα με το πρότυπο και το «ιστορικό» της οικογένειας καταγωγής, ενώ δεν αφορά τα ατομικά χαρακτηριστικά των γυναικών. Έτσι, ακόμη και γυναίκες με ανώτερη μόρφωση, εργαζόμενες ή/και οικονομικά ανεξάρτητες, προερχόμενες από μεγάλα αστικά κέντρα, γίνονται θύματα της ενδοοικογενειακής βίας και μάλιστα σε εποχές όπου η πρόσβαση στη πληροφόρηση είναι πιο εύκολη από ποτέ. Με άλλα λόγια, η οικονομική κατάσταση ή το μορφωτικό επίπεδο της γυναίκας δεν είναι σε θέση να τη προστατέψει από τη θυματοποίηση αφού για τη βία που υφίστανται δεν είναι υπεύθυνη εκείνη και δεν είναι στο χέρι της να αποφευχθεί η βίαιη συμπεριφορά του συντρόφου της.

«...στην Αθήνα, και σε εμάς, έχουν πάρει τηλέφωνο και δικηγόρινες, γιατρίνες επιχειρηματίες κλπ»

«...μετά από τέσσερα χρόνια αναδιατυπώσαμε τα έγγραφα της υπηρεσίας γιατί είδαμε ότι η καταγωγή των γυναικών δεν παίζει κανένα ρόλο. Έρχονται εδώ γυναίκες από όλα τα μέρη της Ελλάδας...Η καταγωγή τους δεν επηρεάζει. Αυτό που επηρεάζει είναι ότι προέρχονται από παραδοσιακές οικογένειες με ιστορικό βίας...»

«...έχω δει γυναίκες που προέρχονται κυρίως από παραδοσιακό περιβάλλον δεν τολμάνε να πάρουν διαζύγιο...έστω κι αν περνάνε πολύ άσχημα με το σύζυγό τους...Θεωρούν ότι η οικογένεια πρέπει να διατηρηθεί πάση θυσία»

«...η οικογένεια καταγωγής είχε μια πολύ συντηρητική νοοτροπία σχετικά με τη θέση της γυναίκα...η μητέρα ήταν και αυτή καταπιεσμένη και κακοποιούνταν από το σύζυγό της...ο πατέρας ήταν αυταρχικός... ήταν ένα κορίτσι που δεν κατάφερε να πάρει αποδοχή, αγάπη από την οικογένειά της...δεν κατάφερε να αποκτήσει αυτοεκτίμηση»

«...οι γυναίκες σήμερα το έχουν ξεπεράσει αυτό. Δηλαδή ξέρουν ότι δεν φταίνε αυτές...»

«...κι ομολογώ ότι υπάρχουν πολλές περιπτώσεις γυναικών οι οποίες έχουν κακοποιηθεί στη παιδική τους ηλικία. Πάρα πολλές.»

Όλοι ωστόσο οι σύμβουλοι που συμμετείχαν στην παρούσα εμπειρική μελέτη σκιαγράφησαν ένα κοινό ψυχολογικό προφίλ για τις γυναίκες αυτές. Έτσι σύμφωνα με τις μαρτυρίες οι κακοποιημένες γυναίκες εμφανίζονται να έχουν μεγάλα συναισθηματικά κενά, πολύ χαμηλή αυτοεκτίμηση, να νιώθουν ενοχές, φόβο, ανασφάλεια, ντροπή, να έχουν υιοθετήσει τα στερεότυπα για το φύλο και το ρόλο τους και τη πεποίθηση ότι δεν μπορούν να κάνουν τίποτα για να απαλλαγούν από τη κατάσταση τους εξαιτίας της συναισθηματικής εξάρτησης που έχουν από το σύντροφό τους και της χαμηλής τους αυτοπεποίθησης. Με βάση, τα λόγια των ειδικών:

«...οι περισσότερες γυναίκες είναι αρκετά καταβεβλημένες ψυχολογικά, έχουν πολύ χαμηλή αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση, έχουν την αίσθηση ότι οι ίδιες είναι ενοχλητικές γι' αυτό κι ο σύντροφος κάπου άθελά του, από τη μεγάλη πίεση καταλήγει να χτυπήσει τη γυναίκα...είναι πολύ

μπερδεμένες για το που έχουν και που δεν έχουν ευθύνη...είναι πολύ μπερδεμένες για το τι πρέπει να κάνουν...»

«...ήταν μια γυναίκα αρκετά εξαρτημένη, χωρίς πρωτοβουλία, αδύναμη συναισθηματικά, ήθελε στήριξη η ίδια...συναισθηματικά είχε πάρα πολλά κενά και πολλά προβλήματα...τη σταμάτησαν από το σχολείο σε μικρή ηλικία για να εξυπηρετεί τους άνδρες της οικογένειας που δούλευαν στα κτήματα...»

«Είχε πάρα πολλές συναισθηματικές ανάγκες, πολύ χαμηλή αυτοεκτίμηση, είχε μάθει να εξαρτάται από τους άνδρες και να κακοποιείται, κατά κάποιο τρόπο, από αυτούς...έκανε ένα γάμο με έναν άνθρωπο που της επέβαλλε η οικογένειά της...παντρεύτηκε τελικά αυτόν τον άνθρωπο ο οποίος τη κακοποιούσε...έμεινε αρκετά χρόνια σ' αυτό το γάμο»

«...οι γυναίκες αυτές έχουν πολύ έντονα συναισθήματα για τους συντρόφους τους...βαθιά στο μυαλό τους υπάρχει (το ότι αυτός ο άνθρωπος τις κακοποιεί)...αλλά επειδή δεν θέλουν να το παραδεχτούν γι αυτό προσπαθούν να βρουν τρόπους να μειώσουν το περιστατικό»

«...πολλές γυναίκες πιστεύουν ότι θα αλλάξει ο σύντροφός τους...γι αυτό κάθονται και υπομένουν...το εξομολογούνται και οι ίδιες όταν μου λένε: «επειδή πίστευα ότι θα αλλάξει με το που θα παντρευτούμε ή με το που θα αποκτήσουμε το παιδί μας...»..., πέφτουν σ' αυτή τη παγίδα»

Ωστόσο οι σύμβουλοι που σκιαγράφησαν το ψυχολογικό αυτό προφίλ δεν ήταν σε θέση να πουν με σιγουριά αν τα χαρακτηριστικά που περιλαμβάνει αποτελούν μέρος της προσωπικότητας των γυναικών που υποδέχονται, ως αποτέλεσμα της κακοποίησης ή αν προϋπήρχαν. Παρόλα αυτά οφείλουμε να τονίσουμε ότι τα στοιχεία συνηγορούν και για τις δύο υποθέσεις και ως εκ τούτου χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση. Πολύτιμα στοιχεία θα μπορούσαν, για παράδειγμα, να προκύψουν μέσα από συγκριτική μελέτη περιπτώσεων κακοποιημένων και μη γυναικών με ανάλογο ιστορικό στην οικογένεια καταγωγής. Ως εκ τούτου με τα έως τώρα ερευνητικά δεδομένα δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι οι γυναίκες αυτές υπέστησαν διαβρώσεις στη προσωπικότητά τους εξαιτίας της χρόνιας κακοποίησης όπως δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε και το αντίθετο.

Κοινωνικό-δημογραφικά χαρακτηριστικά ερωτώμενων.

Οι σύμβουλοι του δείγματος ήταν όλες γυναίκες ηλικίας από 28 έως 50 ετών που στο πλαίσιο της εργασίας τους παρέχουν ψυχοκοινωνική στήριξη και συμβουλευτική στα θύματα κακοποίησης. Επιπλέον, όλοι είναι κοινωνικοί επιστήμονες με ανώτερες ή ανώτατες σπουδές, οι έξι στην Ελλάδα και οι άλλες δύο στο εξωτερικό. Μία σύμβουλος ανέφερε ότι έχει παρακολουθήσει σεμινάριο μεταπτυχιακών σπουδών, όχι όμως πάνω στο θέμα της κακοποίησης, ενώ όλοι οι σύμβουλοι έχουν περάσει από εκπαιδευτικά σεμινάρια, σε σχέση με τη κακοποίηση, της Γενική Γραμματεία Ισότητας και άλλων φορέων. Επίσης δύο σύμβουλοι είναι κάτοχοι και δεύτερου πτυχίου ανώτατων σπουδών, ενώ επίσης δύο έχουν κάνει ειδίκευση η μία στην έρευνα συμπεριφοράς και η δεύτερη στη ψυχαναλυτική θεωρία. Τέλος δύο σύμβουλοι έχουν σχέση με το χώρο των εγκληματολογικών σπουδών, αφού μία έχει πτυχίο Εγκληματολογίας ενώ μία άλλη έχει εργαστεί στο εγκληματολογικό τμήμα κοινωνικής υπηρεσίας του εξωτερικού πάνω σε θέματα χρήσης αλκοόλ.

Η εργασιακή εμπειρία, όλων σχεδόν, των συμβούλων σε θέματα κακοποίησης ξεκίνησε στους φορείς στους οποίους εργάζονται σήμερα και κυμαίνεται από τέσσερα έως δέκα χρόνια. Μία μόνο σύμβουλος είχε προηγούμενη εργασιακή εμπειρία με το φαινόμενο της κακοποίησης και συγκεκριμένα ανέφερε ενάμιση χρόνο προϋπηρεσία σε Συμβουλευτικό Κέντρο πανεπιστημίου της Αγγλίας. Παρόλα αυτά οι πέντε από τις οκτώ συμβάλους σήμερα είναι υπεύθυνες των τμημάτων που απασχολούνται ενώ οι άλλες τρεις εργάζονται στη συγκεκριμένη δομή από την ίδρυσή της μέχρι και σήμερα ανελλιπώς με διάφορες συμβάσεις εργασίας. Ως εκ τούτου όλοι οι σύμβουλοι κρίθηκαν κατάλληλοι για συμμετοχή στη παρούσα ερευνητική εργασία αφού η εργασιακή τους εμπειρία σε θέματα κακοποίησης ξεπερνούσε τα δύο χρόνια.

Όσον αφορά το τρόπο παρέμβασης που ακολουθούν στο πλαίσιο εργασίας τους οι ερωτώμενοι, μόνο δύο σύμβουλοι ανέφεραν ότι εργάζονται σε καθαρά ομαδικό πλαίσιο ενώ οι υπόλοιποι έξι ανέφεραν ότι ακολουθείται

μια ατομική προσέγγιση των περιστατικών κακοποίησης. Πιο συγκεκριμένα, ενώ αναγνωρίστηκε η αναγκαιότητα και η χρησιμότητα της διεπιστημονικής προσέγγισης του φαινομένου της κακοποίησης, ως μέρος της φιλοσοφίας όλων των φορέων από τους οποίους προέρχονταν οι ερωτώμενοι σύμβουλοι, μόνο δύο ανέφεραν, ότι εφαρμόζεται ο συγκεκριμένος τρόπος παρέμβασης σε όλα τα περιστατικά. Ως εκ τούτου, μόνο δύο σύμβουλοι συμμετέχουν συστηματικά σε διεπιστημονική ομάδα αντιμετώπισης του κοινωνικού φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών στο πλαίσιο εργασίας τους.

Παρόλα αυτά ακόμη τρεις σύμβουλοι ανέφεραν ότι η στρατηγική του φορέα στον οποίο εργάζονται είναι να πραγματοποιείται διεπιστημονική ομάδα συζήτησης σε τακτά χρονικά διαστήματα προκειμένου να συζητούνται τα «δύσκολα» περιστατικά και να μοιράζονται οι σύμβουλοι του συγκεκριμένου φορέα τις δυσκολίες και τις εμπειρίες τους. Επιπλέον, αναγνωρίζεται σε όλους τους συμβούλους το δικαίωμα να ζητήσουν τη συνεργασία των συναδέλφων ή να ζητήσουν να οριστεί διεπιστημονική συνάντηση εκτάκτως, όταν θεωρούν ότι ένα περιστατικό χρειάζεται άμεσα τέτοιου είδους παρέμβαση.

Τέλος τρεις ακόμη σύμβουλοι ανέφεραν ότι ενώ ο αρχικός σχεδιασμός στο συγκεκριμένο πλαίσιο εργασίας προέβλεπε τακτικές δικτυακές – διεπιστημονικές συναντήσεις συμβούλων ψυχοκοινωνικής στήριξης αυτό δεν εφαρμόστηκε. Αντ' αυτού εφαρμόζεται η συνεργασία των συμβούλων του φορέα μόνο σε περιπτώσεις αλλαγών στη δομή ή/και τη μορφή των εγγράφων που χρησιμοποιούνται για τις ανάγκες της υπηρεσίας. Ως εκ τούτου, η διεπιστημονική προσέγγιση του φαινομένου αφορά μόνο στη θεωρητική του μελέτη και ανάλυση και σε πρακτικό επίπεδο μόνο σε γραφειοκρατικές διαδικασίες. Με άλλα λόγια, ως επί το πλείστον, δεν αποτελεί καθημερινή πρακτική και στρατηγική αντιμετώπισης της βίας κατά των γυναικών.

Διαδικασία «υποδοχής» και χειρισμός περιστατικού.

Σύμφωνα και με τη βιβλιογραφία, η υποδοχή και η αντιμετώπιση που θα έχουν οι κακοποιημένες γυναίκες όταν αποφασίσουν να αναζητήσουν βοήθεια θα παίξει καθοριστικό ρόλο για την εξέλιξη της ζωής τους. Με άλλα λόγια αν στη πρώτη κρούση για βοήθεια, που θα κάνουν οι γυναίκες αυτές, δεν βρουν συμπαράσταση και συνθήκες τέτοιες που θα τις κάνουν να νιώσουν αποδοχή και ασφάλεια δύσκολα θα καταφέρουν να ανοιχτούν και να συνεργαστούν για την αντιμετώπιση της βίας που υφίστανται. Το γεγονός αυτό αναγνωρίζεται από όλους τους ειδικούς που εργάζονται στις υποστηρικτικές δομές για θύματα κακοποίησης. Ωστόσο τι συμβαίνει στη πράξη και ποιος είναι ο ρόλος και η στάση των ειδικών απέναντι σε αυτές τις γυναίκες; Αυτό ήταν ένα επιπλέον ερώτημα που η παρούσα εμπειρική μελέτη επιχείρησε να διερευνήσει.

Από τις μαρτυρίες των ειδικών και τις επισκέψεις στους χώρους υποδοχής των γυναικών που έχουν υποστεί κακοποίηση προκύπτει ότι βασικός στόχος είναι να καλλιεργηθεί μια αίσθηση ασφάλειας στις γυναίκες αυτές ήδη από τις πρώτες επαφές τους με τις υποστηρικτικές δομές. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι ο ρόλος των ειδικών είναι να βρουν και να προσφέρουν λύσεις και απαντήσεις στη κάθε γυναίκα που απευθύνεται σε αυτούς για βοήθεια. Ο σκοπός και η φιλοσοφία όλων των φορέων που σχετίζονται με θέματα ενδοοικογενειακής βίας είναι η παροχή εναλλακτικών τρόπων ζωής. Αυτό, μεταξύ άλλων, σημαίνει ότι ο ρόλος των ειδικών είναι να βοηθούν τις γυναίκες αυτές στη κατανόηση της σύνθετης φύσης του προβλήματος της βίας. Βοηθώντας τις γυναίκες αυτές να καταλάβουν τόσο τις μορφές όσο και τη φύση του κύκλου της βίας καθώς και τους διάφορους παράγοντες που εμπλέκονται στη εμφάνισή της, προσφέρουν στην ομάδα στόχο την επιλογή επαναπροσδιορισμού και αναστοχασμού.

Μια από τις πιο απλές πρακτικές που χρησιμοποιούνται για το σκοπό αυτό έχει να κάνει με τη διαμόρφωση των χώρων υποδοχής. Στους χώρους που επισκέφθηκε η ερευνήτρια, οι οποίοι αποτελούν το πραγματικό περιβάλλον συνεργασίας των ειδικών με τις κακοποιημένες γυναίκες, υπήρχε

έντυπο υλικό με χρήσιμες πληροφορίες καθώς και αφίσες με λογότυπα από τις καμπάνιες ενημέρωσης που προδιέθεταν τον επισκέπτη θετικά, αφού φανέρωναν την εναντίωση του φορέα απέναντι σε κάθε μορφή βίας. Επιπλέον οι χώροι ήταν έτσι διαμορφωμένοι ώστε να επιτυγχάνεται η επικοινωνία σε διατομικό επίπεδο. Τίποτα δεν θύμιζε τις στερεοτυπικές εικόνες μιας προνοιακής δομής γεγονός που αποφόρτιζε συναισθηματικά τον κάθε «υποψιασμένο» επισκέπτη. Οι χώροι υποδοχής ήταν μικρά αλλά «ζεστά» δωμάτια διαμορφωμένα σαν το καθιστικό ενός σπιτιού. Η απλή αυτή στρατηγική διακόσμησης των εσωτερικών χώρων βοηθούσε πολύ στην ανάπτυξη μιας αίσθησης οικειότητας και χαλάρωσης.

Με τον όρο στρατηγική νοείται η από πρόθεση διάρθρωση των χώρων αυτών κατά τρόπο ώστε να επιτυγχάνεται η επένδυση της δυναμικής σχέσης συμβούλου-συμβουλευόμενου με θετική ενέργεια. Αυτό σημαίνει ότι οι χώροι αυτοί δεν διαμορφώνονται έτσι με βάση την αισθητική αλλά μάλλον με βάση την αίσθηση που δημιουργούν στον επισκέπτη τους. Με άλλα λόγια, είναι η επίγνωση της ανάγκης των κακοποιημένων γυναικών να νιώσουν ασφαλείς και καλοδεχούμενες που καθορίζει την διαμόρφωση των χώρων αυτών. Όπως αναφέρεται και στη βιβλιογραφία δεν αρκεί ο σύμβουλος ή ο κάθε ειδικός να πιστεύει και να θέλει να βοηθήσει έναν άνθρωπο που κακοποιήθηκε οφείλει και πρέπει και να το δείχνει ανά πάσα στιγμή και με κάθε δυνατό τρόπο. Διότι είναι ο καθημερινός τρόπος ζωής και δράσης που φανερώνει την πραγματική κοσμοθεωρία και φιλοσοφία των ανθρώπων. Οι γυναίκες αυτές θέλουν να πειστούν για τον ρόλο και την αποτελεσματικότητα του φορέα στον οποίο απευθύνονται και σε αυτό το αίτημα όλα παίζουν το ρόλο τους.

Οι διαδικασίες υποδοχής δεν διαφέρουν κατά πολύ στις δομές που επισκέφτηκε η ερευνήτρια. Η επίσκεψη στον φορέα συνήθως αποτελεί το αποτέλεσμα μιας τηλεφωνικής επικοινωνίας για τον ορισμό ραντεβού. Ο σύμβουλος που υποδέχεται την κακοποιημένη γυναίκα έχει πάρει τηλεφωνικώς κάποιες πρώτες πληροφορίες και αναλαμβάνει συνήθως και την υποδοχή της στη πρώτη επίσκεψη. Ωστόσο αυτό δεν αποτελεί το πρωτόκολλο για όλες τις δομές. Αφού συμβαίνει, όπου υπάρχει η υποδομή, η

υποδοχή να γίνεται και από εκπαιδευμένα άτομα που απασχολούνται στο τμήμα της γραμματειακής υποστήριξης της υπηρεσίας και από κει να παραπέμπεται το περιστατικό ανάλογα με το βασικό του αίτημα στον αρμόδιο σύμβουλο (απασχόλησης, νομικής συμβουλευτικής, ψυχοκοινωνικής στήριξης).

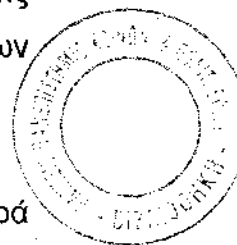
Εξάλλου, ανεξάρτητα από το ποιος θα αναλάβει την υποδοχή του περιστατικού στη πρώτη συνάντηση θα συμπληρωθεί ένα έντυπο που χρησιμοποιούν όλες οι υποστηρικτικές δομές και ονομάζεται «κοινωνικό ιστορικό» του περιστατικού. Το έντυπο αυτό κυρίως περιλαμβάνει ερωτήσεις σχετικά με τα κοινωνικό-δημογραφικά στοιχεία του περιστατικού και το βασικό αίτημα της επίσκεψής του. Στη συνέχεια με βάση το αίτημα αυτό θα ακολουθήσουν οι συναντήσεις με τον σύμβουλο που θα αναλάβει το περιστατικό. Στο σημείο αυτό πρέπει να διευκρινιστεί ότι ακόμη και στις δομές όπου ακολουθείται διεπιστημονική προσέγγιση, το περιστατικό αναλαμβάνει να χειριστεί ένας συγκεκριμένος σύμβουλος ο οποίος θα το φέρει στη συνέχεια στη διεπιστημονική ομάδα. Ως εκ τούτου η σχέση συμβουλευόμενου-φορέα ανάγεται πάντα σε σχέση συμβουλευόμενου-σύμβουλου.

Οι συναντήσεις που θα ακολουθήσουν δεν είναι προκαθορισμένες από το καταστατικό του φορέα για κάθε περίπτωση. Ωστόσο, υπάρχει ένα ανώτατο όριο συναντήσεων το οποίο διαφέρει από πλαίσιο σε πλαίσιο. Έτσι, ανάλογα με την υποστηρικτική δομή το ανώτατο όριο συναντήσεων μπορεί να είναι οι έξι ή οι ένδεκα. Το όριο αυτό προκύπτει με βάση τη μορφή των φορέων που είναι συμβουλευτική και όχι θεραπευτική. Με άλλα λόγια, ο συμβουλευτικός ρόλος των δομών δεν επιτρέπει την μακροχρόνια, τακτική συνεργασία για ένα συγκεκριμένο αίτημα. Παρόλα αυτά είναι δυνατή η μακροχρόνια συνεργασία με ένα συγκεκριμένο περιστατικό στη περίπτωση, όμως, που το αίτημα διαφοροποιείται. Έτσι, μια κακοποιημένη γυναίκα μπορεί, με βάση την φιλοσοφία όλων των υποστηρικτικών δομών, να ζητήσει την συνεργασία τους όσες φορές το επιθυμεί αρκεί κάθε φορά να έχει διαφορετικό αίτημα.

Τέλος, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι η φιλοσοφία αυτή που ακολουθούν οι εν λόγω δομές εξυπηρετεί στην αποφυγή ανάπτυξης σχέσεων εξάρτησης των περιστατικών με τους ειδικούς. Δεδομένου ότι απώτερος σκοπός είναι η στήριξη, η ενδυνάμωση και η ενθάρρυνση των περιστατικών ώστε να είναι πλέον στο εξής σε θέση να αναλάβουν προσωπικά πρωτοβουλίες για τη βελτίωση των συνθηκών της ζωής τους. Για τον λόγο αυτό μια από τις δυνατότητες που έχουν οι σύμβουλοι που εργάζονται στις δομές αυτές είναι να ζητήσουν την παραπομπή ενός περιστατικού είτε σε άλλο σύμβουλο είτε και σε άλλη υπηρεσία όταν κρίνουν ότι ένα περιστατικό παραμένει «στάσιμο». Με άλλα λόγια όταν διακρίνουν τάσεις εξάρτησης του περιστατικού από το σύμβουλο που το χειρίζεται ή όταν η συνεργασία δεν οδηγεί σε αποτελεσματικές δράσεις από μέρος του συμβουλευόμενου τότε προτείνεται από τον σύμβουλο ο επαναπροσδιορισμός της σχέσης συνεργασίας του συμβουλευόμενου με το φορέα.

Αυτή η περίπτωση είναι ένα από τα κοινά προβλήματα ή/και δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι ειδικοί στις παρεμβάσεις τους. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι δυσκολίες που έχουν να αντιμετωπίσουν αφορούν δύο τομείς: ο πρώτος έχει να κάνει με το πόσο έτοιμη νιώθει η συμβουλευόμενη γυναίκα να αντιμετωπίσει τη πραγματικότητα ότι η βία έχει εισέλθει στη ζωή της και να προχωρήσει με «δραστικά μέσα» και ο δεύτερος τομέας αναφέρεται στις δυσκολίες που προκύπτουν από την έλλειψη δομών και συνεργασίας των υπηρεσιών.

Ως προς το πρώτο, όλοι οι σύμβουλοι επισήμαναν την συνεισφορά που πρέπει να έχει η ίδια η γυναίκα προκειμένου να επέλθει ένα επιθυμητό αποτέλεσμα. Με άλλα λόγια, γίνεται σαφής η δυναμική φύση της σχέσης του συμβούλου και της κακοποιημένης γυναίκας που ζητά τη βοήθειά του. Παρόλα αυτά, πολλά προβλήματα μπορεί να προκύψουν όταν ο «ρόλος συνεργάτη» που καλείται να αναλάβει η κακοποιημένη γυναίκα δεν είναι γνωστός ή/και ξεκάθαρος στην ίδια ή όταν εκείνη δεν νιώθει έτοιμη και δεν προσπαθεί να αντεπεξέλθει στις απαιτήσεις του λόγω έντονης ανασφάλειας. Αυτό σημαίνει ότι συχνά η κακοποιημένη γυναίκα, ειδικά όταν βρίσκεται στο αρχικό στάδιο αναζήτησης βοήθειας, χρειάζεται να επιτρέψει να δεχτεί

ψυχολογική στήριξη ώστε να πιστέψει στον εαυτό της και να ανακτήσει τη χαμένη της αυτοπεποίθηση, προκειμένου να πιστέψει ότι μπορεί να κάνει μια νέα αρχή και να ευοδώσει η συνεργασία με τον ειδικό.

«...Γιατί στην Συμβουλευτική ποτέ δεν υποδεικνύουμε το τρόπο. Προσπαθούμε εναλλακτικά να της πούμε τι θα μπορούσε να κάνει. Και πάλι εκείνη πρέπει να κρίνει και να μιλήσει... Παίζει καθοριστικό ρόλο το τι θέλει εκείνη πραγματικά, το να έχει κίνητρο.»

«...η σχέση (συμβούλου-συμβουλευόμενου) πρέπει να είναι οριοθετημένη γιατί πάντα υπάρχουν κίνδυνοι...για να μπορείς να ξεπερνάς τους κινδύνους πρέπει να είσαι σαφής, μέχρι που μπορεί να φτάσεις...»

«...στις γυναίκες αυτές υπάρχει ο φόβος για το τι θα αντιμετωπίσουν έξω από το σπίτι...»

«...μπορεί να τη στέλνεις σε μια δουλειά αλλά να μην είναι έτοιμη να το κάνει αυτό...»

«...μπορώ να καταλάβω τις διαφορές των περιπτώσεων και μπορώ να κατανοήσω τις οπισθοδρομήσεις. Αν θεωρώ ότι κάπου έχει πάει καλά η κατάσταση και κάνει κοιλιά, θα προσπαθήσω να σκεφτώ το γιατί...και να το ψάξω περισσότερο, σε συνάρτηση με τη γυναίκα. Και να δούμε τι δεν έχει λειτουργήσει καλά. Αλλά, ξέρω ότι υπάρχουνε δυσκολίες σ' αυτές τις περιπτώσεις και χρειάζονται πολύ συχνά χειρισμοί...»

«Μπορεί προσωπικά να λες, να αναρωτιέσαι, θα μπορούσα να τη βοηθήσω, γιατί να μην μπορεί κι αυτή. Αλλά, όχι είναι μέχρι εκεί. Το έχεις δεχτεί»

«...Δηλαδή, κάπου δεν μετράει τελικά και το πόσο θα παροτρύνουμε εμείς...εξαρτάται πάρα πολύ από την ίδια τη γυναίκα...μπορεί να μην είναι ακόμα αποφασισμένη, αλλά να θέλει όμως, πραγματικά να δει τι της γίνεται στη ζωή της...Εκεί μπορούμε να βοηθήσουμε, μέσα από τις συναντήσεις. Εκεί μπορούμε να βοηθήσουμε γιατί θέλει...»

Όσον αφορά τις αναφορές των ειδικών στο δίκτυο, τονίζεται κυρίως, ο καθοριστικός του ρόλος. Με τον όρο δίκτυο υπηρεσιών νοείται η ύπαρξη συνεργασίας τόσο μεταξύ των τμημάτων και των δομών του ίδιου φορέα όσο και μεταξύ διαφορετικών δομών-κοινωνικών υπηρεσιών (Νοσοκομεία,

Ξενώνες, Κέντρα Υποδοχής, Κοινωνικές Υπηρεσίες δήμων, Δικηγορικούς Συλλόγους, Ιατροδικαστικές Υπηρεσίες, Αστυνομικά Τμήματα κλπ). Εξάλλου, όπως προκύπτει και από τις παρακάτω χαρακτηριστικές μαρτυρίες, στη διάρκεια των συνεντεύξεων τονίστηκε από όλους τους ερωτώμενους η αναγκαιότητα λειτουργίας δικτύου υπηρεσιών. Αν και, δυστυχώς, οι περισσότερες μαρτυρίες αφορούσαν στην έλλειψη ή/και την μη αποτελεσματική λειτουργία του.

«...είναι πολύ σημαντικό κομμάτι το δίκτυο. Θεωρώ ότι μία συμβουλευτική υπηρεσία αν δεν έχει δίκτυο δεν μπορεί να κάνει κάτι, δεν μπορεί να δουλέψει, δηλαδή, δεν μπορεί να είναι αποτελεσματική. Είτε στην απασχόληση, είτε στη ψυχοκοινωνική είναι απαραίτητο το δίκτυο...»

«...το δίκτυο είναι πάρα πολύ σημαντικό...δεν μπορείς χωρίς δίκτυο πια, δηλαδή, κοροϊδευόμαστε;...Υπάρχει μεγάλο κενό υπηρεσιών και είμαστε τελείως αναποτελεσματικοί...κάνουμε μπαλώματα...»

«...εμείς είμαστε ένα μικρό, μικρό λιθαράκι...πρέπει να είναι συντονισμένες οι προσπάθειες...δεν μπορούν αλλιώς να προχωρήσουν αυτά τα πράγματα...Είναι ένα σύμπλεγμα πραγμάτων που όλοι έχουμε ένα κοινό σκοπό και τον παλεύουμε όλοι μαζί...»

«...στα εξωτερικά ιατρεία μπορεί από την απλή νοσοκόμα μέχρι το χειρουργό να είναι σε θέση να καταλάβουν αν μια γυναίκα έχει υποστεί κακοποίηση... αλλά σου λέει γιατί να ανακατευτώ...»

«...Ερευνήτρια: Φυλάσσεται ο Ξενώνας; Υπάρχει συνεργασία με την αστυνομία;

Σύμβουλος: Νομίζω πως όχι, δεν ξέρω αν υπάρχει κάποια εξέλιξη τώρα τελευταία αλλά νομίζω πως όχι...»

«...εδώ η αστυνομία δεν είναι, μπορώ να πω, και συνεργάσιμη στα περιστατικά. Δηλαδή, πάρα πολλές γυναίκες παραπονιούνται και μας λένε ότι δεν τις έχουν δεχτεί πάρα πολύ καλά...τους λένε ότι...καλά σου έκανε...και βρισιές...και διάφορα...Κάποιες φορές είχαμε και κάποια επικοινωνία με κάποιους αστυνομικούς και κατόπιν συζήτησης έτσι με...λίγο αυξημένο, ας το πούμε, τόνο...συμμορφωνόντουσαν...Δηλαδή, πληροφοριακά και μόνο γνωρίζουν οι αστυνομικοί να πουν. Απλώς, ακόμα και το στυλ που θα τους δώσουν το τηλέφωνο, ακόμα κι αυτό αρκεί για να αποθαρρύνει τις γυναίκες.. »

Προσωπικές εμπειρίες ερωτώμενων.

Η έλλειψη ή/και η δυσλειτουργία του δικτύου υπηρεσιών, όπως μαρτυρούν και οι ερωτώμενοι επαγγελματίες του χώρου, οδηγεί στην αναποτελεσματική παρέμβαση, στην επιφόρτιση του έργου τους με επιπρόσθετες δυσκολίες και συχνά στην απογοήτευση τους. Δημιουργεί μια αίσθηση αναποτελεσματικότητας που ματαιώνει κάθε προσπάθεια. Ακόμη κι αν οι σύμβουλοι δεν χρεώνονται την αποτυχία ως προσωπική τους υπόθεση, δημιουργείται μια αίσθηση μη πληρότητας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι ίδιοι:

«...η απογοήτευση μπορεί να υπάρχει γιατί...να, ας πούμε, σε περιπτώσεις πολύ δύσκολες να βλέπεις ότι δεν μπορείς να βοηθήσεις... Ότι η γυναίκα αυτή έχει κάποια στερεότυπα ή...μια λογική που εσύ δεν μπορείς να επέμβεις...»

«...μπορεί να παίρνεις μια απογοήτευση όταν βλέπεις ότι αυτή η γυναίκα έχει ανάγκη από βοήθεια, έχει ανάγκη να κάνει κάτι αλλά δεν είναι έτοιμη να το κάνει...κι εκεί στενοχωριέσαι.»

«...πρέπει να υπάρχει και το δίκτυο φυσικά. Από μόνοι μας δεν μπορούμε. Μακάρι να ήμασταν από μόνοι μας αποτελεσματικοί, δυστυχώς χρειάζεται και..., χρειάζεται και από αλλού...η βοήθεια.»

«Όταν δεν πάει καλά ένα περιστατικό εεε...έχω μάθει ότι συμβαίνουν και αυτά. Δεν είναι το φταίξιμο δικό μου. Ξέρω ότι συμβαίνει αυτό γιατί οι γυναίκες έρχονται εδώ πολλές φορές και δεν είναι προετοιμασμένες. Απλώς...μια απογοήτευση μικρή μπορεί να νιώσω, ματαίωση όχι.»

«...Αρκετές φορές απογοητεύομαι...Απογοητεύομαι όταν...επειδή ξέρω πόσο δύσκολο είναι να βρεις θέση σε Ξενώνα...κι όταν έχεις κάνει τα αδύνατα δυνατά για της βρεις...και είναι πια όλα έτοιμα, αυτή δεν με παίρνει ένα τηλέφωνο ή δεν έρχεται στο ραντεβού που έχει κλείσει κι έτσι χάνει αυτή την ευκαιρία.»

«...πέρα από τη δουλειά, τη καθαρή εργασία, δηλαδή τις γυναίκες και τη φύση της δουλειάς είναι και άλλα...είναι ότι δεν μπορείς να συνεννοηθείς με την υπηρεσία επειδή έχει κάποιες ελλείψεις μεγάλες...σημαντικές...»

«Αυτό που λείπει είναι οι συνοδευτικές δομές. Δηλαδή, εμείς είμαστε... η πρώτη ομάδα κρούσης...από κει και πέρα

χρειάζονται περισσότεροι Ξενώνες, χρειάζεται ολόκληρη ομάδα δικηγόρων ...χρειάζεται ένα ολόκληρο σύστημα που δεν υπάρχει ακόμη στη Ελλάδα....»

Μια από τις πιο σημαντικές ελλείψεις που αφορά την λειτουργία των υποστηρικτικών δομών και έχει άμεση σχέση με την αντιμετώπιση των δυσκολιών του επαγγέλματος και της φύσης της δουλειάς, είναι οι εποπτείες. Ενώ παγκοσμίως αναγνωρίζεται η αναγκαιότητα αυτής της διαδικασίας προκειμένου να διασφαλίζεται η αποτελεσματικότητα τόσο των ειδικών όσο και των προγραμμάτων, των πολιτικών και των στρατηγικών παρέμβασης, δυστυχώς σε καμία δομή και σε κανένα πλαίσιο στην Ελλάδα δεν προβλέπονται εποπτείες. Ως αποτέλεσμα οι ειδικοί πρέπει μόνοι τους να φροντίζουν να αποφορτίζονται ή/και να απευθύνονται σε συναδέλφους που είναι σε θέση να βοηθήσουν στο χειρισμό ή την αντιμετώπιση ενός δύσκολου περιστατικού. Τα λόγια των ίδιων των συμβούλων είναι χαρακτηριστικά:

«...εμείς εδώ είμαστε μια ομάδα που τα συζητάμε κι αυτό βοηθάει πάρα πολύ στο να αποφορτιζόμαστε...»

«...δεν μπορείς να κάνεις τίποτα για τη ματαίωση...Είναι ένα...ένα φαινόμενο που ισχύει. Δεν μπορούμε να κάνουμε πολλά πράγματα. Απλώς προσπαθούμε να θυμόμαστε και τις αποτελεσματικές περιπτώσεις»

«Από τη στιγμή που το αντιμετωπίζεις αυτό καθημερινά, δηλαδή δεν είναι ότι το κάνεις ερασιτεχνικά, είναι ένα επάγγελμα, αναγκαστικά πια λες, ναι συμβαίνουν κι αυτά, δεν μπορώ να κάνω κάτι...Στην αρχή, το πρώτο καιρό που ήμουν στο Συμβουλευτικό Κέντρο δυσκολευόμουν πάρα πολύ.»

«...Η αλήθεια είναι ότι παίρνουμε (δύναμη) καθαρά από τα προσωπικά μας αποθέματα. Δεν έχουμε τη στήριξη που θα έπρεπε να έχουμε...» «...Όχι δεν υπάρχει (εποπτεία). Υπάρχουν πολλά άλλα ζητήματα τα οποία δεν μας βοηθάνε να ήμαστε τόσο εντάξει...Υπάρχουν πολλά άλλα πράγματα που δεν μας βοηθάνε να καλύψουμε εύκολα αυτή τη ματαίωση κι αυτή τη ψυχική κούραση.»

«...Πιστεύω να μην μπω στη διαδικασία να...μην θέλω να τη βοηθώ. Γιατί αυτό ακούμε από πολλούς κοινωνικούς λειτουργούς, ότι κάποια στιγμή...κουράζονται. Το θεωρούν δεδομένο ότι αυτές οι γυναίκες είναι καμένα χαρτιά και...»

«...και βέβαια το θέμα της εποπτείας, εδώ χίλια χρόνια το συζητάμε...παλαιότερα υπήρχε αυτή η δυνατότητα αλλά ούτε αυτό υπάρχει (πλέον). Δηλαδή κάποιοι συνάδελφοι που έκαναν εποπτεία, έκαναν με δική τους επιβάρυνση και δική τους πρωτοβουλία.»

Στο πλαίσιο των ερωτήσεων που είχαν προγραμματιστεί να γίνουν, υπήρχαν και ερωτήσεις σχετικά με τα κίνητρα και τις πηγές ικανοποίησης των ειδικών. Οι ερωτήσεις αυτές, στις περισσότερες συναντήσεις, προέκυπταν αυθόρμητα ήδη από πολύ νωρίς καθώς οι σύμβουλοι ανέφεραν τα διάφορα προβλήματα που αντιμετωπίζουν κυρίως εξαιτίας της ελλιπούς υποδομής των υπηρεσιών. Κοινή κατάθεση όλων των συμμετεχόντων ήταν ότι το πιο σημαντικό κίνητρο που έχουν για να συνεχίσουν να κάνουν αυτό το επάγγελμα, είναι η βοήθεια που προσφέρουν. Συγκεκριμένα:

«Το ότι βοηθάω τις γυναίκες. Δηλαδή...αυτό το τόσο απλό...ότι μπορώ να βοηθήσω κάποιους ανθρώπους που έχουν ανάγκη.»

«...προσφέρουμε, να υλοποιούμε πράγματα...μέσα από αυτή, αν θέλετε,... τη μικρή εξουσία...που έχουμε στα χέρια μας...και αυτό είναι πολύ σπουδαίο»

«...περισσότερο αυτό που μας ευχαριστεί είναι οι περιπτώσεις των γυναικών που κάποια στιγμή θα ξαναπεράσουν από δω ή θα πάρουν τηλέφωνο και θα μας ενημερώσουν ότι κάνανε κάποια πολύ θετικά βήματα...»

Τέλος, ζητήθηκε από τους ειδικούς να περιγράψουν δύο πολύ χαρακτηριστικά περιστατικά που αντιμετώπισαν στη διάρκεια της εργασιακής τους εμπειρίας, ένα το οποίο είχε αίσια έκβαση και ένα δεύτερο το οποίο δεν είχε πάει καλά. Από τις περιγραφές προκύπτει ότι αίσια έκβαση, θεωρούν ότι έχει ένα περιστατικό το οποίο καταλήγει με αναθεώρηση των συνθηκών της ζωής της από την ίδια τη γυναίκα και σχεδιασμό ενός νέου τρόπου ζωής. Με άλλα λόγια, όταν μια γυναίκα που υπήρξε θύμα κακοποίησης για χρόνια και που έχει καταβληθεί, σωματικά και ψυχικά, από αυτό πείθεται ότι μπορεί να το κάνει, προσπαθεί και δημιουργεί από την αρχή τη ζωή της έτσι όπως πάντοτε την επιθυμούσε, τότε μιλάμε για αποτελεσματική παρέμβαση με αίσιο αποτέλεσμα.

Από την άλλη όμως, όταν υπάρχουν θετικά στοιχεία και προοπτικές να επιτύχει μια νέα αρχή αλλά παρόλα αυτά η γυναίκα δεν κατορθώνει να πιστέψει στον εαυτό της και να διεκδικήσει τα δικαιώματά της και επιστρέφει ή συμβιβάζεται σε μια ζωή που δεν την κάνει ευτυχισμένη, τότε το περιστατικό χαρακτηρίζεται από τους ειδικούς «άσχημο περιστατικό». Σε αυτές τις περιπτώσεις, επίσης, μεγάλη απογοήτευση επιφέρει τόσο η κατάληξη που είχε η κρούση για την ίδια τη κακοποιημένη γυναίκα, όσο και οι τυχόν δυσκολίες ή συνέπειες που μπορεί να δημιουργήθηκαν στη λειτουργία του φορέα, όπως συμβαίνει στη περίπτωση που αποκαλύπτεται η διεύθυνση του Ξενώνα. Ακολουθούν δύο από τις πιο χαρακτηριστικές περιγραφές, μία για κάθε περίπτωση:

1^η Περίπτωση: Περιστατικό με αίσια έκβαση

«Σύμβουλος:...Ναι, ήταν μία γυναίκα η οποία στη παιδική της ηλικία είχε δεχτεί, έντονη, παρενόχληση από το πατέρα της. Το είχε πει στη μητέρα της, η μητέρα της, όμως, δε το δέχτηκε ποτέ και πήγε μέσω μιας θείας της και το κατήγγειλε στην αστυνομία. Τότε ήταν οκτώ χρονών.

Ερευνήτρια: Το κατήγγειλε εκείνη την εποχή; Στα οκτώ της χρόνια;

Σύμβουλος: Πήγε με τη θεία της και το κατήγγειλαν στην αστυνομία. Πείρε το δρόμο της δικαιοσύνης, έφυγε από το σπίτι της, απέρριψε και τους δυο γονείς της. Η μάνα της δεν το παραδέχτηκε ποτέ. Είναι πολύ σοβαρό για το οκτάχρονο κοριτσάκι τότε να πει κάτι τόσο σοβαρό και η μάνα να μη το κάνει αποδεκτό και να την αφήνει. Μεγάλωσε με τη θεία της. Όταν πέθανε ο πατέρας της, θα ήταν τότε 22 χρονών, έφτιαξε κάπως η σχέση με τη μάνα της αλλά ποτέ δεν έγινε αυτή που θα έπρεπε να είναι. Και αυτή τη στιγμή, φτάνει να είναι 45 χρονών σήμερα και να μην έχει συζητήσει ποτέ με ψυχολόγο, το πρόβλημα αυτό. Κάποια στιγμή δέχτηκε μια υποστήριξη από την αστυνομία, την παραπέμπανε σε κάποιον ψυχίατρο, τότε, αλλά δεν συνέχισε το κοριτσάκι.

Ερευνήτρια: Για το τυπικό, δηλαδή, του θέματος;

Σύμβουλος: Ναι, για το τυπικό καθαρά. Αλλά δεν συνέχισε γιατί το στίγμα, τότε...είχε ήδη το στίγμα της βιασμένης και της κακοποιημένης... Φτάνει στα 45 της όμως, η οποία έχει στο ενεργητικό της δύο γάμους, και οι δύο αποτυχημένοι, τρία παιδιά, εεε, αισθάνεται πολύ μόνη της, έχει απογοητευθεί απ' τις σχέσεις, είναι απογοητευμένη και από τη δουλειά της γιατί νιώθει αυτό το αντρικό στοιχείο, η εταιρεία που εργάζεται είναι ανδροκρατούμενη και νιώθει ότι απειλείτε ακόμη περισσότερο, θέλει να εγκαταλείψει τη δουλειά της, θέλει να εγκαταλείψει τα παιδιά της, θέλει να σηκωθεί να φύγει. Μαζί συναντηθήκαμε γύρω στις δεκατέσσερις φορές. Ξεπεράσαμε κατά πολύ το έντεκα και το οκτώ. Τελικά, τη βοηθήσαμε, παραπέμφθηκε και στην απασχόληση. Έκανε επαγγελματικό προσανατολισμό, είδε τα προσόντα της, που θα μπορούσε να απευθυνθεί, να αλλάξει χώρο, να νιώθει πιο ασφαλής, να είναι πιο ασφαλής χώρος, να αναπτυχθεί. Εεε, αισθανόταν καλύτερα με τον εαυτό της, πολύ καλύτερα. Δεν είχε καταφέρει, βέβαια στις δεκατέσσερις φορές να κάνει κάποια σχέση αλλά είχε φτάσει σε ένα σημείο που δεν ήταν αρνητική απέναντι στους άνδρες. Τόσο έντονα, δηλαδή ήταν, εντάξει δεν θέλω να δημιουργήσω μια σχέση τώρα αλλά στο μέλλον είμαι ανοιχτή αν κάτι, έχω ανοιχτά τα μάτια μου να δω αν κάτι θα υπάρξει. Πέρασε μια περίοδος τριών μηνών,

τηλεφωνηθήκαμε, δεν είχε αλλάξει, είχε τα ίδια συναισθήματα ότι εντάξει νιώθω καλύτερα αλλά ακόμα δεν, δεν συμβαίνει κάτι στη ζωή μου. Μετά από επτά μήνες, νομίζω, ξανατηλεφωνηθήκαμε και μου είπε ότι, υπάρχει κάτι στη ζωή μου, είμαι καλά, ότι έχει καταφέρει και έχει ξεπεράσει και τη κακή σχέση που είχε με τη μάνα της, την έχει δικαιολογήσει, έχει καταλάβει πως ένιωθε, το έχει αντιμετωπίσει. Και στους επτά μήνες είχε αλλάξει, φυσικά δουλειά, είχε πάει σε κάποια άλλη εταιρεία όπου ήταν πιο καλές οι συνθήκες. Με τον άνδρα της, τον πρώην άνδρα της, το τελευταίο είχε μια καλή σχέση, τυπική αλλά καλή σχέση και ήταν σε μια διαδικασία όπου προσπαθούσε να φτιάξει κάποια άλλη σχέση. Αυτό είναι πολύ θετικό.»

2^η Περίπτωση: Περιστατικό που δεν κατέληξε καλά

«Σύμβουλος:... Ήρθε η γυναίκα εδώ με τα πράγματα και τα μωρά της λίγο πριν κλείσουμε, ήταν η ώρα που έκλεινε το Κέντρο...

Ερευνήτρια: Χωρίς να σας τηλεφωνήσει;

Σύμβουλος: Όχι, έτσι απρόοπτα. Υπήρχε βέβαια μια συνεργασία η οποία όμως δεν πήγαινε καλά γιατί...δεν ήταν αποτελεσματική, δεν μπορούσε να υλοποιήσει αυτά που της λέγαμε. Ερχόταν πολλές φορές απογοητευμένη και αποφασισμένη να κάνει πράγματα και τελικά έβλεπες στην πορεία ότι δεν τα έκανε και ήταν πραγματικά πολύ κουραστικό για μας. Διότι, το να μιλάς και να προσπαθείς να στηρίξεις μια γυναίκα και να σε διαβεβαιώνει ότι θα κάνει κάποια πράγματα και μετά από λίγο να έρχεται και να καταλαβαίνεις ότι όχι μόνο δεν τα έκανε αλλά τα είχε παραποιήσει κιόλας στο μυαλό της, εκεί πραγματικά κουράζεσαι, το λιγότερο. Λοιπόν αυτή η γυναίκα ήρθε με τα δυο πιτσιρίκια της εδώ, με τα πράγματά της, Παρασκευή μάλιστα πρέπει να ήταν κιόλας, λίγο πριν κλείσουμε και έγινε τι να σου πω...μέγιστο θέμα. Διότι είχε φύγει από το σπίτι της. Δεν είχε που να πάει...

Ερευνήτρια: Και ήρθε για να τη πάτε στο Ξενώνα;

Σύμβουλος: Ναι. Ενώ κανονικά βέβαια δεν ήτανε περίπτωση για Ξενώνα. Φαινόταν ότι δεν...δεν τράβαγε για αυτήν την...την ιστορία, ακόμα. Και...πραγματικά σου λέω μπλέξαμε πάρα πολύ. Ανακατεύτηκε η αστυνομία, πήγε ο σύζυγος στην αστυνομία, μας πήραν τηλέφωνο απ' την αστυνομία, είχε και τα παιδιά...

Ερευνήτρια: Γνώριζε δηλαδή ο σύζυγος ότι είχε έρθει εδώ;

Σύμβουλος: Ναι, γιατί φρόντισε να του το πει...Εεε τέλος πάντων, τώρα μη μπούμε σε λεπτομέρειες, υπήρξαν κι άλλες καταστάσεις που...δημιουργήσανε ζητήματα...,είχε και τα δυο παιδιά μαζί της τα οποία κανονικά δεν είχε το δικαίωμα να τα πάρει, και ενώ με πολύ μεγάλη προσπάθεια και προσωπικό αγώνα καταφέραμε να τη βάλουμε σε Ξενώνα, της είχαμε βρει μάλιστα της συγκεκριμένης και δουλειά, τα παράτησε...Α! καταρχήν τα χρήματα από τη δουλειά τα έδινε στο σύζυγό της κι όταν πήγε στο Ξενώνα φρόντισε μετά από λίγες μέρες να επιστρέψει πάλι σε αυτόν. Ε αυτό ήταν πραγματικά κάτι πάρα πολύ ενοχλητικό.

Ερευνήτρια: Θυμώσατε;

Σύμβουλος: Ναι, θύμωσα, θύμωσα.»

Προβληματικές δομές.

Από την εμπειρική μελέτη του θέματος «Η Κοινωνική ταυτότητα της Κακοποιημένης γυναίκας», προέκυψαν και στοιχεία τόσο σχετικά με την υποδομή των υποστηρικτικών υπηρεσιών όσο και σχετικά με την στάση και τις πεποιθήσεις των ειδικών απέναντι στη βία κατά των γυναικών αλλά και

στις ίδιες τις κακοποιημένες γυναίκες. Φυσικά, όπως τονίσαμε και παραπάνω, τα στοιχεία αυτά και τα συμπεράσματα της παρούσας μελέτης, δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι είναι αντιπροσωπευτικά για τις δομές που λειτουργούν στον ελλαδικό χώρο. Ωστόσο, σκιαγραφούν μια εικόνα για τη κατάσταση που επικρατεί και προσφέρονται για περαιτέρω διερεύνηση. Σίγουρα θα μπορούσαν να αποτελέσουν το πρωτογενές υλικό από το οποίο θα προκύψουν νέες θεωρητικές υποθέσεις για μελλοντικές ερευνητικές προσπάθειες.

Στην βιβλιογραφία συχνά γίνεται λόγος για το ρόλο των ειδικών στα θέματα της ενδοοικογενειακής βίας. Ασκείται έντονη κριτική σχετικά με την στάση των επίσημων φορέων απέναντι στο θέμα της βίας κατά των γυναικών και τις πρακτικές που ακολουθούνται. Το σημείο στο οποίο επικεντρώνεται, κυρίως, η κριτική αυτή έχει να κάνει με τις πεποιθήσεις και τις προκαταλήψεις που κουβαλούν οι ίδιοι οι κοινωνικοί λειτουργοί που εμπλέκονται. Δεδομένου ότι η κακοποίηση των γυναικών έχει να κάνει με τις σχέσεις εξουσίας μεταξύ των δύο φύλων αλλά και με την οργάνωση και τη δομή της κοινωνίας και των θεσμών, εμπλέκονται υποκειμενικοί παράγοντες που είναι δύσκολο να ξεπεραστούν. Έτσι, δεν είναι λίγες οι φορές όπου οι ίδιοι οι «ειδικοί» διακατέχονται από προσωπικές προκαταλήψεις οι οποίες τους ακολουθούν και στον σχεδιασμό των πολιτικών (που γίνεται κυρίως από άνδρες) και στο χειρισμό των περιστατικών που αντιμετωπίζουν (σχεδόν όλοι οι σύμβουλοι που εργάζονται στις υποστηρικτικές δομές στην Ελλάδα είναι γυναίκες).

Η κοινωνική αλλαγή, η προώθηση της ισότητας μεταξύ των φύλων, η γνώση και ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ζητήματα τα οποία απασχολούν την ελληνική, και όχι μόνο, κοινωνία εδώ και πολλές δεκαετίες. Ωστόσο, είναι επιπλέον και ζητήματα τα οποία ακόμη κι αν υιοθετηθούν ως φιλοσοφία, χρειάζονται πολύ χρόνο προκειμένου να φτάσουν να παγιωθούν και να αποτελούν καθημερινές πρακτικές. Ως εκ τούτου η προσωπική μέριμνα για σωστή πληροφόρηση, η επιδίωξη για γνώση και η καλή πρόθεση των «ειδικών» πολλές φορές επισκιάζονται ή/και παραμερίζονται από τις παραδοσιακές πατριαρχικές αντιλήψεις που μέχρι πρόσφατα αποτελούσαν το ιδεολογικό υπόβαθρο των καθιερωμένων πρακτικών σε όλους τους τομείς της

κοινωνικής οργάνωσης. Προκαταλήψεις που μπορεί να αφορούν τις ίδιες τις κακοποιημένες γυναίκες ή τους άνδρες θύτες ως υπαίτιους του κοινωνικού προβλήματος της βίας εμφανίζονται σε όλα τα επίπεδα παρέμβασης.

Η επιλογή νέων, κατά άλλους πιο φεμινιστικών, πρακτικών από τους ειδικούς προσκρούει στις παγιωμένες αντιλήψεις και συμπεριφορές των φορέων που ιεραρχικά βρίσκονται σε θέσεις εξουσίας. Με αποτέλεσμα να φαντάζει παράτολμο το εγχείρημα για δυναμική παρέμβαση και αίτημα για κοινωνική αλλαγή. Έτσι φτάνουμε στο σημείο να μιλούν όλοι για αναποτελεσματικότητα των δομών και διαιώνιση του φαινομένου, να συμβιβάζονται οι επαγγελματίες με την ιδέα της αποτυχίας και εμμέσως πλην σαφώς η ευθύνη ξανά να βαραίνει τα θύματα της κοινωνικής ανισότητας, δηλαδή τους δράστες και τα θύματα της ενδοοικογενειακής βίας.

«...υπήρχε μια συνεργασία η οποία όμως δεν πήγαινε καλά γιατί άλλα της λέγαμε και άλλα έκανε και φαινότανε, είχαμε βγάλει το ψυχογράφημά της, ότι δεν ήταν ένα άτομο το οποίο θα είχε καλή εξέλιξη, γιατί ήταν αυτό το είδος της γυναίκας που δεν ήταν αποτελεσματική, δεν μπορούσε να υλοποιήσει αυτά που της λέγαμε...»

«...αυτό που μπορώ εγώ να πω είναι ότι εμείς οι γυναίκες πρέπει να καταλάβουμε ότι πρέπει να είμαστε οικονομικά ανεξάρτητες...δηλαδή, πρέπει πάση θυσία αυτό να εξασφαλίσουμε...γιατί αυτές τις γυναίκες, τις χαρακτηρίζει χαμηλή αυτοεκτίμηση, χαμηλή αυτοπεποίθηση και πολλά από αυτά απορρέουν φυσικά...και από έλλειψη...χρήματος...»

«...αλλά υπάρχουν και ορισμένες γυναίκες που βγάζουν επιθετικότητα και εχθρότητα όταν καταλάβουν ότι τους ζητάς να κάνουν κάποια πράγματα. Ειδικά όταν τις βάζεις να αντιμετωπίσουν τις δικές τους ευθύνες. Γιατί κακά τα ψέματα, δεν είναι όλες τα απλά θύματα, έτσι; Έχουν προκαλέσει και οι ίδιες, σε κάποιο βαθμό, τη ζωή την οποία ζούνε. Όταν έχουν κάνει πολύ επιπόλαιες επιλογές, όταν έχουν επιτρέψει...να παραβιάσουν οι άλλοι κάποια όρια δικά τους, ε δεν είναι...δηλαδή κάπου πρέπει...»

«...Όταν λέμε μερίδιο ευθύνης, μπορεί να είναι η γυναίκα πολύ παθητική ή μπορεί να έχει μια διαστρεβλωμένη έννοια για το τι εστί καλοσύνη σ' αυτή τη ζωή, που αυτό τελικά να την έχει βλάψει...»

Όλοι λοιπόν οι ερωτώμενοι επισήμαναν τις μεγάλες ελλείψεις και τα κενά που χαρακτηρίζουν τις παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση του φαινομένου: «ενδοοικογενειακή βία στην Ελλάδα». Έτσι, δίπλα στις δυσκολίες του επαγγέλματος έρχονται να προστεθούν οι ελλιπής κτιριακές εγκαταστάσεις, τα μειωμένα κρατικά κονδύλια, η ανεπαρκής εκπαίδευση και κατάρτιση των «ειδικών» και η δυσλειτουργία του δικτύου των κοινωνικών υπηρεσιών. Προβλήματα που δεν αφήνουν ανεπηρέαστη την συμπεριφορά όλων όσων απασχολούνται στις εμπλεκόμενες υποστηρικτικές δομές. Έτσι, ο αστυνομικός θα πει στην κακοποιημένη γυναίκα γύρνα στον άνδρα σου, η σύμβουλος του Κέντρου Υποδοχής θα βγάλει χρήματα από τη τσέπη της για να ταΐσει η κακοποιημένη γυναίκα το παιδί της, ο επαγγελματίας θα απογοητευθεί όταν δεν θα μπορέσει σε ένδεκα συνεδρίες να έχει το αποτέλεσμα που θα είχε η ψυχοθεραπευτική διαδικασία και η απάντηση στο ερώτημα για προγράμματα που θα αφορούν τους θύτες της κακοποίησης θα είναι ότι δεν είναι ακόμη τόσο αναγκαία. Με άλλα λόγια, οι πρόχειρες λύσεις, τα μικρά κονδύλια, η μετατόπιση ευθυνών από το Κράτος Πρόνοιας στους ειδικούς σε συνδυασμό με την ανεπαρκή εποπτεία και κάλυψη των αναγκών των τελευταίων οδηγεί σε «μπαλώματα» και ελπίδες για μικρά θαύματα ώστε να καταγράφονται και αίσια περιστατικά στα στατιστικά των υπηρεσιών.

«Όχι δεν υπάρχει τίποτα. Και φυσικά υπάρχει πρόβλημα και στον ανδρικό πληθυσμό και αν θέλουμε να μιλάμε για ισότητα πρέπει να το δεχόμαστε. Το θέμα είναι, όμως, γιατί λειτουργεί απέναντι στη γυναίκα; Γιατί η γυναίκα αυτή τη στιγμή στη κοινωνία είναι πιο αδύναμη.»

«...Εκείνος έχει άρνηση ότι την κακοποιεί. Ακόμη κι αν τη δέρνει λέει ότι...δεν μου έφτιαξε καλό φαγητό,...γιατί ντύνεται προκλητικά. Βάζει πάντα κάποιο λόγο που δικαιολογεί τον εαυτό του, οπότε...θέλει πολύ δουλειά και ταυτόχρονα έχεις τα θύματα της κακοποίησης που μεγαλώνουν, αυξάνονται, είναι αβοήθητα άρα είναι sos να τα βοηθήσεις πρώτα εκείνα. Τουλάχιστον αν δεν κινδυνεύουν, τουλάχιστον να μην...ταλαιπωρούνται»

«Θεωρώ ότι θα ήταν κάτι πάρα πολύ καλό (να φτιαχτούν δομές για άνδρες-θύτες). Θα βοηθούσε πάρα πολύ. Αλλά αυτή τη στιγμή, ότι είναι άμεση ανάγκη να βοηθήσουμε τις γυναίκες»

«Ενημερώνουμε τη γυναίκα ότι έχουμε συμβουλευτικό χαρακτήρα κι ότι ίσως χρειαστεί να τη παραπέμψουμε στη πορεία...»

«...αν δεις μέσα σε ένα εύλογο χρονικό διάστημα ότι αυτή η γυναίκα έχει κάποια πολύ μεγάλα απωθημένα από το παρελθόν της που εσύ δεν μπορείς να τα χειριστείς...τότε για το δικό σου καλό, που αισθάνεσαι ότι δεν μπορείς να το χειριστείς αυτό γιατί μπαίνουμε καθαρά στη σφαίρα της ψυχοθεραπείας και για το δικό της καλό, που χρειάζεται πιο εξειδικευμένη βοήθεια, την παραπέμπεις κάπου αλλού...»

«...υπάρχει κενό στο να παραπέμψουμε μια κακοποιημένη γυναίκα,...υπάρχει κενό στο να παρέμβει κανείς θεραπευτικά. Να τη βοηθήσει δηλαδή ουσιαστικά, είτε αυτή, είτε το σύζυγο, την οικογένεια γενικότερα, να τους βοηθήσει ουσιαστικά ώστε να αλλάξουν κάποια πράγματα στη ζωή τους....εμείς εδώ τη βοηθάμε συμβουλευτικά...στη συνέχεια έχουμε πολύ μεγάλο πρόβλημα να παραπέμψουμε τη περίπτωση, τη παρακολουθούμε για ένα διάστημα, προσπαθούμε να βοηθήσουμε, όμως δεν είναι μια δουλειά ολοκληρωμένη.»

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Συμπεράσματα – Προτάσεις.

Όπως προκύπτει από την παρούσα μελέτη, οι κακοποιημένες γυναίκες που στρέφονται στις υποστηρικτικές δομές για ψυχοκοινωνική στήριξη, στην Ελλάδα είναι κυρίως ηλικίας από 30 έως 50 ετών, δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, παντρεμένες με δύο παιδιά, χρόνια κακοποιημένες και προέρχονται από οικογένειες με ιστορικό κακοποίησης. Τα πρότυπα που έχουν από την οικογένεια καταγωγής τους είναι εμπλουτισμένα με στερεοτυπικές αντιλήψεις για τη θέση και τους ρόλους των δύο φύλων με αποτέλεσμα η υποδεέστερη θέση των γυναικών συχνά να αποτελεί γι αυτές ένα κανονιστικό πρότυπο.

Το ψυχολογικό τους προφίλ ανταποκρίνεται στην εικόνα που σκιαγραφείται στην βιβλιογραφία της επιστήμης της Κλινική και της Κοινωνικής Ψυχολογίας. Αφού, η κακοποιημένη γυναίκα όπως και στη βιβλιογραφία, περιγράφεται από τους ερωτώμενους ψυχολογικά καταβεβλημένη, διστακτική, φοβισμένη, απαισιόδοξη και με χαμηλή αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση. Συχνά εκδηλώνει ψυχοσωματικά σύνδρομα και παθολογία. Ωστόσο, δεν αποδεικνύεται αν το προφίλ αυτό είναι προϋπάρχον ή διαμορφώνεται ως αποτέλεσμα της χρόνιας κακοποίησης.

Όσον αφορά τις υποστηρικτικές δομές και το πλαίσιο παρέμβασης στην Ελλάδα σε όλα τα επίπεδα, χαρακτηρίζονται από μεγάλες ελλείψεις και σημαντικά κενά και οι πρακτικές τους συχνά διαποτίζονται από προκαταλήψεις και στερεοτυπικές απόψεις. Γεγονός που αποδεικνύει τη δυσκολία αντιμετώπισης του κοινωνικού φαινομένου της κακοποίησης των γυναικών από τους ειδικούς που εργάζονται στις παραπάνω δομές και την ανάγκη για δικτύωση όλων των εμπλεκόμενων υπηρεσιών, για συντονισμό των πρακτικών, για συνεχή επιμόρφωση των ειδικών, για ευαισθητοποίηση, για νομοθετικές μεταρρυθμίσεις και γενικότερα για σχεδιασμό ενός συντονισμένου και σύνθετου κοινωνικού προγράμματος παρέμβασης. Αφού,

σε κάθε περίπτωση είναι προτιμότερο να γίνονται λάθη στις παρεμβάσεις και τις πολιτικές, από το να μην γίνεται τίποτα με τη δικαιολογία της ύπαρξης πολλαπλών εμποδίων.

Πρώτιστο στόχο θα πρέπει να αποτελέσει η μέριμνα για διορθωτικές αλλαγές σε όλους τους τομείς παρέμβασης, πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας, καθώς και η δημιουργία επιπλέον υποστηρικτικών δομών και προγραμμάτων παρέμβασης τόσο για τις ίδιες τις γυναίκες όσο και για τους άνδρες. Πιο συγκεκριμένα, θα ήταν πολύ βοηθητικό αν σχεδιάζονταν και υλοποιούνταν άμεσα, προγράμματα συμβουλευτικής και στήριξης για άνδρες, θεραπευτικά προγράμματα και δομές ή δίκτυο για παραπομπή και εισαγωγή σε ψυχοθεραπεία για άνδρες και γυναίκες, σχολές γονέων, Κέντρα ενημέρωσης και πληροφόρησης για των ισότητα, καμπάνιες πληροφόρησης και συνέδρια ανοιχτά για το κοινό για θέματα διεθνούς και ευρωπαϊκού δικαίου και νομοθετικών μεταρρυθμίσεων, προγράμματα κατάρτισης ή/και επιμόρφωσης κρατικών λειτουργών και εκπαιδευτικών και τέλος προώθηση και ένταξη εγχειριδίων στα εκπαιδευτικά ιδρύματα όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης που θα προωθούν και θα στηρίζουν την ισότητα των ευκαιριών και την καταπολέμηση των ανισοτήτων μεταξύ των ανθρώπων, ανεξαρτήτου φύλου, εθνικότητας, ηλικίας, πολιτισμικής καταγωγής και φυσικής ανάπτυξης.

Τέλος, θεωρούμε ότι προκειμένου να μπορούμε να είμαστε αποτελεσματικοί στη καταπολέμηση ενός τόσο σοβαρού κοινωνικού προβλήματος, οφείλουμε να καταπολεμήσουμε τις προσωπικές μας προκαταλήψεις και στερεοτυπικές αντιλήψεις, που λόγω των καιρών αποτελούν μέχρι και σήμερα κομμάτι του αξιακού μας συστήματος. Η προσπάθεια αυτή θα μπορούσε να αποτελέσει την υγιή βάση πάνω στην οποία θα στηριχθεί η κοινωνική αλλαγή και η αναδιάρθρωση της κοινωνίας μας. Αφορά όλους τους ανθρώπους και όχι μόνο τους ειδικούς και απαιτεί συνειδητή και επίπονη επιλογή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Babich, K. S. & Voit, E. S. Jr, "The Research Base for Treatment of Sexually abused Women", chapter 7, στο Sampsel, C. M., (1992), Violence Against Women, Hemisphere Publishing Corporation.
- Bandura, A. (1963), Social learning and personality development, Holt, Rinehart & Winston, New York.
- Bandura, A. (1977), Social learning theory, Engelwood Cliffs, N. J: Prentice-Hall.
- Bandura, A. (1986), Social foundation of thought and action: A social and cognitive theory, Engelwood Cliffs, N. J: Prentice-Hall.
- Barnett, O. W & La Violette, A. D. (1993), It could happen to anyone, Sage Publications, USA, UK.
- Benard, C., Schlaffer, E., Η καθημερινή Βία στο Γάμο, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.
- Currie, D. H., "Violent Men or violent Women?, Whose definition Counts?", στο Kennedy Bergen, R., (1998) Issues In Intimate Violence, U.S.A.
- Dobash, R. E. & Dobash, R. (1979), Violence against Wives, A case against the patriarchy, The Free Press.
- Dobash, R. E. & Dobash, R. (1998), Rethinking violence against women, Sage Publications.
- Fawcett, B., "Women, Mental Health and Community Care: an Abusive Combination?", (1996), στο Fawcett, B., Featherstone, B., Hearn, J., & Toft C., Violence and Gender Relations, Theories and Interventions, Sage Publications.
- Hanmer, J., "Women and Violence: Commonalities and Diversities", (1996), στο Fawcett, B., Featherstone, B., Hearn, J., & Toft C., Violence and Gender Relations, Theories and Interventions, Sage Publications.
- Hearn, J., "Men's Violence to Known Women: Historical, Everyday and Theoretical Constructions by Men", (1996), στο Fawcett, B., Featherstone, B., Hearn, J., & Toft C., Violence and Gender Relations, Theories and Interventions, Sage Publications.
- Hearn, J., "The Organization(s) of Violence: Men, Gender Relations, Organizations and Violences, (1996), στο Fawcett, B., Featherstone, B., Hearn, J., & Toft C., Violence and Gender Relations, Theories and Interventions, Sage Publications.

Hearn, J., "Men's Violence to Known Women: Men's Accounts and Men's Policy Developments", (1996), στο Fawcett, B., Featherstone, B., Hearn, J., & Toft C., Violence and Gender Relations, Theories and Interventions, Sage Publications.

Hirigoyen, M. F., (2003), Ηθική Παρενόχληση. Η Κρυμμένη βία στην καθημερινή ζωή, μτφ. Γεωργιάδου, Μ., 5^η εκδ, εκδ. Πατάκη, Αθήνα.

Hoff, L. A., "An Anthropological Perspective on Wife Battering", chapter 2, στο Sampsel, C. M., (1992), Violence Against Women, Hemisphere Publishing Corporation.

Kennedy Bergen, R., "The Reality of Wife Rape, Women's Experiences of Sexual Violence in Marriage", στο Kennedy Bergen, R., (1998) Issues In Intimate Violence, U.S.A.

Klein, E., Campbell, J., Soler, E., Ghez, M., (1997), Ending Domestic Violence, Changing Public Perceptions/Halting The Epidemic, Sage Publications.

Kurz, D., "Old Problems and New Directions in the Study of Violence Against Women", στο Kennedy Bergen, R., (1998) Issues In Intimate Violence, U.S.A.

Mackey, T. F., "A Psychological Model for Analysis of Outcomes Related to Trauma", chapter. 4, στο Sampsel, C. M., (1992), Violence Against Women, Hemisphere Publishing Corporation.

Milner, J., "Men's Resistance to Social Workers", (1996), στο Fawcett, B., Featherstone, B., Hearn, J., & Toft C., Violence and Gender Relations, Theories and Interventions, Sage Publications.

Finkelhor, D., Gelles, R. J., Hotaling, G. T. & Straus, M. A. (1983), The Dark Side of Families, Current Family Violence Research, Sage Publications.

Gelles, R. J. (1974), The Violent Home, Sage Library of Social Research.

Gelles, R. J. (1987), Family Violence, Sage Publications.

Gelles, R. J. (1997), Intimate Violence in Families, 3rd ed., Sage Publications.

Jukes, A. E., (1999), Men Who Batter Women, London.

Peacock, P., "Marital Rape", στο Kennedy Bergen, R., (1998) Issues In Intimate Violence, U.S.A.

Ptacek, J., "Why Do Men Batter Their Wives?", στο Kennedy Bergen, R., (1998) Issues In Intimate Violence, U.S.A.

Sampsel et al., C. M., "Violence Against Women: The Scope and Significance of the Problem", chapter 1, στο Sampsel, C. M., (1992), Violence Against Women, Hemisphere Publishing Corporation.

Sullivan, C. M. & Bybbee, D., (1999), "Reducing violence using community based advocacy for women with abusive partners", στο Journal of Consulting and Clinical Psychology, Vol. 67 No. 1, 43-53, U.S.A.

Van Hasselt, V. B., Morrison, R. L., Bellack, A. S. & Hersen, M., (1988), Handbook of Family Violence, Plenum Press, New York.

Viano, E. C., (1992), Intimate Violence, Hemisphere Publishing Corporation, U.S.A.

Walker, L., (1989), Η κακοποιημένη γυναίκα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Walker, L., (1997), Όταν η Αγάπη Σκοτώνει, εκδ. Φυτράκη, Αθήνα.

Wolfgang, M. E., Ferracuti, F., (1995), Η Υποκουλτούρα της Βίας, μτφ. Μηλιώνη, Φ., εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Yllo, K. & Bograd, M., (1990), Feminist Perspective on Wife Abuse, Sage Publications.

Ιγγλέση, Χ., (1997), Πρόσωπα Γυναικών, Προσωπεία της Συνείδησης, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα.

ΚΕ.Θ.Ι (2002), Πρακτικά Ημερίδας(8/6/02) με θέμα «Το Δικαίωμα στην Ισότητα Θεωρητικές προσεγγίσεις & Θεσμική κατοχύρωση», Αθήνα.

ΚΕ.Θ.Ι (2002), Οδηγός Καλών Πρακτικών, για την άσκηση των δικαιωμάτων ισότητας των φύλων, Αθήνα.

ΚΕ.Θ.Ι (2003), Χαρίτου-Φατούρου, Μ., Τατά-Αρσέλ, Λ., Καββαδία, Α., Χλιόβα, Α., Οδηγός Συμβουλευτικής Γυναικών του Κέντρου Ερευνών για Θέματα Ισότητας, Αθήνα.

Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών, (2000), Πρακτικά Συνεδρίου(22-24/01/1999), «Βία κατά των Γυναικών, Ανοχή Μηδέν», Αθήνα.

Κυριαζή, Ν., (1999), Η Κοινωνιολογική Έρευνα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Λάζος, Γ., άρθρο «Ανθρωποκτονία-Κοινωνιολογική Ερμηνεία», (Το πολιτιστικό πρότυπο του σκληρού ανδρισμού), στο Ποινική Δικαιοσύνη, τευχ. 12/1999(έτος 2^ο).

Μαγγανάς, Α., (1999), Θέματα Εγκληματολογικά & Ποινικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Μηλιώνη, Φ., (2001), «Ενδοοικογενειακή Βία: Η κακοποιημένη γυναίκα-Η Νομική διάσταση από την οπτική του φύλου», στο Αντεγκληματική Πολιτική, Αθήνα.

Σημειώσεις και υλικό από συμμετοχή σε Σεμινάριο Κατάρτισης του Υπουργείου Υγείας με θέμα «Κακοποίηση Γυναικών», 2003.

Τσαλίκoglou, Φ., (1989), Μυθολογίες Βίας και Καταστολής, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

Τσιγκρής, Α., (1966), Διδακτορική Διατριβή, «Βιασμός: Θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση των παραγόντων αναφοράς στην αστυνομία».

Άρθρα από το διαδίκτυο.

(1) http://www.who.int/violence_injuries_prevention/main.

(2) <http://www.findarticles.com/>.

(3) <http://www.womenlobby.org>

(4) <http://www.unfoundation.org>

(5) <http://www.kethi.gr>

(6) <http://europa.eu.int>

- Saunders, N., (2003), "Domestic-violence protection act".
- Palmer, J., (2002), "Domestic Violence Affects Us All".
- Gerard, M., (2000), "Domestic Violence Affects".
- "Women and Violence", στο Report: "Early Marriage: Child Spouses", UNICEF, 3 United Nations Plaza, New York, NY 10017, (2001).
- "Women and Violence", στο The World Organization Against Torture (OMCT) Report: "Violence Against Women", (2001).
- Heyzer, N., (2002), "Women and Violence".
- "Violence Against Women: Integration of the Human Rights of Women and Gender Perspective" (2000), στο Women and Violence

- RESPECT (The National Association for Domestic Violence Perpetrator Programmes and Associated Support), "Statement of Principles and Minimum Standards of Practice".
- National Center for Injury Prevention and Control Centers for Disease Control and Prevention, (1998), "Intimate Partner Violence and Sexual Assault".
- WHO (2000), "Violence a Global Public Health Problem".

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΟΔΗΓΟΥ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

ΕΝΟΤΗΤΕΣ:

A. Χαρακτηριστικά κακοποιημένων γυναικών (2001-2002)

1. ηλικία
2. οικογενειακή κατάσταση
3. κατοικία / διαμονή
4. καταγωγή
5. επίπεδο εκπαίδευσης
6. επαγγελματική κατάσταση
7. βασικό αίτημα
8. πηγές πληροφόρησης
9. βαθμός ικανοποίησης παρεχόμενων υπηρεσιών

B. Κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά ερωτώμενου

1. ηλικία
2. φύλο
3. σπουδές
4. ειδικότητα
5. προϋπηρεσία
6. πλαίσιο εργασίας (φορέας, υπηρεσία κλπ)
7. χρόνος προϋπηρεσίας με τέτοια περιστατικά
8. τρόπος παρέμβασης (ομαδικά, ατομικά)
9. περιγραφή του χώρου υποδοχής/παρέμβασης των γυναικών (αφίσες, υλικό στο τραπέζακι ή τη τουαλέτα κλπ)

Γ. Διαδικασία «υποδοχής» και χειρισμός περιστατικού

1. Περιγράψτε τη διαδικασία υποδοχής.
2. Πως χαρακτηρίζετε ένα περιστατικό ως θύμα κακοποίησης (screening); Τι εργαλείο χρησιμοποιείτε για αυτό;
3. Ποια είναι τα είδη παρέμβασης;
4. Η αντιμετώπιση του περιστατικού γίνεται ατομικά ή ορίζεται διεπιστημονική ομάδα σε κάθε περίπτωση;
5. Παρεμβαίνετε όταν κρίνετε ότι μια γυναίκα πιθανόν να είναι θύμα κακοποίησης (με ερωτήσεις προσπαθώντας να την βοηθήσετε να αποκαλύψει το γεγονός και να λάβει τη στήριξη σας);
6. Παρεμβαίνετε μόνο όταν η γυναίκα έρχεται με συγκεκριμένο αίτημα;
7. Ποια είναι τα εμπόδια που συναντάτε στις παρεμβάσεις σας;
8. Αντιμετωπίζετε πρόβλημα με την αποκάλυψη γεγονότων και πληροφοριών (από τη μεριά των κακοποιημένων γυναικών);
9. Έχετε αρκετό χρόνο στη διάθεση σας να ασχοληθείτε με το κάθε περιστατικό;
10. Νιώθετε αποτελεσματικός/η;
11. Ποια είναι η φιλοσοφία σας;
12. Θεωρείτε το ρόλος σας, στο πλαίσιο εργασίας σας, ως φορέα αλλαγής;

13. Αρκεί η δική σας παρέμβαση ή θεωρείτε ότι το πρόβλημα απαιτεί συντονισμένη προσέγγιση και συνεργασία (δίκτυο υπηρεσιών, συνεργασία με άλλους φορείς: αστυνομία, ιατροδικαστικές υπηρεσίες κλπ);

Δ. Προσωπικές εμπειρίες ερωτώμενου

14. Βιώνετε μαινώσεις και απογοητεύσεις;
15. Τι κάνετε σε αυτές τις περιπτώσεις;
16. Ποιο πιστεύετε ότι είναι το πιο σημαντικό πράγμα που λέτε ή κάνετε όταν αντιλαμβάνεστε ότι η γυναίκα που βρίσκεται απέναντί σας είναι θύμα κακοποίησης; Πώς τη βοηθάτε; Τι στρατηγικές ακολουθείτε;
17. Μπορείτε να μου δώσετε ένα παράδειγμα περιστατικού κακοποίησης που είχε αίσια έκβαση;
18. Μπορείτε να αναφέρετε ένα παράδειγμα περιστατικού κακοποίησης που δεν είχε αίσια έκβαση;
19. Δίνετε στις γυναίκες που βλέπετε κάποιο υλικό; (π.χ έντυπα, κάρτες, προφορικές πληροφορίες κλπ;)
20. Πώς αντιδρούν οι γυναίκες σε αυτό;
21. Μπορείτε να μου πείτε για την ικανοποίηση που παίρνετε δουλεύοντας με τις γυναίκες αυτές;
22. Τι σας δίνει δύναμη να συνεχίσετε; Ποιο είναι το κίνητρο;

